

Móricz Zsigmond

Az Isten háta mögött

Veres tanító úr át akart menni a túlsó oldalra, de három nagy parasztszekér haladt keresztül előtte az utcán.

- Ejnye na - mondta magában -, ez is csak utamba áll... De hova mehetett a feleségem? Most ott vár az a szegény káplán...

Megsodorta vastag fekete bajuszát, és meghúzgálta az orrát, amely jókora volt; mikor restelkedett miatta, mindig azt szokta mondani, hogy az ősmagyaroknak is mindnek olyan sasorruk volt.

- Jó vásárt! - kiáltott fel az utolsó szekérré, amelyen Maleczkiné, a csizmadiáné trónolt, hatalmas vasas ládájának a tetején. Vásárra mentek a csizmadiák, s már most alkonyatkor el kellett hazulról indulniok, hogy hajnalra beérjenek.

A tanító elmosolyodott, ahogy utána nézett a csizmadiánénak, akiről mindenki tudta, hogy kemény asszony. Az ő sátrát ugyan nem hagyta ott a vevő, ha csak nem akart a hét pokol pirulásán keresztül menni. Akinek ő egyszer kiválasztott egy pár csizmát, s azt mondta: ez kendnek való, annak azt meg kellett vennie, vagy öreg baj lett belőle. A többi csizmadia mind irigyelte a vásáron ezt az asszonyt a tutyimutyi Maleczkitől, mert az asszony ládája kiürült, míg az övék úgy jött haza, ahogy elment, tele. Itthon aztán kibékültek a sorssal, mert Maleczkiné ivott és veszekedett, s a természetét egy szent se bírta volna ki, az öreg Maleczkin kívül.

Veres tanító úr megállott még egy kicsit, s utána nézett a szekereknek. Tetszett neki, hogy az ilosvai csizmák olyan messzire elmennek, s a borsodi matyók vállán fognak szétoszolni az apró Sajó menti falvakban.

Aztán átment az úton, szapora apró léptekkel, s a túlsó oldalon haladt tovább a piac felé.

Elővett a zsebéből egy portorikót, s menet közben megropogtatta. Aztán kikutatott egy kis csípőszerszámot, amellyel levágta a szivar hegyét; akkor meglátta, hogy szembe jön vele egy fiatal kollégája, aki csak helyettesíteni jött a városba, s ezért nem tartotta szükségesnek, hogy megtegeződjék vele.

- Jöjjön csak, Bardócz kolléga! - szólt elibe.

A fiatalember amúgy is szembe jött, s ha akarta volna se kerülhette volna el a találkozást, így igen fölöslegesnek találta, hogy „az egész város szeme láttára” integet neki. Hiszen utóvégre nem is feljebbvalója; Veres Pál csak címzetes igazgató, mi jussa, hogy úgy bánjon az emberrel, mint a kutyával? Integet neki! „Psz!” ...Hát mi ő?

- Nincs egy gyufája, kolléga úr? - kérdezte egyszerűen Veres.

- Talán... - s a fiatalember elővett a zsebéből egy doboz gyufát, és egy szálat meggyújtott. Odatartotta a kollégája szivarjához, aztán szó nélkül tovább akart menni.

- Nézze csak, nézze! Miért nem vesz ilyet? - mondta Veres Pál, s elővett a zsebéből egy kis nikkeldobozt; megnyomott rajta egy gombot; a doboz teteje felugrott, s abban a pillanatban kis sárga láng szökött ki belőle.

- Mit szól hozzá? - kérdezte elégedetten, s nagy gyönyörűséggel ismételte a bűvészetet. Lenyomta a fedelet, meg felpattantotta. - Automata gyújtó.

A fiatal tanító kicsinylően mosolygott. Gyerekesnek tartotta az egész dolgot, s különben is látott már effélet.

- Igaz - mondta Veres úr, mint akinek valami jut az eszébe, s bal kezével megfogta a kollégája kabátján a felső gombot. De abban a pillanatban észrevette, hogy a másik oldalon a vaskereskedés ajtajában kinn áll Piacsekné, s odaköszönt neki:

- Kezít csókolom! - Halkan mondta a köszönést, úgy se hallaná az, akinek szól.

- Igaz, kolléga úr - mondta aztán, még mindig fogva tartva a fiatalembert, aki fülig vörösen azt számolgatta magában, meddig mennek még el ebben a városban az ő megaláztatásában. - Nem látta a feleségemet?

- Mi közöm nekem a feleségéhez? - gondolta magában Bardócz kolléga, s nem adta volna egy ötödéves korpótlékért, ha most ügyesen, diplomata módra meg tudná sérteni a címzetes igazgatót.

- Nincs otthon? - kérdezte, mert okosabbat nem tudott mondani.

- Nincs!

- Sajátságos!...

Abból vette észre, hogy valami furcsát mondott, hogy a Veres úr apró, kalandos fekete szemei, amelyek már beszaladták az egész utcát, most megint visszapattantak rá.

Veres nem várt választ, mert már az első szóból látta, hogy Bardócz semmit sem tud a feleségéről, de most meghökkenve, lassan eleresztette a fiatalember kabátja gombját.

A kolléga annyi megaláztatás után egyszerre nagyon jól kezdte magát érezni. „Van neki a füle mögött” dicsérte meg harmadik személyben saját magát az ügyesen beadott keserű labdacsért. A legártatlanabb asszonyt is hírbe lehet hozni egy véletlen szóval!... És aztán ki tudja, hátha nincs is ártatlan asszony a világon.

Veres, tudja isten miért, nem merte tovább firtatni a kérdést, hanem hamarosan s alig érintve megfogta a kollégája kezét s továbbsietett.

- Ejnye, teringettét, sietni kell. Hol lelem meg a feleségemet. A szegény káplán várhat nálam... Mit akar ez az ember?... Miért sajátságos?... Biztosan Dvihally kollégáéknál van. Megyek is oda... Miért volna ez sajátságos?... Az asszony elmehet hazulról!... Sajátságos!

Szórakozottan ment előre, s csak a legutolsó pillanatban vette észre, hogy a túlsó oldalon szembe jön rá a polgármester. Ijedtében, hogy elmulasztja a köszönést, olyan nagyon megemelte a kalapját, ami sehogy sem illett ahhoz a feszült viszonyhoz, ami köztük volt. Nagy harag volt most köztük az iskolaügyben, s nem szerette volna, ha azt hinné a polgármester úr, hogy ő fél tőle. Pedig tessék, úgy megy a kis köpcös, hájas polgármester tovább, mintha máris győzött volna. Most már igazán elhatározta Veres, hogy megírja azt a kemény cikket a Világba, ami egészen le fogja leplezni ezt a bandát, amely itt garázdálkodik...

A trafik ablakában kikönyökölt a trafikosné leánya, Rozika. Csinos kislány, csak szeplős. Hirtelen úgy tetszett neki, mondani kell valami udvariasságot a kislánynak.

- Szervusz, Rozika - köszönt volt tanítványának, aki egy kis rátartással már nem tartotta illőnek, hogy előre köszönjön egy férfinak. - Van-e nálatok ilyen?

- Micsoda? - kérdezte kíváncsian a kislány.

- Ez ni, ez ni! - s a másik pillanatban már fel is kattantotta az automata gyújtót a kislány fitos orrocskája előtt.

Rozika kényesen sikoltott egy kicsit, s túlzott ijedtséggel kapta vissza a fejét.

- Jaj, de meg tetszett ijeszteni!

- Mi az, mi? - sietett elő a trafikosné is.

- Automata gyújtó! Ilyen nincs nagysádtoknál! - s a tanító úr vidáman pattogtatta a nikkeldoboz tetejét.

- Óh, van bizony! Hogyne! Két korona ötven fillér darabja.

- Lehetetlen!

- Add csak, Rozi! Éppen ilyen!

Rozika elővett két darabot s odaadta. A tanító elképedve nézegette.

- Tényleg - mondta. - Egy és ugyanaz! Egy és ugyanaz!

- Két korona ötven fillér!

- Hallatlan. Nahát, engem mindenki megnyúz!

- Mennyit tetszett érte adni, tanító bácsi? - szeleskedett Rozika.

- Szégyellem megmondani. Isten bizony, szégyellem. Öt koronát.

- Jézus! Csak nem! - csapta össze a kezét a trafikosné is meg a lánya is. - Biztosan valami vigéctől!... - tette hozzá a trafikomé.

- Ejnye, ejnye, na, már mindegy!... Nem tetszett látni a feleségemet?

- Nem - mondta habozva a trafikosné. - Ugye, Rozi, nem láttuk?

- Én láttam volna, mert egész dél óta mindig itt vagyok...

- Kisztihand - mondta Veres úr, s visszaadta a gyújtót. - Na, ezzel is becsaptak. Nem baj. Több is veszett Mohácsnál... Biztosan Dvihally kollégáéknál van a feleségem. Megyek is oda.

- Az lehet. De nem erre ment. Talán a sikátoron.

A kezében tartotta a gyújtóját s megint átment a túlsó oldalra. A borbélynál senki sem volt, s a kopasz szájú Pecsénye kijött a tanító elébe a cifra szúnyogháló mögül.

- Alászolgája, tanító úr! - Nem tetszik besétálni?

A tanító végigsimította borostás állát, amelyet minden vasárnap reggel maga szokott megberetválni, s azt mondta, hogy:

- Nem... De nézze csak, milyen bosszúság, vettem egy szivargyújtót... - Ebben a percben észrevette, hogy a szivarja egészen kialudt. Kivette hát a szája sarkából, s eltette a zsebébe. - Becsaptak velem.

- Csak nem? - mondta a borbély, aki már közönséges érdeklődő embertárs lett.

- Öt koronát adtam érte, s ott a trafikoséknál két korona ötven fillérért adják.

- Hallatlan! Nahát, ez borzasztó! - szörnyűködött a borbély. De voltaképpen semmi szánalmat nem érzett, mert mégsem lehet olyan tisztán különválasztani az emberben a felebarátot s az üzletembert. A tanító pedig kéthavonként egyszer szokott megnyiratkozni, s összesen harmincöt-negyven krajcárt fizet egy-egy alkalommal. Nagyon sok részvétet nem érdemel; - valamennyit azonban igen, mert a gödi úton, ahol a tanító lakik, most egy új borbély van, aki féltő, hogy el fogja szedni ezt a negyven krajcárt is.

A tanító egy fejbólintással köszönt s továbbment. Egy nagy kalapos, tüszős garami tót jött vele szemben. Rákiáltott tótul:

- Kit keresel?

- Én, kéremalásson, pan urodzeni, a pan doktort keresem.

- Mi? - mondta a tanító, s érdeklődve kérdezte ki, melyik doktort. A csodadoktort! Ki mást keresne egy hronyec. Persze, persze. A tanító kissé bosszús volt, hogy ennek a zsidó orvosnak ilyen híre van, de másrészt örült, hogy az ilosvai orvos még a Garamon is nevezetessé teszi a várost. Minden érdekelte a világon, hát a paraszt betegségét is alaposan kikérdezte, s egyúttal fitogtatta, hogy milyen nagyszerűen beszél ő tótul!

Azután továbbment s újra felsóhajtott:

- Ejnye, ejnye, na. Hol lehet az az asszony! Az a szegény káplán elunja magát. Semmi ismerőse a városban, én is magában hagytam, elunja magát. De minek ment Dvihallyékhoz ilyenkor?... Milyen jól elszórakoztak volna, ha most otthon van... Ejnye, az az asszony!

A sarkon bement a szövetkezetbe. Ezt ő csinálta, hát úgy is érzi vele szemben magát, mintha a gyerekéről volna szó.

Ahogy benyitott az ecet, petróleum, fűszer s más elemezhetetlen szagoktól terhes levegőbe, nagy lármát hallott.

Máté Pista volt itt, a szomszéd Druhonyec falu levitája, s kegyetlenül veszekedett.

- Mégiscsak disznóság, így bánni az emberrel! Mi vagyok én, hogy velem ezt meg merik tenni!

- Mi a, mi? - tette a vállára Veres a tenyerét, s egyúttal a másik kezével kivette újra az imént kialudt szivart.

Máté Pista, ahogy meglátta a felügyelő-bizottság elnökét, neki fordult.

- Mit komiszkodtok ti énvelem!

- Mi az? - nézett Veres higgadtan a segéd felé, s ügyesen ropogtatta az ujjai közt a szivart. - Én semmiről se tudok!

Máté Pista hátraszegte a fejét.

- Ugyan, ne tettesd magad!

- Kérem szépen - szólt bele a segéd, aki tímárlegény volt, de mert a mesterségét nem szerette, s erővel úr akart lenni, a rokonság betette a szövetkezetbe üzletvezetőnek. - Kérem szépen, a tanító úr azért haragszik, hogy az egész falunak nem adunk az ő könyvére...

- Na, barátom, az pedig nem megy!

- Nem? Hát akkor kilépek falustól a szövetkezetből, s megcsinálom a druhonyeci szövetkezetet! Majd meglátom, milyen szép kis haszontól estek el.

- Ugyan kérlek, gyere inkább, igyunk meg egy pohár sört.

Máté Pista egyet lökött a vállán, amelyre vadászfegyver volt akasztva, feltolta a kalapját s előreindult. Kis szőke bajuszát ujjhegygel megpederte, s dacos arccal ment ki a szövetkezetből.

Ahogy kiléptek, az üzletvezető-tímárlegény csípett a szemével.

- Szereti ez a garast! Év végén ő akar percentet az egész faluja bevásárlása után... Persze...

- A mi tanító uracskánknak bizony több fizetése van, mint két papnak! - mondta tótul egy druhonyeci asszony, akinek most már minden akadékoskodás nélkül adott az üzletvezető mindent, amit csak kért, a tanító úr könyvére.

A két tanító bement a közeli nagyvendéglő kapuján.

Száraz, meleg nyár volt, de az udvaron mindig kellett sárnak lenni. Piszok és szemét bőségesen volt a boltíves kapu alatt. Trágyabűz csapott ki az udvar felől, s pálinkaszag a jobb oldali ivó nyitott ajtaján át.

Balra mentek, egy üveges ajtón a széles nyitott folyosóra, s az első ajtón a tisztai étkezdébe.

Még üres volt a boltozatos terem, és erősen sötét.

- Bertácska! Bertácska! - kiáltotta el magát Máté Pista, aztán körülnézett.

Csak egy úr ült az egyik asztalnál. Az új albíró, akit csak mostanában helyeztek át ide a járásbíróshoz. Nem látszott nagyon rokonszenves embernek, mert hiányzottak belőle azok a duhajkodó mozdulatok, amelyekről a jó korhelyek egyszerre egymásra ismernek. Viszont jó jel volt, hogy igen sokat ült a vendéglőben. Tehát nem is amolyan utálatos könyvmoly, aki esztendőszámra el tud ülni egyedül egy szobában.

- Van szerencsém! - köszönt Máté Pista, aki mindenkivel szemben tudta, milyen módon kell megemelni a kalapot.

- Jó estét! - fogadta az albíró, s intett nekik, hogy üljenek hozzá.

- Szép nyár van! - mondta Máté, s lábához állította a puskát.

- Mire vadászik most, tanító úr? - kérdezte az albíró.

- Most! Most emberekre vadászom! - mondta Máté, s komolyan villogó szemmel szegte hátra szép, legényes, virtuskodó fejét.

- Teringettét! Tessék rágyújtani.

Veres úr hallgatott, mert borzasztóan rosszul érezte magát; megint eszébe jutott a felesége s a káplán, aki otthon a lakásán várt rá... elővette az automatikus gyújtóját.

- Tessék tüzet...

- Miféle masinád van neked, te! - kérdezte Máté.

- Becsaptak velem. Öt koronát adtam érte.

- Ötöt? - mondta az albíró s rágyújtott - hisz akkor engem csaptak be. Én hetet adtam érte.

- Hahahaha! - kacagott fel rettentő hangosan Veres úr. - Akkor jól van! Akkor engem nem is csaptak be! - ezzel ő is meggyújtotta a portorikóját.

Máté átvette a gyújtót s vizsgálta.

- Fura kis bolondság!

- A trafikosnénál vehetsz ilyet, egy forint huszonöt krajcár darabja.

- Drága! - mondta Máté.

- Drága? Mikor én öt koronát adtam érte?

- Én meg hetet?

- Na igen, barátom, mikor az ember úr, akkor öt koronát ad érte, meg hetet! De, hogy én bemenjek a trafikba venni egyet? És egy forint húszat adjak érte! Az drága! Mennyi gyufát adnak nekem egy forint húsz krajcárért.

Mindnyájan nevettek, és igazat adtak neki.

Jött Bertácska. A kisasszony. Szőke, kövér, illatos lány, aki már nem egészen fiatal, nem egészen ártatlan, de mindenki tudja róla, hogy húszezer koronája van a takarékbán. A vendéglős bele van bomolva, és este tíztől ő a maga számlájára adja a bort, sört s alkalomadtán a pezsgőt. És ez olyan tiszteletet szerez, hogy az urak mindig dupla borralalót adnak neki. És sose kérnek tőle semmit.

- Egy pohár sört, Bertácska!

- Én is egyet.

Bertácska meggyújtotta a villanylámpát, s háziasszonyi nyugalommal viseli magát.

- Nem érdemes sötétben lenni az uraknak, ha nincsenek hölgyek.

- Üljön közénk, Bertácska! - mondta csiklandósan Veres úr, s csettint a nyelvével, vág egyet a szemével, és sokat jelentően néz az albíró szeme közé.

- Le is ülök, de előbb hozom a söröket!

Kibillegett.

- Vén huncut! - mondta Máté, s a Veres vállára csapott.

Veres úgy mosolygott, mint aki nagy bókot kapott.

- Akinek olyan szép felesége van! - mondta Máté, s megrázta nyakánál fogva a barátját. - Komisz kutya! Neki kasszímőkre kell nézni! Mit szól ahhoz az asszony! Mesés asszony! Fiatal!

- Talán mostanában házasodott? - kérdezte az albíró.

- Nem ismeri a feleségét, albíró úr? Á, remek asszony. Nem értem, ez a vén kutya hogy jutott hozzá.

Veres állandóan mosolygott. Egészen jól állott neki ez a csendes, megelégedett mosoly, valami bizalmas családapai színt adott az arcának.

- Ismerik az urak az új káplánt? - kérdezte egyszerre élénken.

- Itt van már?

- Itt. Nálam van. Otthon hagytam. Elvittem, hogy bemutatom a feleségemnek, de bizony az asszony nem vót otthon, hát azt mondtam a káplánnak, hogy maradjon itt egy percre, megyek megkeresem az asszonyt...

- Itt bizony jó helyen keresed! - nevetett Máté.

- Nagyszerű fiú!

- A káplán?

- A feleségemnek tetszeni fog.

- Miért?

- Hát én csak úgy gondolom. Miért ne tetszene? Jó fiú. Csendes. Aztán okos is. Tanult, jeles fiú. Jól jártunk vele. Csinos is.

- Teringettét! Nem lesz sok?

- De alighanem, mert kikapok a feleségemtől... Ejnye, csak hoznák már azt a sört.

Az albíró elgondolkozva nézett a két tanítóra. Bovarynéra gondolt, akinek az esete oly nagyszerű volt, de amely nem fog ismétlődni soha. Nincsen olyan nagy nő a kisvárosban... Ahhoz, hogy valaki olyan arányúvá fejlődjék, ahhoz valami nagy kultúra kell... Micsoda karikatúrája ez a világ, amiben élünk, a karikatúrának... Ez már a közönségesség. Az unalmas, egyszerű közönségesség... Hol vannak azok a színek, hangulatok, amiket a francia kisváros ködös emléke a könyvön keresztül, meghagyott... Ott színe, illata van az életnek... De itt olyan józan, olyan szimpla minden... nem lehet valami közönségesebb, mint egy házasságtörés ebben a társaságban...

Fanyarul húzta össze a száját, s idegenül nézett a sarokból erre a két emberre. El tudja képzelni, hogy ez a közönséges csinoságú fiatal tanító viszonyt kezd az öregebbnek a feleségével, de ez a gondolat maga elvette az illúziót; úgy rémlett neki, hogy ez az élet, ami itt körülveszi, egyáltalán lehetetlenné teszi magát az életet...

- Na, én nem várom a Bertácskát - mondja Veres hirtelen.

- Úgy látszik, friss csapolás! - szólta Máté.

- Hát igyátok meg, pajtáskám. Nekem menni kell. Mégis nem járja, hogy úgy magában hagytam azt a fiatalembert... Megyek a feleségemért. Hanem ni. Albíró úr. Jöjjön el egyszer hozzánk. Nagyon szívesen látjuk. A feleségem igen fog örülni.

- Kérem, ha... - mondta habozva az albíró, s nem tudta, mit tegyen, hogy utasítsa vissza a felszólítást.

- Semmi ha. Holnapután együtt leszünk vacsorán. Jó? A fiatal káplán kedvéért vacsorát adunk, azaz, hogy meghívjuk egynéhány jó ismerősünket. Csupa jó társaság lesz... Te is lejössz?

- Barátom, én nem szaladhatok le mindennap Druhonyecről...

- No, persze!... Hát a viszontlátásra.

Levette a fogasról kalapját, kezébe vette a sétabotját, s kezet nyújtott nagy tisztelettel az albírónak s kedélyes barátsággal Máténak. Azzal még egyszer meghajtotta magát s elment.

- Tanító úr, tanító úr! Hova megy! Itthagyni a friss sört!

Bertácska jött, s három pohár habzó sört hozott.

- Teringette faszekere! - mondta tréfálkozva Veres - adja hát ide.

- Nagyon jó.

- Nem bánom én, ha méreg is! Ha maga adja! - egy hajtásra megitta a sört, s kissé csillogó szemmel adta vissza a poharat a kisasszonynak, aki nevetve várt rá.

- Ugye, jó volt? Mégis elszökött volna előle!

- Dehogyan szöktem!... Itt a hatosa!

- Most ment el a vendéglő előtt a felesége, tanító úr!

- Tyú, de akkor igazán megyek! Alászolgája, urak! Alászolgája. - Komikusan sietve bújt ki az ajtón. Amint a kinti sötétségben eltűnt, még alacsonyabbnak látszott, mint amilyen volt.

- Az öreg! - nevetett, és csóválta meg a fejét Máté. - De a felesége érdekes asszony!

- Melyik az? én nem ismerem! - mondta az albíró.

- Dehogynem ismeri - kottyant bele Bertácska -, hogyne ismerné. Olyan széles, lapos, piros sapkája van.

- Szőke! - gondolkozott az albíró.

- Dehogy szőke. Barna! - szólt Máté.

- Mit beszél maga?! Hogy volna az barna. A haja ugyan barna, de azért inkább látszik szőkének... Nagyon fehér bőre van. Van egy aranyfoga.

- Aha. Aranyfoga. Nagy, eleven, gúnyos szeme van!

- Az, az, az! Az lesz!

- Nagyszerű asszony! - ismételte Máté, s megitta a sört félig.

- Tudok róla egy jó történetet - mesélte Bertácska. - Most odavolt valahol a szüleinél, és mikor hazajött, a szolgáló azzal fogadta, hogy a malacok megdöglöttek! Azt mondja rá, összecsapja a kezét, és azt mondja rá: Hál' istennek!

Máté jól ismerte ezt a históriát, de most megint nagyot kacagott rajta.

- Úrilány! - mondta a kasszírő. - Nincs kedve malacot etetni, s az ura erőltette... „Hál' istennek, hogy megdöglöttek!” azt mondja.

Az albíró egészen meg volt döbbenve. Roppant hatott rá ez a pár szó. Mintha varázsvesszővel egy pillanatra szétcsapták volna előtte a közönséges élet piszkos hullámain, s ő egy villanásnyi ideig lepillantott volna az élet mélyébe, ahol sok-sok érdekes kincs van elásva...

- Hogy kerültek össze? - kérdezte.

- Hát a postáról. Szegény lány volt, úrilány, a postára ment. Itt volt a postamesteréknél. De ott se szeretett dolgozni. Nemcsak malacot nem szeret etetni!...

A Bertácska arcán ott volt az a kicsinylés, amivel a polgárasszonyok lenézik azt, ha valaki azt mondja a malacdögre, hogy hál' istennek... S az albíró egyszerre olyan rózsásnak látta az életet ezen az egy kis résen keresztül, hogy ettől megjött az életkedve, az illúziótermő hangulata! S egyszerre elhatározta, hogy elmegy, okvetlen elmegy arra a vacsorára. Látni akarja, egészen közelről és jól akarja látni azt az asszonyt, akihez képest a nagyvendéglő kasszírője is primitív és megavasodott polgárasszony.

Ezalatt Veres utolérte a feleségét.

- Fiam! - szólt utána.

- Na! - állott meg az asszonyka.

- Az egész várost tüvé tettem már érted. Hol vagy?

- Hol, hát Dvihallyéknál voltam! Hol lettem volna.

Veres szerette volna karját az asszony karjába öltetni, de az olyan hűvösen állott előtte, hogy nem merte az utcán provokálni a visszautasítást.

- Elhoztam a fiatal káplánt, hogy neked bemutassam.

- Nagyon örülök - mondta az asszony ajkbiggyesztve.

- Ott vár, otthon, mert én elszaladtam elibed...

- Én nem értem, minek hagy ott maga valakit! Olyan rendetlen az a lakás. Hogy lehet valakit otthagyni. Nem bírta már megvárni, míg hazajövök?

A férj érezte, hogy most megint teljesen igaza van a feleségének, s nem mert szólni.

Kalandozva futtatta az eszét mindenen, s egyszerre csak az jutott az eszébe:

- Mit akart az a Bardócz azzal, hogy *sajátságos*?

És hangosan azt mondta:

- Az új albíró megígérte, hogy eljön hozzánk vacsorára holnapután.

- Igazán? - mondta csodálkozva az asszony.

Míg haza nem értek, egy szót se szólt. Az ura szerette volna kitalálni, min gondolkozik. Na, de ez lehetetlen. Egy férj nem találhatja ki, min gondolkozik az asszony.

Hanem, mikor befordultak a gödi utcába, valami jutott eszébe:

- Fiam, hiszen én a könyvtárban hagytam a káplánt. Az ott olvas azóta. Nem megy az a többi szobába.

Figyelve, kutatva nézett a felesége arcába, amelyet jól látott, mert az utcai villanylámpa előtt voltak, de nem látott benne semmit.

Megint szeretett volna belekarolni az asszony karjába, de sehogy sem sikerült neki ez az egyszerű mozdulat.

Felhúzta hát homlokát ráncokba a kemény kalap alá, s hosszú orral kullogott az asszony mellett.

Vacsora után azt mondta Veres tanító úr:

- Nincs annál jobb, mint itthon lenni. Az ember jól érzi magát, nem törődik senkivel, itt a feleségem, a jóbarátom, az öcsém, minden jó hozzám, ami csak körülöttem van, még a bútorokat is mind régen ismerem. Az a könyvszekrény a nagyapámé volt, pap volt szegény, míg meg nem halt. Az a szék, amin maga ül, fiatal káplán barátom, az a szék legalább százestendő. De azért olyan erős az, hogyha ma csináltak egy széket Makovics asztalossal, kutyagumit se ér emellett.

Megállott, mert a szivarjával volt baja. Elkezdte erősen szívogatni, kivette meg betette, aztán elővett a zsebéből egy papírszipkát, abba gondosan beleszorította, s úgy vette megint a megfeketedett fogsora közé.

- Pedig most sokkal drágább minden - mondta a káplán.

- Nem a, nem a, én azt mondom, hogy nem.

Felvette a poharat, s koccintásra nyújtotta. A káplán is felvette a magáét, a tanító öccse, a kosztos diák sem volt rest, oda tartotta a poharát, de a káplán az utolsó pillanatban meg gondolta magát s a háziasszony felé fordult:

- De nagysád, kérem, koccintson már egyszer.

A fiatalasszony ott ült a helyén, s az asztalra könyökölve hallgatta a beszédet. Most elnevette magát, s kicsillogott a jobb oldali szemfoga, amely aranyból volt.

- Még leitatnak - mondta.

A férje hatalmasan felkacagott rá.

- Úgy szép az asszony, ha lóg a kontya! - kiáltotta. - Igyál, szívem, a rézangyalát!

A káplán unszolva tartotta a poharát, fiatal, kerek arca már kipirult a bortól, a szeme csillogott, s vékony kis kunkori szőke bajusza az orra tövéig berzenkedett. Úgy nézett ebben a percben az asszonyra, mintha a testvérnénje vagy az ideálja vagy meghitt kedvese volna. Az asszony megérezte, hogy sugárzik feléje az a férfítűz.

Felkapta a poharat, s anyás fölényességgel, de asszonyi kacérsággal koccintotta oda a fiatal-ember poharához!

- Nem tud koccintani, nem tud koccintani! - mondta a káplán, s arra célzott, hogy koccintáskor szembe kell nézni!

Az asszony jobban elmosolyodott, s míg a poharát szájához emelte, azzal a nézéssel pillantott oda a káplán szemébe, hogy „az ilyen gyerekek is tudnak valamit!”. Aztán tovább könyökölt az asztalon, de most már nem egy könyökön, hanem kettőn. A káplán fenéig itta meg a borát, s szétgömbölyödött arccal nézett az asszonyra, mintha dicsekedni akarna az ivásban való hősiességével. S azt látta meg, hogy az asszony melle felduzzadt a két kar közt, s minden bornál részegítőbb gondolata támadt, ha ő most hátulról odaállna s átnyúlva az asszony hóna alatt, marokra fogná annak a gömbölyű mellét!

A házigazda úgy ivott, mint a pulyka, behunyva a szemét. Ivás után hunyorított, s tovább folytatta a bölcsességét.

- Az nem úgy van, kérem. Azt, hogy ma drágább-e valami, mint volt azelőtt száz évvel, nagyon nehéz megmondani. Mikor az én nagyapám a lányának bútort csináltatott, kivágott két öreg diófát a kertben, és odavett egy asztalosmestert családostul, és ez tavaszig dolgozott neki. S ott volt nála az öt gyerekével. Hát kérem alássan, azt nem tudom, hogy pénzt mennyit fizetett neki...

- Az nem lehetett sok! - mondta a káplán. Nevetve mondta, csakhogymár egyszer ellentmondjon, de a tanító kötekedésnek vette. Szigorú lett az arca, s cuppantva húzta le a bajuszát az álláig.

- Nem lehetett sok - hagyta rá -, az tény, de kérem alássan, tessék csak meggondolni, hogy egy télen keresztül eltartani egy családot: egy asztalost a feleségével, meg az öt gyerekével, manapság! nem volna tréfa!

Határozottan, komolyan nézett a káplán szemébe, csak a szempillája reszketett, azt mutatta, hogy kezd a bor beszélni belőle.

- Hát nem - hagyta rá a káplán, mert szeretett ugyan heccelődni, diákosan feleselni, de meggondolta, hogy ma van először itt, idegen helyen, és ami a fő, egy szép asszony szeme előtt!... Még észreveszik, hogy ő tulajdonképp nem komoly önálló ember, hanem csak diák... És milyen szép asszony! Újra ránézett, s látta sötét szemeit, kipirult barna bőrét, amelyen átsütött a vér, gunyoros piros száját, csak az aranyfog zavarta! Meg telt kebleit! amelytől újra hályog borult a szemére.

Visszanézett a tanítóra, s még egyszer azt mondta:

- Az nem volt tréfaság! - aztán elkezdett azon gondolkodni, mire is mondta ő ezt. Még be fog csípni! Pedig ez borzasztó lenne! Első este becsípni, egy ilyen gyönyörű asszonynak a szeme előtt. Holnap menni, menekülni innen!... Talán még jobb volna ma este...

A tanító meg volt hatva attól, hogy a káplán kétszer is igazat adott neki. Felemelte a poharát, de akkor észrevette, hogy üres.

- Hé, fráter! - kiáltotta el magát - alszol?

A diák az asztal végén ült, s olyan csendes volt, hogy senki se vegye észre, hogy még most is itt van, s nem ment már régen dolgára, tanulni. Most felállott, az ebédlőszekrényhez lépett, és a fatálcáról vette a borospalackot, és sorra töltött minden pohárba.

- Hogy kuksol a fráter! Hát a tanulnivaló, hé! A rézangyalát! Matúrára készül és ahelyett, hogy elbújna, mint szorgalmas diákokhoz illik, és tanulná a *hik, hek, hokot*, hát itt kuksol. Mi lesz avval a matúrával?

A diák borzasztóan lenézte a nagybátyját, aki csak tanító, s így fogalma sincs róla, mi az a *hic, haec, hoc*. Mosolygott, s a tudósok önérzetével mondta, hogy:

- Majd csak megérünk valahogy!

- Azt tudom, hogy a tök is megsárgul a napon, de nem lesz abból sose dinnye! - élcelt a bátyja, s mindenkinek úgy tetszett, hogy valami kitűnő vágást dobott az öcs fejéhez. Nevettek is a rovására: maga a bácsi is megsokallta a megszegyenítést, és elővette az óráját:

- Tíz óra - mondta. - Ej ni, hogy eljárt az idő. Észre se vettük.

- Bizony, pedig észrevehetted volna arról, hogy mennyi bor van benned - mondta az asszony.

- Na, nem is olyan sok! - szólt komolyan a férj, s restellte, hogy a felesége éppen úgy beszél vele itt, mások előtt, mint ő az öccsével.

- Az még nem sok! - mondta a káplán csillogó szemmel, s az asszonyra meredt, mintha fennakadt volna a szeme.

A tanítónak megint jólesett, hogy a káplán kedvezően nyilatkozott, s így kiáltotta el magát:

- Nahát akkor igyunk még egyet! Fráter! neked is megengedem, hogy még egy pohár bort üríts velünk, de akkor aztán csak tessék elbújni, s a tudomány...

Ekkor ittak. A tanító csak egy kortyot, hogy a felesége ne vegzálhassa. A káplán két kortyot, s a diák azonban végig kiitta az egész poharat. Ha már úgyse kap többet!

- ...a tudomány borából hörpintgess akkorákat, öcskös, mint az én boromból! - kanyarította el a tanító, amit kezdett, s nagyot kacagott.

Az öcskös elpirult, aztán jó éjszakát mondott és hamarosan kiment.

- Nagyszerű ez a diákkor - mondta a tanító, amint az öccse kilépett az ajtón -, az az élet legszebb kora. De azért nem szeretnék még egyszer diák lenni.

Mindhárman nevettek.

- Ha meggondolom, hogy holnap órára kellene menni, és felelni a pedagógiából, bizony isten megbuknék belőle.

- Nagyszerű dolog az, mikor az ember elmondhatja, hogy már többet nem kell vizsgázni! - mondta a káplán, szívbeli meggyőződéssel.

- Hát magának még vizsgázni kell? - kérdezte az asszony.

- Fájdalom, nagysád, igen. Még hátra van a lelkészi. Most nyomtam le a káplánit.

- Az mikor lesz?

- Egy év múlva.

- Na hát csak tanuljon addig szorgalmasan.

- Hahaha! - kacagott fel igen hatalmasan a tanító. - Egy káplán és tanulni! A már az utolsó. Egészen másat kell tanulni egy káplánnak! Meg kell tanulni udvarolni!... Van itt lány elég!

A káplán odanézett az asszony keblére, s újra ködös lett a szeme.

Az asszony már másodszor vette észre ezt a pillantást, s most kitalálta, mit jelent. Azonnal, önkéntelenül megmozdult, hátradült a széken, nyújtózkodott, kifeszített karokkal. A káplán homályos szemekkel sorra kísérte a mozdulatait, s oly gyáván, szemérmesen itta be az asszonyi mell új domborulásait, hogy az asszony elpirult, s az urára nézett, az nem veszi-e észre.

De a férfi semmit se látott az okosságától s egyre beszélt.

- Egy káplán már kész férfi. Az már nem diák. Annak más dolga van. Barátocskám, az életben egészen más dolgokra van szükség, mint amire az iskolában tanították az embert. Azt lehet mondani: - kiáltotta fellelkedve a tisztázódott gondolatán - hogy az életben csak arra van szükség, amiről az iskolában nem tudnak semmit! Legfontosabb dolog a szerelem! Hát mire tanítják az embert ebből az iskolában! Azután a pénzszerzés! Na, megette a fene, ha valaki az iskolában akar megtanulni pénzt csinálni. Azután a tekintélyszerzés! Ehhez is más kell, mint a lecketanulás!

- Nagyszerű! - mondta az asszony. - Azért tanítják a többit az iskolában, mert ezeket mindenki magától tudja. A többit kell tanítani!

Egy percre mintha megvilágosodott volna előttük a kérdés, mindhárman igen megörültek neki. De aztán a tanító elemezte az ötletet.

- Mit? Latint? Meg görögöt? Hát kell azt tudni?

A káplán is odanézett az asszonyra. Tőle kérdezte a szemével, hogy kell azt tudni?

Az asszony gúnyosan elvonta a száját.

- Persze hogy kell! Aki azt nem bírja megtanulni, az már nagy számár, abból nem lesz pap. Sem úriember, megmarad mesterembernek. Azért kell tanulni a fiatal embereknek szorgalmasan, hogy hozzájussanak ahhoz az úriosztályhoz, ahol jó lenni. Ha nem tanulná valaki a görögöt meg a latint, hát hogy jutna hozzá, hogy egy úriasszonynak udvaroljon!

- Pedig az a fő! - kiáltott fel a tanító, s hahotázott.

A káplán abban a pillanatban megbocsátotta az iskolának az összes latin auctorokat, s a vallásnak, hogy a biblia görögül és zsidóul van írva.

A házigazda pohárhoz nyúlt, s koccintott.

- Szervusz! - mondta a káplánnak.

Ez fűlig vörösödött, nagyon meg volt hatva, hogy a tanító, aki legalább kétszer olyan idős volt, mint ő, felszólította a tegezésre. Ez volt az első pertuja egy igazi férfival. Házasemberrel! Pláne olyannal, akinek ilyen gyönyörű szép felesége van.

- Nagyon megtisztelve érzem magam, tanító úr! - rebegte meghatottan, s a másik pillanatban már restellte meghatottságát. Mit! Utóvégre ő már most is pap. S valamikor szégyellni fogja, hogy egy tanító csak úgy per te beszél vele! No nem baj, vigasztalta meg azonnal magát! Szép felesége van!...

Még koccintott a férjjel, s már az asszony felé nézett. Ez mosolyogva nézte a zavarát. Egyre jobban megtetszett neki a szelíd kis jámbor fiú, aki úgy tudott pirulni, mint egy lány. Kacéran nyújtotta felé a poharát.

- Na látja - mondta -, ugye, hogy jó volt görögöt tanulni!

A káplán úgy érezte magát, mint a gőzfürdőben. Kéjes zsibbadtság öntötte el a testét, s szinte ellankadt. Az asszonyt csak valami fátyolon keresztül látta, s tisztán rájött, hogy halálosan szerelmes ebbe a gyönyörű szép asszonyba. Az ajkai szétnyíltak, s haragos vörösen gyúltak ki, s lihegésszerű szóval mondta, hogy:

- Igen, nagysád.

A diák bement a szobájába, ahol a lámpa hiába égett, s egy pillantásra látta, hogy ma nem lesz kedve semmi munkához. Horatius fel volt nyitva az asztalon, elkezdte a soron levő ódát:

*O navis referent in mare te novi
fluctus, o quid agis? fortiter occupa
portum! nonne vides...*

Aztán hozzáolvasta a „puskát”, türelmetlenül, gyorsan, végig sem futva a szöveget...: „Te hajó, téged új hullámok fognak visszavinni a tengerre. Oh, mit teszel? Foglald el erélyesen a kikötőt. Vajon nem látod-e, hogy meztelen az oldalad az evező legénységtől és árbocod a gyors Africustól meg van sebezve, és vitorlarudaid recsegnek és kötélzet nélkül alig képesek kiállni a hajóteknők a hatalmaskodóbb tengert. Nincsenek néked ép vitorlavásznaid, nincsenek isteneid, akiket ismételen a szerencsétlenségtől elnyomatva segítségül hívj. Ámbár pontusi fenyő, előkelő erdő sarjadéka vagy, hiába hánytorgatnád akar származásodat, akar nevedet: Semmit sem bízok a félénk hajós a kifestett hajófarokban. Óvakodjál a szelek játékvá lenni. Te, aki nekem a minap nyugtalanító töprengéseim tárgya valál, most óhajtásom tárgya és nem csekély gondom tárgya vagy, kerüld kérlek a Cicladok körül elterülő vizeket.”

Fordított a papíron, de úgy látta, vége van az ódának. Belenézett a latin szövegbe, s valami oly szót keresett, amiből megállapíthatná, hogy csakugyan vége van-e; az utolsó szó Cyclades: a puskában Cicladok... Vége.

Megkönnyebbülve sóhajtott fel, mert ez az óda úgy feküdt az agyára, míg olvasta, mint valami ólomsüveg, amely összeszorítja az agyvelejét, s amelytől elhomályosul előtte az egész világ. Hirtelen egy csónakra gondolt, amelyen a múlt nyáron a Sajón ladikáztak a füzesek alatt, és ettől úgy kitisztult a feje, mintha egy percre a szél elfújja a ködöt. Tisztán látta a nagy barna csónakot s vörösre rozsdált bádognántjait. Aztán egy tengeri hajót képzelt el, amely Amerikába visz. Mindig nagy vágyakozással gondolta el, milyen remek volna Amerikába menni, és ott élni. Megtanulna angolul és olyan bő ruhát varratna magának, mint az az amerikai magyar, aki a múltkor bent volt az iskolában és az öccsét kereste.

Ez az egész csak egy pillanatig tartott. Míg ezeket gondolta, szinte hályog volt a szemén, s összefutott előtte a betű. Most azonban ismét a szeme látása tisztult ki, s élesen szökellt elébe a latin vers. Undorodva nézett rá, s azt gondolta, mennyi genitivus partitivus és mennyi gerundium absolutum lehet ebben a versben. Újra szédült, és el kellett fordulni. Magában skandálta:

Óná visszrefe rent! Inmare ténovi...

Könyv nélkül tanulták valamikor ezt az ódát, de már csak az első sorokra emlékezett. Azt is tudta, hogy az első két sornak „negyedik aszklépiadészi sor” a neve.

Nagyot sóhajtott.

- De jó annak a káplánnak - gondolta el -, az bent iszik és a sógornémat fikszirozza.

Valami düh fogta el. Iszonyúan gyűlölte most ezt a kis bajuszú fickót, akinek joga van úgy nézni az ő sógornéjára, ahogy neki nincs. Féltékeny lett, és azt képzelte, hogy neki régebbi és több joga van a sógornéja szerelmére, mint akárkinek a világon. A férjének sincs joga hozzá. Az egy száraz és egészen műveletlen ember, aki nem képes felfogni az asszonyt. A többinek meg éppen nincs. Dvihallynak meg Csorba Pálnak meg a papnak és a többieknek, örökké ott

nyüzsögnek a sógorné körül. Legalább neki úgy tűnt fel, hogy minden férfi, aki csak meglátja ezt az asszonyt, rögtön szerelmes lesz belé.

Még mindig nem volt kedve leülni. Elfordult az asztaltól s végigment a szobán. Az ablakhoz állott s kinézett. Aztán kinyitotta... A homloka veres volt, forró, a bor feszítette, s valahol bent a mélyben, az idegeiben valami erős feszültséget érzett.

- Borzasztó. Mintha börtönben volnék.

Egyet nyújtózott s megpróbálta azzal vigasztalni magát, hogy egy hónap múlva már szabad ember lesz. Akkor már túl lesz a matúrán, és egyelőre legalább semmi iskolai kín nem fogja gyötörni.

- Vajon megvette már Gacsal a Fidibusz új számát? - mondta magában. Iszonyú mohó nemi izgalom vett erőt rajta, s azonnal elhatározta, hogy megy Gacsalhoz.

Föltette a kalapját, s gyorsan kisurrant. Mikor behúzta maga után az ajtót, az a kaján érzése volt, hogy most Horatiust megint becsukta magába.

Lábujjhegyen sietett le a lépcsőn.

Az udvaron recsegett, hersegett talpa alatt a porond, félt, hogy felhallatszik, de az emeleti ablakból nóta csapott ki. Mindhárman daloltak. Egy pillanatra megállott, míg a sógornője hangját, a női hangot tisztán megfigyelte. Az új nótát dalolták:

*Szeretném az arcod csak még egyszer látni,
Még egyszer az utcán órák hosszat várni...
Még egyszer csókolnám vesztett boldogságom!
Azután haljak meg, az a kívánságom...*

Vér tolult az agyára, s majd leszédült. A káplán hangja ott kullogott a sógornéé mögött. Nyilván most tanulja a nótát. Iszonyú düh fojtogatta. A sógornét ő tanította erre a nótára, és a hűtlen bestia ezt az utálatos káplánt tanítja meg rá! Érezte, hogy egyszer úgy fel fogja pofozni azt a káplánt, hogy orrán, száján jön a vér!

A nóta után kacagtak. Bizonyosan dicsérték a nótát, hogy szép. És neki így kell hallgatni messziről... Lehúzta a kalapját a fejébe, aztán rohamléptekkel ment el.

Ki az utcára. Mikor a sarkon volt, ahonnan még látni lehetett az ablakot, visszafordult s rámeredt. Sárgásan világított a kis ablak a régi házon, amely komor volt az éjszakában, mint valami bástyá. De a parányi világos folt mögött neki a legpokolibb szenvedést okozó vidámság tanyáz. Bizonyára már még fesztelenebbül meresztgeti a káplán a szemeit a sógornéra, talán meg is érinti a kezét! Vagy az asztal alatt a lábát! a combját. Hisz ettől a sima gazembertől minden kitelik.

És minden átmenet nélkül a legrémesebb szökellést tette a fantáziája. Mindent elképzelt, amit a káplán tehet a sógornéval.

Verejték ütött ki a homlokán, s nagyon-nagyon megnyugtatta, hogy ha ő már nincs is ott, de legalább a nagybátyja ott van! Attól nem kell félteni az asszonyt, hát nagyon jó volt tudni, hogy ez a közömbös ember, mint valami eunuch, vigyáz a feleségére...

Valaki a vállára tette a kezét.

Hátrafordult. *Kopó* volt, a tanára.

Egyszerre az alázatos diák lett belőle.

- Na fiaskám - mondta a tanár és cvikkerjét feltolta a szemöldöke alá, úgy nézett ki belőle, félig nyitva maradt szájjal. - Hát hol járunk? Hol járunk?

- Kérem szépen, tanár úr, a Horatius szószedetem Gacsalnál van, azért szaladok el.

- Nahát most Horatiust fordítja?

- Igen.

- Az ódákat?

- Igen.

- Nagyon okosan. Ma hanyadikat?

A diáknak az a hiú remény ütött a fejébe, hogy a tanár nem fogja elfelejteni az érettségén, hát még alázatosabb, még diákosabb meghunyászkodással mondta:

- A tizennegyediket, tanár úr. O navisrefe-rent!...

- Igen helyes. És a szószedete Gacsalnál van.

- Igen, mert ő is most fordította Horatiust.

- Most fordította? Mikor?

- Azt hiszem, ma már készen van vele.

- Igen. Csak végig kell venni az egész négyévi anyagot. Fiam, a matúra az nagy dolog, jön a kormánybiztos, roppant szigorú ember, és sohasem lehet tudni, mit kérdez. Hát semmi könnyelműség. Most az egyszer meg kell feszíteni minden erőt. Semmi kihágás, könnyelműség.

- Kérem szépen... - mondta a diák, olyan hangon, amiben benne volt a gyermek minden ártatlansága. Aki ezt a két szót így tudja mondani, annak álmában sem fordul elő egyéb, csak latin sintaxisi szabályok.

- Csak eredj gyorsan a szószedetért és hamar vissza. Tanulni! tanulni! tanulni! Figyelmeztetek, hogy most egy lépéssel mindent kockáztatsz, az egész jövőt.

A tanár bólintott fekete kalapos hosszú fejével s elment. A diák lehúzta a fejét a válla közé, és igen megilletődött lélekkel sietett Gacsalék felé.

A kapu már be volt zárva, zörgetett.

Nemsokára lépteket hallott, valaki kinyitotta az ajtót. A cseléd volt. Mikor belépett, abban a percben hozzáért a lányhoz. Mintha elektromos áram futotta volna végig, minden vére a fejébe tódult.

A lány becsukta a kaput. A diák megállott s véresen tajtékos szemmel várta. A toroka ki volt száradva:

- Kérem, itthon van a fiatalúr?

- A fiatalúr? Nincs.

- Nincs? - mondta a diák, egészen megrémülve. - Hol van?

- A nagyapjáéknál.

- A nagyapjáéknál? - a hangja olyan száraz volt, szinte egymást karcolták a hangok.

Így állottak egy percig.

- Be tetszik jönni? - kérdezte a lány.

- Nem! - mondta a diák, de olyan határozatlanul, hogy maga sem tudta aztán igen-e, vagy nem.

- Nem?

Újra állottak.

- Nem megyek be! - szólt a diák még egyszer erősen.

- Igenis.

- Ki van itthon?

- Senki, csak én.

- Senki?

- Mind elmentek a nagyapáékhoz, mert ott most néveste van.

A diáknak eszébe jutott, hogy ma Róbert este van. A Gacsal nagyapja Róbert, Gacsal Róbert. Habozva elindult a kapu felé.

A lány csendes mozdulattal elindult utána.

- Nem tetszik megvárni? A fiatalúr mindjárt hazajön, mert neki tanulni kell.

- Nem - mondta ijedten a diák -, én is sietek, mert tanulni kell.

Már a kapunál volt. Majd elájult. A szája kinyílt s nyitva maradt, megállott.

Míg a lány még egyszer kinyitotta a kaput, ő gépiesen meredt annak a nyakára, amely a sötétben világított. Olyan gömbölyű nyaka volt, mint egy görög szobornak, de melegebb... forróbb.

- Nem tetszik izenni neki valamit?

- A szószedetem... - nyögte a diák, de akkor eszébe jutott, hogy mi is van a szószedettel. - Nem, semmit!

Azzal gyorsan kiment a kapun.

- Jóéccakát kívánok! - szólt utána a lány, de ő arra sem felelt.

Lihegve és elfúlva rohant előre.

Egy sarkon megállott. Reszketett, a térde, a keze vibrált. Tenyérrel végigsimította a homlokát, amelyről vastagon ömlött a verejték, aztán erősen arcul csapta magát.

- Olyan gyáva vagyok! Olyan marha!

Véresre harapdálta az ajkát, csikorgatta a fogát.

- Most megkaphattam vón azt a jányt, és én otthagynom!

Szégnyelte is, szomorú is volt miatta, de leginkább sajnálta az elszalasztott prédát.

Zsebeibe nyomta a kezét, s bandukolva, lehajtott fejjel ment előre.

Hozzáfogott elemezni, mi történt, s megállapította, hogy az a lány nagyon boldog volt, mikor ő belépett, és igen gyorsan csukta be a kaput, és szomorú volt, mikor ő eljött, és igen lassan nyitotta ki a kaput. Ez mind azt jelenti, hogy kész volt arra, hogy egyedül legyen övele egy estén át. Tartóztatta. Borzasztóság. És ő elszalasztotta a zsákmányt. Könny fakadt a szemébe és forró csepp siklott le az arcára.

- Magának mi baja? - kérdezte valaki tőle.

- Beteg a nagynéném - mondta rá, még mielőtt tisztán tudta volna, ki az.

- Igazán?... - szólt részvevő hangon az igazgató.

Az igazgató magas, sovány, rideg arcú ember volt, aki mindig részvétellel van mindenkire. A szekundát is a legnagyobb részvétellel írja be. Úgy is nevezték el a diákok, hogy *Njámnjám*.

A diák most ismerte meg a hangot. Felnézett, s ijedten látta az igazgató fehér arcát, fekete bajuszát, amely oly szabályosan kunkorodott, mint az ökör szarva. A magas gallérban a nagy ádámcsutka hevesen járt.

- Hát mostan tőle jön? - kérdezte az igazgató.

- Nem kérem szépen, hozzá megyek.

- Na fiatalember - mosolygott az igazgató -, akkor még nem kell kétségbeesni. Pár napja láttam, akkor egészen jól volt az öreg néni. Ugyan mi baja lehet?

- Tüdőtágulás.

- No hiszen az nem olyan veszedelmes betegség. Azzal még élhet soká. És azt is tanácsolom, hogy amiatt esetleg el ne hanyagolja a tanulást, mert a nagynéni szegény élhet még évekig, de maga, ha a matúrán megbukik, nem tudom, mit csinál.

Úgy mosolygott ehhez a megjegyzéshez, mintha valami tréfásat mondott volna.

- Igenis - mondta a diák, és megborzadt.

- Hát menjen csak szépen a nénihez - mondja meg neki, hogy én is tiszteltetem, jó egészséget kívánok, de aztán siessen rögtön haza. - Tanulni fiatal barátom. - Igazán nem szép a nénitől, hogy így éjszaka ijeszti meg az öccsét. Most nagyon szigorúak vagyunk, a legcsekélyebb kihágás a legsúlyosabb következményeket vonhatja maga után.

Ezt már úgy mondta, mint fenyegető megrovást. A diák elpirult.

- De kérem szépen, ha a néném...

- Jójó! Nem szólok semmit, csak siessen vissza. Késő éjjel van, ilyenkor már nem járnak az utcán tisztességes diákok.

Biccentett és elment.

A diákot a hideg is rázta. Tudta, hogy ez a két ember, Kopó, meg az igazgató minden éjszaka végigjárják az összes korcsmákat s állandóan az utcán sétálnak, hogy a diákokat rajtakapják a lumpoláson.

- Borzasztó ez az utálatos kis város! - mondta -, hogy itt mindenki ismeri egymást.

Azzal sietve ment a nagynénje háza felé.

Egyszerre elébe tűnt a túlsó oldalon az a ház, ahol a Víg kamara van. A leghírhedtebb diák-tanya az egész városban. Ő még csak egyszer volt ott, nappal, de most ellenállhatatlan vágyat érzett rá, hogy bemenjen.

A kapu nyitva volt.

Hátul volt az udvarban a diákszoba. Négyen laktak benne. Amint benyitott az udvarról, nagy füst csapott a szemébe. Sokan voltak odabenn, hirtelen nem is tudott tájékozódni, kik. Négy fenyőfaágy volt a szobában, egy asztal, néhány szék, egy sifon és négy láda, ez volt minden bútortzat. A fiúk az ágyakon heverésztek, kettő-három is egyen. A székeken senki sem ült rendesen, hanem a sarkán táncolt, mindannyian cigarettáztak s a kályha melletti széken egy flakó volt, még félig borral. Azért volt ott, hogyha kell, könnyen el lehessen tüntetni.

- Ki az? Ki az? - kiáltották többen. - Nini a Veres! Hát ez hogy kerül ide?

Senki sem jött üdvözetére, sőt némelyik hátat fordított neki, a másik a szemébe röhögött.

- Itt a spicli! - kiáltott valamelyik.

Veres Lacinak arcába szökött a vér.

- Mék vót az a gazember! - kiáltott. - Spicli vagy te!

A fiúk nevettek.

- Akkor jó - mondta valamelyik.

- Gyere, ülj ide - szólt Kovács, az egyik kamarabeli, és helyet szorított neki az egyik ágyon.

Laci leült két diák közé, középre.

- Van egy cigarettád? - kérdezte Kovács.

- Van.

Elővette a cigarettatárcáját s odanyújtotta. Kovács kivett belőle egyet. A hórihorgas Smidek, aki ugyanazon az ágyon hevert végignyújtózva, mint szintén házigazda, nagy praclijával bele-nyúlt a tárcába s kivett vagy hármat!

- Látod mán ezt a zsványt! - kiáltott Palotay, s bár ő is csak vendég volt, azért ő is megdézsmálta a tárcát. A zsákmányból aztán illő tisztelettel kínálta meg a kamara fejét, Víg Pistát.

Veres Lacinak az elzsákmányolt cigarettákért viszonzásul adtak egy pohár bort.

Egy fiú a túlsó sarokban valami nótát kezdett. Hosszan elnyújtva üvöltötte az első sort.

Hej duda, duda, dudás, dudás vót az apám!...

- Igazán daloljunk egyet - indítványozta egy másik vendég.

- Daloljunk!

Elkezdték azt, hogy: Lekaszálták már a rétet!...

- Ti így készültök a matúrára? - kérdezte csendesen Laci Kovácstól.

- Á, barátom, én még sose feleltem abból a vizsgán, amit direkt a vizsgára tanultam! - mondta Kovács és nevetett. Igen csúnya fogai voltak, mindnek ki volt romolva a köze.

- Lehet, hogy igazad van - mondta Laci, s elgondolkozott. Most vette észre meglepetve, hogy a sarokasztalnál valaki dolgozik. Szegő ült ott, egy satnya, tüdővésztes fiú, aki olyan nyugodtan dolgozott, mintha egyedül volna a szobában. Békében hagyták, mert úgyis hiába kezdtek volna vele. Szegő nyolc év óta mindig a leglármásabb kamarákban lakott, s mégis ő volt a legszorgalmasabb, a legpedánsabb hernyó, aki minden tantárgyat úgy végigrágott, hogy csak a kocsányát, a vastag ereket, az értelmet hagyta meg emésztetlenül.

A szoba másik oldalán daloltak. Az elegáns Palotay és a testes, kacagó, heccelődő szép Mácsik hamarosan egy kis értekezletet ütöttek össze a vizsga körül. Mindenki hozzászólt:

- Nem kell a matúrán búsulni - mondta Reuter -, majd csak átesünk! Ha az írásbeli sikerült, éppen a szóbelitől félek!

- Majd kisúgnak! - legyintett Palotay.

- Nahát a svindli nagyszerűen sikerült! - kiáltott Mácsik.

- Csss!

- Micsoda svindli? - kérdezte Veres Laci.

A többiek röhögtek.

- Még most se tudod?

- Téged, meg Dávidot nem avattunk bele, mert féltünk, hogy elárultok. És tudod, hogy csak ti ketten csináltátok magatoktól a számtan írásbelit. A többi mind svindli volt. Reuter még azt is belemásolta, hogy „lyuk volt a lemezen!” - kacagott tele tüdővel Mácsik.

Reuter elvörösödött és tiltakozott a gyanúsítás ellen.

A túlsó oldalon akkora lett a dalolás, hogy egy szót sem lehetett tovább érteni. Hát Kovács is belekornyikált rekedt hangjával: *Olyan vagyok miként ősszel Az elsárgult falevél Csakhogy az én éltem fája Több tavaszt már nem remél.*

A többire is ragadt a nóta. Ki vékonyan, ki vastagon bömbölte.

Veres Laci olyan árván, olyan idegenül érezte magát. Ezekben a fiúkban mindben volt valami, ami öbelőle hiányzott: az a vakmerőség, amely behelyezte őket az életbe. Ennek mindnek megvolt a maga szerepe és pozíciója. Diákok voltak, akik a diákéletet élik. De ő a maga csendes elzárkózottságával, egy kis család és egy csomó könyv közé való betemettségével, mintha nem is tartozott volna közéjük. Nem mind volt egészen rossz tanuló, aki itt volt, voltak olyanok is, akik gyakran feleltek jobban nála, de mind szimpla lélek volt. Egynek sem titkzatos, mit jelentenek az iskola és a tudományok; van lecke amit el kell végezni, van amit nem kell. Számítani tudják a napot, mikor kerül rájuk a sor a felelésben, s számon tartják az összes kalkulust, ami a tanári könyvekben be van jegyezve a nevük mögé. Van bennük valami nyersesség, valami realitás, nem olyan zagyvák, mint ő, nem olyan kétségbeesettek, mint az ő élete... Azt érezte köztük, hogy ezekből mindből férfi lesz, aki tud majd harcolni az élettel. Hivatalnokok lesznek, meg gazdák, kereskedők, iparosok vagy színészek, újságírók... ilyen is akadt köztük, aki azt diktálta be, s ezzel igen imponált Lacinak, aki semmi pályát nem tudott választani, s egyszerűen annyit íratott be, hogy jogász lesz. De hogy miért, s hogy hát azután mi?...

Kardos, egy csúnya, erős zsidófiú, akit Szénának hívtak „vulgón”, előállott, lepedőt terített magára s erre mindenki elhallgatott egy percre. Kíváncsian nevettek. Kardos akar színész lenni, s most elénekli a vén Ábrahám nótáját, amely valami bolondos travesztiája mindannak, amit a zsidó imádkozási módról tud a diák.

A fiúk jobbra-balra dőltek a nevetéstől, míg végigfújta Kardos, hogy:

*Meghalt a vén Ábrahám,
Hám, hám, hám, hám, hám, hám,
Hám, hám, hám, hám, hám, hám,
Meghalt a vén Ábrahám.*

Grimaszokkal és figurákkal tette mulatságossá a verset, amelyet az előadás tesz travesztiává.

*Meghalt a vén Ábrahám...
Ki temette el őtet...
Három ismerős zsidó...
Az egyike volt Jákob...
A másika volt Izsák...
Harmadika volt Mózes...
Hová temették őtet...
Jeruzsálem földébe!...*

Ezek a multságok ismeretlenek voltak Laci előtt, aki az élvezettől nevetni sem tudott.

Végén van a diákéletnek, s most kell látnia, micsoda boldog világ volt körülötte, és ő nem is tudott erről a világról. Fájt a szíve, s míg a többiek visszafojtott lélegzettel lesték a komédiát, neki könny fakadt a szemébe, és fájt a szíve.

Mikor ennek vége volt, a diákok elkezdtek kiabálni, „a síró nótát! a síró nótát!”...

Kardos levetette a lepedőt, és összehúzott nyakkal, szomorú, kétségbeesett arccal nyávogott el valami dalt a síró emberről, aki mindig csak sír, csak sír, csak sír... ha meggondolja, hogy egy szelet húsért egy ökröt kellett levágni! Egy egész ökröt... Hát akkor sír meg sír és sír...

Aztán jött a harmadik, negyedik produkció. Elfűrészelte az asztal lábát, csalódásig híven utánozva a fűrészhangját, zenekart rögtönzött a sifon oldalán, s tótul dalolta el a Hazádnak rendületlenül.

- Igazán színész leszel? - kérdezte tőle Laci, mikor Kardos műsora után levetette magát a szomszéd ágyra.

- Azt hiszem, tojáskereskedő lesz belőlem.

- Hogy? - kérdezte Laci elámulva.

- Most kaptam a bátyámtól levelet, azt írja, hogy mihelyt vége a vizsgának, megyek hozzá Bécsbe.

- Hát neki tojáskereskedése van?

- Aha.

- De ha te színész akarsz lenni!

Kardos megrántotta a vállát.

- Á, még valami ripacs lenne belőlem.

Elfordult, s oldalba rúgta Kovácsot, aki most ennek az ágynak másik végében nyújtózott.

Laci lehunyta a szemét. Nem értette, hogy lehet az, hogy valaki, aki színész akar lenni, kereskedő is tudjon lenni... Rábámult a Kardos hosszú orrára, s valami belső bánat tükröződését akarta meglátni róla. De a zsidófiú felugrott, s fojtottan vigyorgó arccal szólt bele a Mácsik históriájába. A macskaheccet mondták el, mikor az osztálytanár elé bevitetek egy hülye cseléddel egy döglött macskát, s az odatette az asztalra. Még ötödikes korukban történt, azóta meg is halt az a tanár, de ma is harsogó kacagást kelt minden szó, ami azt a jelenetet eszükbe hozta.

Ez az egész zagyvaság, amely itt folyt előtte, teljesen kifordította Lacit önmagából. Mintha ködfátyolképpen látná, úgy bámult a Mácsik kövér, szép fehér arcára. A fiú habzsolva beszélt, csak úgy fresegett a nyála, s minden percben megszakították valami helyreigazítással.

- Aha, aha - mondta ő olyankor, s új tüzzel és még nagyobb hevességgel mondta tovább:

- Barátom, hát mikor kiszedtük a kályhacsövet és telefüstöltük a tantermet. Aztán mentünk a kotlók termébe. Egy félóra biztos, hogy mindig elveszett. Már minden kéményseprőt, minden lakatost felhívtak, mégse tudtak segíteni, mindennap legalább egyszer vastagon volt a füst a tanteremben. Hát én egyszer fél vagyok rendelve a direktorhoz egy délután, már nem tudom, miért, ja igaz, megflóberteztünk a Vekni utcában minden macskát. Hát megyek be az irodába, nincs ott az igazgató. Vártam egy kicsit, aztán kimentem a folyosóra. Hát észreveszem én, hogy a mi tantermünkben beszélgetnek. Barátom! odalopózkodok, hát az igazgató van ott meg

a pedellus meg egy lakatos. A kályhát csinálják. Hallgatom, a lakatos egyre csak azt hajtotta, hogy annak a kályhának nincs semmi baja. Hát akkor mért füstöl? Én meg csak nevettem, tőlem kellene megkérdezni. - Ma délután nem is fog füstölni - mondta a lakatos. - Na jó, azt mondja a diri, és hallom, hogy jön kifelé. Hamar elbúvok a lépcső mögé és megvárom míg elmennek mind a hárman. Akkor hamar be az osztályba. Kiveszem a csövet, míg tele nem lett az egész terem füsttel, s akkor szépen visszateszem a csövet és kiszöktem. Aztán jelentkeztem az igazgató úrnál... Micsoda örült ideges volt az. Na, a mostanival, a Njámnjámmal próbálna valaki úgy feleselni!... Vallat, vallat, utoljára dühbe jön: „Iriggy, azt mondja, iriggy, iriggy innen!” Nekem jön, azt hittem felpofoz, az ajtóig hátráltam, akkor éppen, mikor hozzám rúg, meg akart rúgni, kinyitom az ajtót és a lába élit belevágja.

Nem tudta tovább mondani, majd megfúlt a kacagástól. A többiek is olyan hangosan harsogtak, hogy úgy se lehetett volna egy szót sem megérteni.

- Kimentem aztán, és megint elbújtam a lépcső alá. Hát egyszer csak jön a direktor, olyan remekül sántított, hogy majd meghasadtam a kacagástól... Osztán megy be az osztályba... Kinyitja az ajtót! Na hát az barátom majd megdőglött, a guta majd megütötte. Olyan füst volt bent... „Hol az a lakatos! Hol az a lakatos! Jijjin. Jijjin kérem, mi ez!”... De nekem menekülni kellett, mert már nem bírtam tartani a kacagást.

A fiúk jobbra-balra dőltek. Mikor felocsúdtak, jött a többi diákemlék. Laci úgy ült a helyén, mint valami bacchanálián, ahol valaki józan maradt, és most nem tudta megérteni, mi folyik körülötte.

Mai két nagy hazugságára gondolt, amely olyan simán buggyant ki belőle, mint a tömlőből a bor, ha megsúriják.

Reuter Albert elővette a zsebéből a Fidibusz legújabb számát.

- Ez a nagyszerű! - s meglobogtatta.

Lacinak izzani kezdett a szeme, a benne levő titkos érzékiség forrásnak indult.

- Á, írott disznóság, mit ér az - mondta Mácsik, aki tovább is megmaradt a társalgás központjában -, mondok én olyanokat, hogy azt nem tette papírra senki!

S elmondott valami drasztikus históriát, amely csakúgy hemzsegett az illetlen kifejezéstől, mindenki vigyorgó áhitattal figyelt rá, szinte szétpattantotta őket a vér, az egészséges, kitörésre váró hőség. De ez a nagy nyíltság Lacit összepréselte, mint valami rászakadó ház. Nem bírta el. Titkon ápolgatott bujaságát, pincében nőtt satnya érzékiségét szinte leperzselt ez a hőség, amely neki túl erős volt, vad és égető. És úgy járt, mint a tökinda a napon, lekókadtt. Nem élvezetet szerzett neki a soha nem hallott brutális mesék raja, hanem fájdalmat, kínt. És az fájt neki legjobban, hogy ebben a perzselő levegőben összetört és eltűnt előle az eszménykép, a női ideál. És sírni szeretett volna, hogy így tudnak beszélni a nőről, az élő nőről, tanárnékről és cselédekről, meg városszerte ismert festett arcú teremtésekről összevissza... Mintha összezúzódott volna benne valami. Égett, főtt a teste, s mintha izzó parázssá vált volna, úgy párolgott el a nőről minden, ami szépnek, ideálisnak tetszett rajta valaha...

- Hát hol vagyok én? - kérdezte egyszerre magától, és ijedten nézett körül a diákkompánián.

Látta a vörös arcokat, látta, hogy mindenki másféle. Kovács a rossz fogaival olyan volt, mint valami romló gyümölcs, ellenben Mácsik széles kivörösödött arca világitott, mint napon a kinyílt bazsarózsa, Kardos kuncogva húzta le hosszú vörös orrát, s betanulta az adomákat, Palotay fésztelenül mutatta meg a fogait, s cseppet se szégyellte, hogy nagyszerűen élvezzi az egész meztelen bujaságot.

- Milyen romlott, istenem, milyen romlott - mondta magában Laci, pedig ő sem volt kevésbé romlott, csak nem volt hozzá szokva, hogy álszemérem nélkül is lehet tilos gyümölcsöt élvezni. Víg Pista, a kamara feje, aki egész este hallgatott, mert egy közönséges, ostoba vasgyúró volt, aki nem tudott két szót szólni magától, most az izmait mutogatta, s csakúgy ropogott a csontja, míg egyet nyújtózott. Szegő, most még Szegő is megállott és nem dolgozott. Laci megfigyelte, hogy a tüdővésztes fiú kezében megállott a toll, és remegett, és az arcán piros tűzfoltok gyúltak ki, és a szeme rámeredt a lámpa talapzatára. Utálatosan, öelötte is ismert remegéssel merült önmagába, s Laci megborzadt a bűntől, amely messze rikoltott erről a nyávvadt fiúról, akiről mindenki tudta, hogy nála az a bűn már betegség...

- De azért mind élnek! Mind élnek! - kiáltotta Laciban a lélek. - Ezeké az élet, mert ezek mind tudják, mit keresnek az életben.

És szégyellte magát, hogy ő nem tud olyan lenni, mint ezek. Hogy ő sohasem lesz olyan kész férfi, mint ezek. Mintha maga az égi csoda harsogott volna a fülébe, mikor azt hallotta, hogy a legnagyobb nyugalommal s neki úgy tetszett, hogy teljes hozzáértéssel kezdtek arról vitatkozni a fiúk, hogy kész emberek-e ők élettani értelemben, hogy a magvuk van-e olyan termékeny, mint a búzaszem, amelyet a földbe vetnek.

Elhatározta, hogy megy ebből a szobából...

Azért sokáig nem bírt mozdulni.

Egy pillanatra elhallgattak a beszélgetők, aztán Palotay szólott:

- Becsületesre, Pesten az utcán járnak az olyan nők, és erővel behúzzák az embert...

- Az tény - mondta Kardos -, mi van abba? - s röhögött éretlen basszus hangján.

Újra csönd lett. Mindenki mélyen elgondolkozott, Kovács nyávogó hangon felsóhajtott:

- Én sohase fogok eljutni Pestre.

Az egész kompánia felröhögött erre az őszinte sóhajra.

De Lacinak kicsapott a torkán az utálat. Megundorodott önmagától, az élettől, az emberektől, az asszonyoktól, az egész szerelem olyannak tűnt fel neki, mint valami utálatos kelevény...

Hamar felállott, és kezet nyújtott a szomszédjainak.

- Szervusz.

- Szervusz, szervusz - köszöntek el tőle.

- Hova mégy?

- Valahova megy! - mondta Kardos.

- Nem tanácsolom - szóló nevetve Palotay. - A Kopó most annyira bekvártélyozta magát abba a házba, hogy ott is hál. Meghal bánatában, ha az érettségi előtt meg nem fog ott valakit. A minap ott voltunk, hát csak jön egy lány és súgja:

- Diákok, gyertek gyorsan!

Bevitt a szobájába, és ott voltunk egy félóra hosszig, míg el nem ment a Kopó.

Az éjféle órákban rémes volt ez a szakadozott s száraz izgatottságú, magas feszültség. Laci alig bírt kitámolyogni.

A szabad levegőn kissé magához tért.

Mikor a kapun kiment, megijedt. Most megfogja valaki. Vagy a tanár, vagy az igazgató vagy a pedellus, mert éjszaka az iskolaszolgának az utcákon kellett cirkálni, hogy a diákokra lessen.

Úgy ment, mint a tolvaj. Minden lépésre megállott s reszketve nézett végig az utcán. Az apró villanylámpák gyéren világítottak, köd is kezdett felverődni a levegőben, s bátorsággal jutott el Gacsalék házáig.

- Jó éjszakát, kis cseléd! - mondta félhangosan, s elpirult.

Tíz társa volt ma együtt a Vig kamarában, de egy se volt köztük, aki elszalasztotta volna azt a nagyszerű falatot, amely magától adta magát a szájába, az ölébe.

És most úgy tetszett neki, hogy az Isten vezette őt el onnan... úgy érezte, mintha egy vétektől tisztán maradt volna... És nem sajnálta, hogy ártatlannak hagyta a kis cselédet, most boldog volt, hogy ő ártatlan maradt.

Elgondolta, hogy a kis cselédnek lesz férje... valami derék ember... hogy átkozta volna az őtet ismeretlenül is, ha... Aztán eszébe jutott, amit a fiúk beszéltek az érett magvakról, s megrémült. Istenem, micsoda veszély fenyegette!... Ha elültetett volna egy magot, s az kikél...

A káplán előtt megfordult a világ.

- Na, most be vagyok rúgva - mondta magában. - Ejnye az ördög vigye el, ez mégis sok. Nem bírtam már jobban vigyázni magamra.

- A bor - hebegett a házigazda -, a bor az olyan állat, olyan állat, olyan veszedelmes vadállat, hogy mi harapjuk meg őtet, mégis ő harap meg minket...

A pohara után nyúlt, de keze már egyáltalán nem volt ura semmi mozdulatnak, s feldöntötte a poharat.

Az asszony látta, hogy mind a két ember teljesen részeg. Gúnyosan és kicsinylően mosolygott rajtuk. Szerette a részeg embert. Az urát számtalanszor látta már részegen, s tudta, hogy azért vele semmi baj. Akármilyen részeg is, mindig le tud feküdni. És tetszett neki, hogyha részeg, akkor teljesen közönyös. Akkor nem törődik többet senkivel, semmivel, csak beszél, beszél, még akkor is, mikor már alszik. S nagyon furcsákat mond ilyenkor. Azt lehetne mondani, hogy a részegség hozza meg az esztét.

Más részegét is látott már eleget. Kislány korában az apját, s attól kezdve talán minden férfiismerősét. Tetszett neki, ha ő az egyetlen józan az egész társaságban. Egyáltalán igen szeretett társaságban lenni. S nem volt olyan nap, hogy ki ne csinálta volna, hogy vagy neki legyen vendége, vagy ő menjen valahová vendégségbe, ahol a férfiak boroztak és udvaroltak.

- No, nem tesz semmit - mondta a gazda -, nem tesz semmit, csak egy kicsi bor kárba ment...

- Hát az én abroszom! - nevetett az asszony.

- Kár, hogy egy kis bor kárba ment, különben nem tesz semmit.

A káplán látta, mi történt, de mereven ült a helyén, s nevetni sem mert. Ismerte magát, tudta, hogy ha most megmozdul, akkor vége. Míg meg nem mozdul, addig nem is látszik rajta, hogy részeg, de ha most felállana, menthetetlenül elszédülne. Kimeresztette hát a szemét, s olyan keményen nézett maga elé, mintha a katedrában volna.

- No hiszen, te is jól vagy - mosolygott az asszony.

- Nem tesz semmit - mondta már harmadszor a férj -, kár, hogy egy kis bor kárba ment, de van hál' istennek a zsidó pincéjében elég, hál' istennek a zsidó pincéjében terem elég. Lelkem, a szövetkezetből ne hozass bort, mert ott igazi bor van. Márpedig az igazi borért kár volna. Tölts.

- Szép madár maga. Mindennap becsíp, látja, a káplán nem csípett be.

- Az igazi bor nem bor... - ismételte a tanító, s lecsukódott a szeme.

- Nagysád, maga gyönyörű szép asszony! - mondta a káplán, s azt hitte, hogy ezt csak gondolta.

- Ne mondja! - kacagott fel idegesen az asszony.

- Halálosan szerelmes vagyok nagysádba.

Ebben a percben a tanító lefordult a székről. Egész ügyesen esett, mintha nagy gyakorlata volna a testének az ilyen pózokban. Maguktól rendezték el tagjai úgy az esést, hogy sima lecsúszás lett belőle. A felesége nevetett rajta.

- Na, ennek már kámpec. Most már nekem kell lefektetni.
- Nem tesz semmit - motyogta az eséstől felébredve a tanító -, az igazi bor nem bor. Spongyát rá.
- Nagysád, maga szebb minden nőnél.
- Tudja is maga, mit beszél.
- Igenis tudom, nagysád. Maga szebb minden nőnél, akit én valaha megöleltem.
- No az nem lehet nagy választék.

A káplán elhallgatott, s mereven nézett maga elé.

- Hát ölelt már maga szép nőt? - kötekedett vele az asszony.
- Igen. Nagysád, maga a legszebb nő a világon!
- Jobb lesz, ha aludni megy.

A káplán úgy tett, mintha valamit megértett volna abból, mit jelent ez a szó.

- Most nem tudja, hogy fog elmenni a szállodába! No nem baj, majd az irodában ágyat vetek magának. Mindjárt behívom a diákot, az majd kivezeti.

A káplán valahogy úgy sejtette, hogy eltűnt előle a világ legszebb nője, de már nem volt tisztában vele, hova lett.

Az asszony meg volt lepetve, hogy a diákot nem találta a szobában. Csendesen kiszólt a nyitott ablakon, aztán a folyosón. Nem akart hangosan kiáltani, mert a földszinten egy másik tanítócsalád lakott, akikkel haragban voltak.

A diák nem került elő, s arra gondolt, hogy talán elment valamelyik barátjához. De már éjfél is elmúlt...

Bement a szobába, ahol a káplán ott ült a helyén, mintha azóta meg se mozdult volna.

Nevetett rajta.

- No maga mégis nagy vitéz - mondta -, jó lesz, ha bemeleg a diák szobájába. Jöjjön, majd bevezetem.

Odalépett a káplánhoz, de ez úgy nézett maga elé, mint a sült hal.

- Jöjjön, na.

Semmi válasz.

- Jöjjön csak, fiacskám. Így ni. Szépen felállunk... Na... Így ni. És aztán előre.

De bizony a fiatalember nem ment előre. Megállott, s utolsó önuralmával csak arra törekedett, hogy szónoki állásokat vágjon. Az arca meredt volt, mintha prédikálna s kegyesen és áhítatosan nézett.

- Na persze...

- Tessék csak velem jönni.

Hirtelen elhatározással derékon ölelte a fiatalembert és elindította. Az olyan gépiesen rakta előre a lábait, mintha egy lábon járó mechanikai baba volna.

Minden baj nélkül mentek ki az ajtón.

A folyosó közepén megtántorodott a fiatalember, s csaknem elestek mind a ketten. Szerencsére közel volt a fal, hát sikerült falnak állítani a romlott tetemet.

Az asszony most igen félt, reszketett, izzadt. Rettegve gondolt rá, hogy valami zajt csapjanak.

- Laci! - suttogta.

Semmi nesz.

Újra átölelte a fiatalembert és tovább vezette. Minden lépésnek úgy örült, szinte hálát adott érte az Istennek.

Csakugyan sikerült bejutni a szobába.

Az most is üres volt. Már biztos, hogy nincs itthon Laci.

- Így, gyermekem, így, most szépen lefekszik... Kicsikém...

Az ágyhoz vezette.

Ebben a percben a részeg fiú körülölelte az asszony derekát, és vele együtt levetette magát az ágyra.

Az asszony meg volt rémülve. A lélegzete is elállott.

- Eresszen el...

- Te vagy a legszebb asszony a világon! - lihegte a fülébe a fiatalember.

- Eresszen el! Eresszen el! - s körömmel vágott bele a káplán testébe. De azt mintha nem is érezte volna, erősen borszagú szájával az arcán csúszott.

Az asszony szívverése elállott.

- Naccsád! - lihegte a fiatalember...

- Tanulatlan! Paraszt! - sziszegte az asszony. - Én nem vagyok naccsád! Nem vagyok én kasszírnő! Nagyságos asszony!...

A fiú nem szólt, mintha nem értett volna belőle egy hangot sem. Puha, forró arcát odadörzsölte az asszony arcához. S egész testének súlyával gyúrta le a nőt.

Az asszony alig bírt lihegni az erőlködéstől. A cipelés is kifárasztotta, s különben is gyenge volt egy ilyen kollégiumi marhához. Ellankadt, elalélt, egy pillanatra eleresztette magát.

Abban a percben rémes gyönyört érzett. A fiatal férfi keze hozzáért. Valami örvénylő, kábuló szédülés fogta el s átvillant benne minden keserűség, minden hiány, amit valaha életében érzett, a fejébe vér tódult, s megszűnt az ellenállása... Nincs itt senki... Nem kaphatja rajta senki... Az, aki büntársa, az nem fog emlékezni semmire... Csak egy szempillantásba kerül, s nem is fogja elhinni önmagának sem, hogy volt valami.

...És most elégtételt kaphat a sorstól... mindenért, mindenért... Csak egy pillanatig tartott ez az érzés.

A másikban megfeszítette minden erejét, s levetette magáról a férfit, hogy az gurult a falig, aztán összeszedve magát, kirohant a szobából.

Az arca vörösen égett.

Meg kellett állnia a nyitott boltíves folyosón, s tele tüdővel szívta a friss, erős, ködös éjszakai levegőt.

Végre összeszedte magát és bement a szobába.

Ott pedig akkora meglepetés, akkora rémület várt rá, hogy ezt már alig bírta el.

Az ura nem feküdt az asztal alatt, a lámpa nem volt a szobában. A hálószoba ajtaja nyitva volt, s az ura az ágyban feküdt, a lámpa az éjjeli asztalon, s az ura horkolva aludt, a paplanra ejtett könyvvel, mintha nem is lett volna semmi a mai estéből...

Reggel jókor kelt az asszony. Öltözéskor észrevette, hogy két gomb hiányzik a szoknyájáról.

Nagyon megijedt, hogy a dulakodás alatt vesztette el.

Cselédje most nem volt, s csak nagyjából szokott takarítani, de ma a legnagyobb gonddal sepert ki minden kis zugot, s biztatta magát, hogy előkerül a két kis gombocska.

Az ura is felkelt. Olyan volt, mint máskor, a nagy ivások utáni reggeleken; álmos szemű, kedvetlen, szótalán. Lenn az udvaron már zsibongtak a korán gyülő gyerekek. Gyönyörű, kristálytisza júniusi reggel volt, az éjjeli köd napkeltekor eltűnt, leszállott apró gyémántszikráknak a fűszálakra.

Az asszony kirázta a porrongyot, s egy percre megállott. Teleitta magát a reggeli levegővel.

- Mégis jó korán kelni - gondolta, s kissé fanyar mosollyal nézett vissza a szobába, ahol erős borszag, avult füst- és éjjeli alvásszag feküdt kiszellőztethetetlenül.

Aztán kiment a konyhába, hogy megcsinálja a reggelit. Míg a tej forrt, hirtelen kilépett a folyosóra, és a diákszoba ajtajához ment.

Benyitott. - Jó reggelt, úrfiak!

A diák ott ült az asztalnál, s félálomból riadt fel. Úgy ült, mintha egész éjjel nem feküdt volna le. Az arca meg volt nyúlva. Bambán, kimerülten nézett.

Az asszony elnevette magát, s anyáskodva ment hozzá suhogó lépéseivel. - Maga mit tanul, füles?

A diák maga elé kapott, s két tenyerével eltakart valamit. Mint mikor lepkét borít le az ember, félti, hogy elszáll, s félti, hogy összetörik.

- Na, mi az? mutassa!... Hiszen maga egész éjjel égette a lámpát. Nagyon megköszönöm az ilyen pazarlást! Mi az?

A fiú konok arccal szegült ellene.

- Azt mondom, hogy mutassa meg!

A diák mereven, kialudatlan arcából kieső nagy gyűrött karikás szemmel bámult rá, mintha nem volna elég neki, hogy az arcát lássa ennek az asszonynak, hanem valahová az arca mögé, a lelke mögé akarna látni.

Az asszony gyermekbátorsággal, amellyel valaki az oroszlánt is el meri taszítani a zsákmányáról, rátette a kezét a fiúéra.

- Nahát igazán kíváncsi vagyok! Mutassa meg, Lacika!

Kérve és hízelegve nézett a fiú szemébe; a babának hízeleg így az ember, adja ide azt, amit egy ujjmozdulattal el tudunk venni tőle. A diáknak mintha visszafolyt volna a lelke, nagy szemekkel és héroszi arccal nézett végig kétszer-háromszor egy pillanat alatt a lenézett s mégis imádott asszony arcán, aztán valami rettenetes elhatározással lépett félre. Mintha a végzetet idézte volna ezzel a mozdulattal a nő fejére.

- Szerencsétlen! - mondta magában, s már szánta a boldogtalan asszonyt, aki így le van leplezve...

Az asszony megismerte a gombjait. Mind a kettő ott volt az asztalon. Szép kis fekete gomb, sűrű, finom gombkötőmunka. Selyem alapon keményen feszült meg a pókhálószerű cérnacsomózás.

Gúnyosan elvonta a száját, mély ránc képződött a száj sarkában. Aztán elfordult; odanézett az ágyra. A káplán fülig betakaródzva, de ébren feküdt ott. Ijedten, mozdulatlan nézte a jelenetet, amit nem értett. A szem pislogott, be volt esve, s az arckifejezése nevetségesen szánalmas volt.

- Na maga katzenjammeres vitéz! Maga hogy feküdt le?

A káplán vállat vont, s a kis szőke bajusza belecsüngött a szájába.

- Rosszul érzi magát! Mi?

- Igen, naccsád! - mondta üres hashangon a fiatalember, aztán mintha valami idegen hang ütötte volna meg a fülét, elkezdett gondolkozni. Az asszony tudta, mire gondol; elfordult, nevetett.

- No csak öltözzenek gyorsan, és jöjjenek reggelizni. Még egyszer rápillantott a kis sógorra s kiment.

A diák utánabámult, és sok mindent nem értett. Semmit sem értett.

Elkezdett járkálni le s fel a szobában. A káplán diákos bizalmassággal szólt oda neki:

- Jó volna délig aludni.

Laci nem felelt, hozzáfogott vetkezni. Ledobta a kabátot, mellényt, az inget. Mosdani akart. Egyet gondolt, s elkezdte a malacait próbálni, dagasztani. A karja vékony volt, nem is volt meglegedve vele.

- Ha most olyan erős lennék - gondolta el -, mint Víg Pista! Akkor most megfognám a káplánt, és kiráznám belőle a szent ígét!

A káplán ásított s egyúttal hangosan nevetett.

A diák elrestellte magát s fülig vörösödött.

- Becstelen gazember! - morogta. - Legalább ezt a lavór vizet kén a nyakába zúdítani.

A káplán is kiugrott az ágyból, hozzáfogott öltözni.

A diák irigyen nézte a káplán hosszú alsónadrágját, amely bokáig ért, s az öve gombos volt, restellte magát, hogy neki még most is olyan van, mint a kisfiúknak, derékon madzaggal kell megkötni, s rövid, mint az úszónadrág...

Az asszony mindent kitalált. Laci hazajött, ott lelte a káplánt az ágyán, megszánta és levetkeltette. Alatta találta meg a gombokat. És most azt hiszi, hogy mindent tud.

Nem örült ennek, de nem is restelkedett túlságosan.

- Szegényke - mondta magában -, egész éjjel nem aludt...

És most is látta, hogy ült az asztalnál, nekikönyökölve a két gombnak...

Érezte, hogy a kis sógor nagyon, nagyon szerelmes belé, s tetszett neki ez a kis diákszerelem.

Elkészítette a kakaót, bevitte az ebédlőbe, s útközben a folyosón végigkiáltott:

- Urak, siessenek reggelizni!

Szaporán rendbe szedte a szobát.

Mire végzett, a férfiak is begyültek. Legelőször jött az ura.

- Na, ezek még most is alusznak?...

Hogy az asszony nem felelt, tovább folytatta:

- Hát persze, lumpoltak. No majd mindjárt előugratom őket.

Kiment a szobából.

Az asszony egyre gúnyosan mosolygott. Már maga is észrevette a két szájvégen azt az izomfeszülést, amely olyan volt, hogy először kézzel kellett megtapintani, mi az. Azt hitte, valami súly van rátapadva.

- Haj, haj - mosolyodott el még gúnyosabban. - Ez az élet súlya, ami rám nehezedett.

Nemsokára jött az ura a káplánnal.

A káplán megint ki volt mosdva, kefélve, a bajusza nyalkán hegyeskedett, a ruhája tiszta volt, az arca rózsás, csak a pillantásán látszott, hogy nem aludta ki magát, s néha ásított, de elfojtotta, mire könny gyűlt a szemében az erőlködéstől.

- Szépen viselte magát - mondta neki az asszony, s a szemébe nevetett. Közös lumpolás rokonságot teremt: bizalmasságot természet.

A fiatalember kissé elpirult.

- Ne haragudjon rám, nagyságos asszony!

- Micsoda!... De nagyúri asszony lett belőlem!

A káplán lesütötte a szemét, s valami zavar látszott az arcán. Az asszony élesen figyelt... Visszaemlékezett volna?

- Így, egy kis papramorgó - jött nagy flaskóval a tanító. - E' kell a papoknak!

Töltött három pohárával.

- No, hadd lássuk, mit ér a diploma! Találja ki, mi ez?

A káplán fölvette a poharát, odakoccintotta az asszonyéhoz, aki szembenézett vele, erre mind a ketten elmosolyodtak. Megízlelte.

- Szilvórium!

- Hát persze!

- Törköly!

- Na, jó is volna!

Újra megízlelte.

- Borovicska!

A tanító hatalmasat kacagott.

- Csipkepálinka! - kiáltotta boldogan. - Nem ért maga, barátom, csak a bibliához!

A káplán megitta a szeszt.

- Erős - mondta s köhögött.

Leültek az asztal mellé. Jött a diák, és csendesen, mint szokott, szinte odalopakodott a helyére.

Ettek, s míg a csészek ki nem ürültek, senki sem szólt. Akkor úgy tetszett, hogy nagyon okos és jó lenne, ha felállanának, s ki-ki menne dolgára...

De az asszonyt furdalta valami.

- Szép ricsaj volt itt az este... - és az urához fordult: - Maga hogy feküdt le?

A tanító elbámult. Nem emlékezett. Az asszony nevetett.

- Én, lelkem, itt hagyom az asztal alatt. Úgy feküdt, mint egy csecsemő. És mikor bejövök, már ott van az ágyban. Még a lámpa is az éjjeliszekrényen és a kezében az az örökös, utálatos lap...

- Na és olvastam? - kérdezte kíváncsian a tanító.

- Dehogy, aludt és horkolt, mint egy üteg...

- Nagyszerű! Az ember észre se vesz valamit! Barátom - fordult a káplánhoz -, az a csudálatos adományom megvan, hogy mindig le tudok feküdni az ágyba segítség nélkül. Akármilyen részeg vagyok!

- Na ő nem! - mondta az asszony, a káplánra nevetve.

- Az ám, hát te hogy feküdtél le? - kérdezte a tanító, akinek egyszerre benne volt a nyelvében a tegezés.

A káplán elgondolkodott. Semmire sem emlékezett.

- Igazán, úgy szégyellem magamat - mondta.

- Á, barátom! - kiáltott fel lármásan a tanító. - A disznó szégyellje magát, mert bort se iszik, mégis lefekszik a sárba! Ember nem szégyellheti! Az ember bortól fekszik le!... Az nem szégyen, amit borosan tesz valaki!

Az asszony lassan nézett oda az urára. A felső ajkát harapta, s kellemetlen torz mozdulattal vont le a két szájvéget. A diák mereven, feszült figyelemmel nézett rá az asztal végéről.

Az asszony rápillantott s elnevette magát.

- Lacitól kérdezze meg, mit csinált maga. Hogy nem szégyen-e? - szólt kötekedve a káplánhoz.

Mindhárman odanézték a diákra, akinek az arcát forró vér futotta el. Még a szeme is meghályosodott tőle.

- Ő cipelte ki - folytatta az asszony, s gondolkodva figyelt a diák arcára -, szegény Laci úgy meg volt akadva. Alig bírta. A folyosón egyszer majd elejtette. Szerencsére nekidült a falnak, úgy tartotta meg valahogy.

- Ahhaha! - kacagott a tanító, s csakúgy leste a szót a felesége szájából. A káplán is, restelkedve bár, de roppant kíváncsian várta, mi lesz még.

- Az nagyszerű volt - folytatta az asszony -, mikor azt mondja szegény Laci, szegény! - s meg-simogatta a tekintetével a diák arcát - azt mondja, hogy: Mit csináljak már velem!... Mit csináljak már velem!

A két férfi harsogva kacagott, s belenéztek a diák arcába.

- De valahogy csak becipelte. Én igazán nem is tudtam segíteni neki...

- Nem is engedtem! - mondta Laci komor, fenyegető arccal.

- Persze, nem engedte! De kínlódott is! Mikor végre bevonszolta a szobába, hát a káplán úr csak rádólt, mint egy zsák, és levágta magával az ágyra.

A két férfi majdnem megcsikkant. A diák elsápadt.

Az asszony sokáig nevetett.

- Alig bírt kimászni alóla - mondta -, úgy bújt ki alóla, mint a macska. Prüszkölt, fűjt! Mint a macska, ha ráborul a kosár.

A tanító és a káplán sikongattak a nevetéstől. A diák lesütötte a fejét a tányérba, és a késsel kapargatta a porcelánt, hogy éles sikító hangot adott.

- Le is pattant két gomb a ruhájáról... - mondta az asszony, mikor a nevetéstől szóhoz jöhetett.
- Ugye, azért öltözött át?

A diák felemelte s újra lesütötte a szemét. Az első félpillanatban valami felmagasztaló érzés fogta el. Azt érezte meg, hogy az asszony előtte akarta kimagyarázni magát, s ez forró boldogsággal töltötte el. De amint a sógornéja arcába nézett, abban olyan könnyű, olyan könnyelmű és kicsinyes vidámságot látott, hogy nem mert tovább nagyszerűségeket tenni fel róla...

- Nahát, ez nagyon jó volt - törülgette a szemét a tanító is, a káplán is. Az utóbbi egyre szívesebben nézegetett a diák arcába, s végre szólani kezdett.

- Azért haragudott hát rám ma reggel! kérem! bosszút akart állani rajtam, és egy lavór vizet szeretett volna a nyakamba zúdítani.

- Hahhahahahi! - kacagott a tanító, már nem bírva magával.

A diák gögösen, gúnyosan nézett rá.

Az asszony észrevette s melegen pillantott a szemébe, hogy a fiúban szédítő gőzzel forrt fel egyszerre a vér. Hátradült a szék sarkán, s hirtelen elgondolta, milyen nagyszerű lesz helytállni az asszony szavaiért, ha az egész világ összedől is.

Az iskolában délfelé az apró mezítlábas gyerekek nagy lármát csaptak, mikor a pedellus benyitott. A tanító nem tudott fegyelmet tartani, s a gimnázium szolgájának nagyon kellemetlen volt a pokoli zaj. Fölényesen nézett végig a nyüzsgő gyerektömegre, s azt gondolta, hogy „azért nem tudunk mink a deákokkal boldogulni, mert ezek a tanítók rosszul nevelik a gyerekeket gyerekkorukban”.

- Isten hozta szerencsésen! - kiáltotta el magát egy gyerek, amint észrevette, hogy valaki bejött. A többi utána zúgta a szokásos üdvözlést.

A tanító odanézett s leintette a gyerekeket. Nem valaki jött, csak egy szolgál.

- Mi az?

- Kérem szépen tekintetes tanító úr, tisztelteti a tekintetes igazgató úr, tessék szíves lenni ma eljönni. De most mindjárt.

- Na mi az? mi az?

A pedellus tekintélyes titokzatossággal húzta fel az arcát.

- A Laci deák úr mián...

A tanító egy pillanatig csodálkozva nézett, aztán intett.

- Jó, elmegyek. Mindjárt megyek.

Befejezte a harmadik osztályosok kikérdezését a földrajzból, de nem tudott figyelni.

Dél is közeledett. Hamar kiadta az utasításokat a rendes vicerektoroknak, a nagyobb jó tanuló gyerekeknek, aztán kiment.

Felment a lakásba, szólni akart az asszonynak, de az nem volt benn. Lekefélte magát, másik kalapot tett, botot vett és elment.

Az utcán roppant szórakozott volt. Sajnálta, hogy nem nézte otthon meg az öccsét. Meg kellett volna kérdezni, mi történt vele. Nem csinált-e valami bolondot.

Az utcán találkozott Kleinnal, a zsidó bérkocsissal, aki olyan önérzettel ment végig a kis városon, mintha ő bérelné a Koburg-uradalmat, holott az nincs is bérbe adva.

- Jó napot tanító úr! - köszönt rá bizalmasan a tanítóra.

Veres úr felrezzent.

- Jó napot... Hogy van, Klein úr?

- Na.

A tanító szokása szerint mindjárt érdeklődött.

- Na, megvan a várossal?...

- Á, nem lehet ezekkel a nyüzzőkkel... Nem vagyok én keresztény, hogy ajándékba dolgozzak a városnak! Egy fuvar nekem benne van hetvenöt krajcárba és egy koronát akarnak adni. Csak fuvaroztassák be az erdejüket mással... Kérem, hogy jövek én ahhoz, hogy én ráfizessek a seftre. Az nem való zsidónak.

Nevetett. Kővér arcából kifeketültek a fogai, s olyan kedélyes pislogással nézett a tanítóra, hogy ez igazat adott neki.

- Nagy macher maga! - mondta, a fiákeres stílusában akarva beszélni.

- Nahát milyen az új káplán? - kérdezte viszont a bérkocsis.

- Á, nagyszerű gyerek! - mondta a tanító, s felcsillant a szeme - még egy kicsit zöld, de lesz belőle valami. Az este nálam vacsorált, és úgy leitta magát, hogy az öcsém vitte ágyba.

- Mér az öccse, mért nem maga, tanító úr?

- Mert én is be voltam csudálkozva.

- Azért!... - Kezet fogtak, nevettek s olyan bizalmasan váltak el, mintha valami kedélyes összeküvésben vettek volna részt.

A tanító egészen derülten ment a gimnáziumig, s az esti borozásra gondolt. Tetszett neki, hogy a káplánt úgy kellett beszállítani az ágyba.

Csak akkor szorult el egy kicsit a szíve, mikor már bent volt a nagy épületben. Egyszerre olyanféle érzés lepté meg, mintha ő is diák volna, akit valami csínytetért most az igazgató elé rendelnek.

Mosolygott rajta. Micsoda semmiségek ezek a diákkori csínyek az élet nagy csínyjeihez képest!

Az ajtókon át rejtelmes hangok hallatszottak ki. Tanárok nagyhangú szaggatott magyarázatai, diákok feleletei... Határozottan rosszul érezte magát.

Az igazgató mély csöndben ült benn a roppant tágas irodában. Amint ide belépett, egész biztosan tudta, hogy valami bűnvizsgálat dolgában idézték be tanúnak. De azért igyekezett mosolyogni, és derülten ment végig a hosszú termen.

Az igazgató magas rácsos hátú asztala mögött ült. Helyet mutatott jobb oldalon, a díványon, aztán tovább csinált valami írásbeli munkát, amit csak hosszan előrenyújtott nyakkal lehetett elvégezni.

Mikor készen volt, gondosan letette a tollat, megnézte a naptárt, félremozdított két vagy három íráscsomót, s odafordult a tanítóhoz.

- Tisztelt kolléga úr - mondta -, hol volt az este az öccse?

- Az este! - szólt meglepetve a tanító, s nem merte visszamondani a kolléga szót. Érezte, hogy ebben valami felsőbbség van kifejezve. - Az este. Az öcsém? Hát otthon volt. Természetesen.

Elhallgatott. De az igazgató nem felelt. Még egyszer sem pillantott ide, csak imént egy villámgyors szemmozdulattal, igazán Njám-njám módra. Most úgy ült a hosszú, sápadt fekete ember, mintha az osztályban volna a katedrán és egy deák állana előtte, aki mindjárt, de azonnal be fog szekundázni, mert már az első szóból látszik, hogy nincs elkészülve a mai feleletre. Az mellékes, hogyha az egész évi anyag a kisujjában van is, annyit látni lehet, hogy a feltett kérdésre nem tud megfelelni, s az igazgató úr ezt azzal az ismert tanár-kárörömmel veszi tudomásul, amely mindig megjelenik a professzorok arcán, ha észreveszik, hogy már megint akasztófára való gazember a diák, aki nem abszolút tudós. Van valami titokzatosság abban, hogy a tanár a szekunda-problémában mindig egyenrangú szellemi küzdőfélle lesz a diákkal, s levetkezve a korbelt, rangbeli, értelem- és élettapasztalatbeli különbséget, egyszerű vívőfélle válik ilyenkor, s ki-ki a maga módja szerint ki is csinálja, hogy a diák beszekundázzon, ha csak nem erősebb nála.

A tanító csakugyan úgy érezte magát, mintha mára nem készült volna. Megijedve hallgatott s félve nézett maga elé, mintha a levegőből várná, hogy valami megsúgja neki a feleletet. Egyet köszörült a torkán s folytatta:

- Az este nálam vacsorázott a káplán. Az új káplán! - az arca felderült, azt hitte, hogy ettől minden rossz érzés elmúlik! Egy kicsit elvacsoráztunk! Tizenegy óra tájban azt mondom az öcsémnek, eredj már tanulni...

Elhallgatott. Eszébe jutott, hogy talán tíz óra tájban volt az. De gondolta: ha alibi kell esetleg... Odanézett az igazgatóra, de az szórakozottan nézett valahová. Úgy tett, mint mikor a tanuló német fordítás közben megáll, mert egy szó nem jut az eszébe. Világért ki nem segítené. Percekig vár, kínos, hosszú percekig. Míg esetleg mégis eszébe jut, akkor tovább folytatódik a lecke.

A tanítónak erősen izzadt a homloka.

- Éjfél körül a káplán egy kicsit eláporodott... Derék fiú az, de szegény még nem bírja a borocskát... - s igen disszonánsnak érezte itt ezt a profán szót, ebben a teremben, ahol csak a mértékletességre szokták tanítani s a mértékletesség kedvéért büntetni a fiúkat... - Akkor a feleségem kiment, és behívta az öcsémet. És az öcsém bevitte a káplánt a szobájába, és ott lefektette...

Újra elhallgatott.

- Miért tetszik ezt kérdezni? - kérdezte hirtelen felindulva, mert mégis nem járja, hogy így vallassák az embert.

- Hát kérem szépen - mondta az igazgató és fanyalogva mosolygott -, nagyon kedvezőtlen hírek vannak a fiatalemberről... Tegnap este *negyed tizenegykor* az utcán látták... aztán megint az utcán látták és sírt... *fél tizenegykor*...

- Mikor? - szörnyedt el a tanító.

- Azt mondta, hogy a nagynénije beteg... Hál' istennek, ma érdeklődtem, ebből egy szó sem igaz... És aztán elment a Párdy Pálné udvarában levő diákszobába, és ott a jelenlevő, itt felírt tanulókkal együtt borozott, és éjfél után ment el onnan, de azt senki sem tudja, hogy hol volt reggel három óráig, amikor is hazaosont...

- Az lehetetlen! - mondta a tanító.

Olyan rémülettel ült a helyén, mintha éjféli boszorkánymesét hallana. - Hazugság! - rázta meg a fejét.

Újra pár percig csönd volt. Akkor felforrta benne az indulat, s felpattant:

- Mégiscsak borzasztóság, mennyi alávaló spicli van egy iskola körül! Álljon elibém, aki látta, hadd köpjek a szeme közé. Tizenegy órakor még ott volt előttem, fel sem állott addig az asztaltól. Én küldtem ki tanulni tizenegykor.

Az igazgató arcán semmi sem látszott.

- Kérem, az órák nagyon különbözőképpen járhatnak. *Az én órámon* pont fél tizenegy volt, mikor Veres László érettségiző növendékkel az utcán találkoztam...

A tanítónak leesett az álla.

Visszaült a helyére, és azt hitte, vége van a világnak.

- Teljesen megbízható adat a többi is - mondta az igazgató olyan egyszerűen, mintha csak nézetkülönbség volna köztük az órák járásáról.

Percekig ültek újra csöndben. A tanító értelmetlenül bámult. Már azon sem csodálkozott volna, ha azt hallja, hogy az öccse az éjjel cigányok társaságában gabonavermet vert fel, a csendőrök elfogták, három hónapra lecsukták, s ma reggel mégis ott volt a reggelinél, mintha semmi sem történt volna.

Már nem mert az igazgatóra nézni, s érezte az arcán, hogy mihelyt ő lesütötte a szemét, az igazgató rögtön ránézett, olyan erősen, szinte perzselte a bőrét. Akaratlan visszapillantott, s látta, hogy abban a pillanatban elfordult az igazgató szeme róla. De mihelyt ő ismét elkalandozott a tekintetével, újra ott érezte magán a másik ember gyanakvó, kutató alattomos pillantását.

Kellemetlenül hosszú ideig egyikük sem szólott egy szót sem.

Akkor valaki jött be az ajtón.

Kopó volt, a professzor. Az egész város erről a gúnynevről ismerte a tanárt, mert a diák „vulgó” nagyon találó volt.

A tanár hóka mosolygással jött közel. Az arcán ott volt az igazgató iránti tisztelet, amelyet a belső bizalmasok fesztelensége hatott át. Ott volt a Veres Laci bűne felett való mély megbotránkozás s egyben a sajnálatra méltó nagybácsi iránti szánalom. Ott volt az egész mai ifjúság romlottsága fölött való elszomorodás és a saját férfiúi integritásának jóleső érzése. Ez mind ott volt az arcán, amely fakó volt és hosszú, ott volt vízesszínű kidülledt szemeiben, amelyek mintha előre akartak volna ugrani a csillogó nagy szemüveg mögül. Ott a kéznyújtásában, ahogy alig érintve megfogta a tanító kezét s az igazgató felé intett néma bókolásában, amellyel jelezte, hogy bár csak az imént ment ki a szobából, azért még most is rendületlenül tiszteli a direktorát úgy is mint embert, úgy is mint tanárt, úgy is mint korrekt direktort s úgy is mint ennek a mai szerencsétlen bűnügynek kérlelhetetlen vizsgáló- és ítélőbíróját.

A tanár odatámaszkodott az igazgató asztalához s bal könyökét feltette annak az ügyiratokat tartó polcára.

- Megdöbentő! - mondta egyszerűen s fejét rázta.

- De hát kérem szépen, én nem tudom tulajdonképpen mi történt. Tett valami kihágást az öcsém?

Kopó az igazgatóra nézett. Csodálkozva, mintha azt kérdezte volna, hogy hát még mit kívánnak ezek a barbár szülők? Úgy vette észre, hogy az igazgató rábizza, mondja el a tényállást, hát szolgálatkészen, viszont a tanítóval szemben rideg, vádlói modorban kezdte:

- Kérem, a fiú az éjjel oly botrányos dolgokat művelt, hogy az iskola jó hírneve érdekében mindent el kell intézni... Tegnap este már tíz órakor elment hazulról, s csak reggel három órakor tért haza. S különösen nincs tisztázva, hol volt éjfél után két órától háromig.

Elővett a zsebéből egy noteszt. Annak a fedelére ragyogó aranybetűkkel volt rányomtatva: „Tanárok zsebkönyve.” Végigforgatta az egészet. Elöl névsor volt, az összes tanítványainak a neve s kedvtelve nézett futólag sorra a beírt rengeteg kalkuluson. Különösen a jelentékenyen nagyobb jegyekkel írt 4-esek tömege hívta fel a figyelmet. Ha ideje lett volna, hogy egy gondolat megszülethessen most az agyában, amely lázas buzgalommal volt tele, hogy a nagy eseményt teljesen tisztázza, meg is mondta volna, hogy milyen szomorú dolog, hogy a mai diákok a latin és görög tárgyakban feltűnően kevés szorgalmat tanúsítanak. Bizonyosság ez a sok 4-es. Aztán tovább forgatott, s a bejegyzett miniszteri új rendeletek számaira esett a tekintete,

e rész viszont nagyban emelte az önérzetét, mert a tanári konferenciákon noteszának ez a rovata tette őt félelmetes szaktekintéllyé. Minden legkisebb kérdésben tisztázva volt előtte a miniszterek akarata. Azon túl a klasszika-filológiára vonatkozó új könyveknek s kiadóinak a címei voltak feljegyezve. Ezeket abból a célból írogatja össze, hogy áldatlan és hiábavaló harcokba kezdessen a könyvtár örével, hogy megrendelje az iskolai könyvtár számára. Mivel azonban a könyvtár dotációja elég csekély, alig haladja meg a százötven forintot egy év alatt, a drága jegyzetes francia és angol kiadások megszerzése a legkisebb reménnyel sem kecsegtet, a viták folyamán a könyvtáros úgyis azzal szokott érvelni, hogy sem franciául, sem angolul nem ért senki a tanári karban, különösen a klasszika-filológia tanárai közül, de ez nyilvánvalóan teljesen abszurd okoskodás, mert egy jó szakember, ha a könyvtár gyarapítására és tökéletesítésére gondol, sohasem a saját önző céljait tartja szem előtt, hanem a könyvtár abszolút szükségletét. Márpedig lehet-e elképzelni egy csak némileg tisztességes klasszika-filológiai szakkönyvtárat a londoni Malthers-kiadványok nélkül, amelyek az összes latin és görög auctorokat az egyedül legtökéletesebb szövegkritikával s az összes jegyzetekkel adják, amelyeket két ezredéven át bárki is tett az illető auctorokra. Sajnos, a magyar nyelvi értekezések kívül esnek a különben kiváló kiadó ismeretén, s így Kopó tanár úrnak doktori értekezése nincs a Cicero-magyarázatokban, pedig éppen Cicerónál úgyis mindegy volna már ez a kis bővítés, mert Cicero hetven kötet a Malthersben... S istenem, milyen elégtétel volna az a budapesti egyetem tanáraival szemben, ha azt az értekezést bevette volna Malthers: a pesti tanárok nem fogadták el doktorátusa alapjául, s így máig hiányzik neve elől a kedves két betű, pedig az értekezés kinyomatása ívenként huszonhat forintba került a helybeli nyomda kedvezményes árszámításával is.

Sajnos, most nagyobb porciót ugrott keresztül a noteszben s emiatt nem tudom elmondani, mi minden volt még abban a gazdag könyvben. Sok volt benne, mert hiszen év végén vagyunk, s a tanárnak egy év alatt csupán egy noteszbe szabad feljegyezni mindazt, ami egy egész éven keresztül foglalkoztatja.

A kinyitott részben a diákok bűnlajstroma volt. Több név után talált arra a lapra, amelyre fel volt írva ez:

I. Veres László, gmn. VIII. o. tan.

1910. jún. 7. Este 10. ó. 17. p. a nagy utca sarkon: megy Gacsalhoz, aki a latin szósz. elkérte s szintén latinból készült. Valótlan.

10. ó. 35. p. Igazgató úr tal. vele nagy utca hídnál. Sírt. A nagynéni beteg. Tüdőtág. Hazugs.

1/2 11-től 1/2 2-ig a Vig István és lakótársai szob. Dorbézolás.

1/2 2-től 3-ig hol?

Mindez igen apró betűkkel volt írva s némely szó rövidítve, hogy a lapra egyéb is férjen.

A notesz lapjaival már igen fukarkodni kell, mert ezenkívül már csak egy tiszta lap van, s ki tudja, hány diák neve fog még belekerülni!

- Kérem, be van jegyezve minden. Csak egy ponttal nem vagyunk tisztában, hol volt a fiú fél kettőtől háromig?

A tanító megdörzsölte a homlokát. Hát akkor mit beszélt a felesége, hogy Laci vitte be a káplánt az ágyra. Ha nem volt otthon... De a káplán is mondja... Ej, az nem emlékszik semmire. De hát akkor valaki hazudott, vagy a fiú, vagy az asszony... Így nem lehet hazudni! Még azon

is nevetett az asszony, hogy a káplán ráesett Lacira, s ennek két gomb lepattant a ruhájáról. Azért öltözött át.

- Kérem, én nem tudok semmit. Én az este berúgtam, ott volt a káplán, az új káplán, nálunk vacsorázott, mind a ketten becsíptünk... jól éreztük magunkat!

- Hallatlan - mondta a tanár -, és a gonosz fiú felhasználta az alkalmat és kiszökött...

A tanító roppant kedvetlenül dörzsölte meg újra a homlokát.

- De hát kérem, csinált valamit az öcsém? Valami botrányt? Bántott valakit? Csinált valami bajt?

- Kedves tanító úr - szólalt meg az igazgató, s fejét előre hajtotta, mintha járomba dugná. Nagy ádámcsutkái le- s felszaladtak. - Mégis, ön is pedagógus! Ismeri a nevelésügyi célokat. Egy ilyen kihágást, és éppen a legkellemetlenebb időben... közvetlenül az érettségi előtt nem lehet eltűrni!

A tanár meggyőződéssel bólogatott az igazgatója szavára, s mikor látta, hogy az nem folytatja a beszédet, ő szólalt meg.

- A tanulóifjúságot a saját érdekében fegyelmezni kell. Mi lenne, ha szabadon engednők őket, hiszen akkor úgy járnánk, mint a lapokban olvassuk, hogy a braziliai iskolákban a tanárokat csak úgy lelövődözik a deákok.

Megigazította cvikkerét s nevetett. Érezte, hogy ez most nagyon helytelen tréfa volt, s félt, hogy az igazgató nem is örül neki. Komoly arcot öltött hát, és hozzáfogott tudományosabban fejtegetni az ifjúság fegyelmezésének s a rossz példák rontó hatásának elemzését.

De a tanító úr ezeket már nem hallotta, mert arra gondolt, hogy valakinek hazudni kellett. Vagy ezek itt ketten hazudnak, vagy azok ott ketten.

Felállott.

- Kérem szépen, én is azt gondolom, hogy szükség van arra, hogy a fiatalságot megtanítsák arra, hogy rendesen éljen, de kérem, hát nem tudom, csinált valamit az öcsém vagy nem?

Az igazgató és a tanár meghökkenve nézett rá.

- Otthon volt az este a fiú? vagy nem? - kérdezte tanári ridegséggel Kopó.

- Hát kérem, mondjuk, hogy nem volt otthon!

- Nem volt otthon! És hol volt reggel két órától háromig? Kérem, az olyan súlyos fegyelmi kihágás...

Ebben a percben belépett a pedellus.

- Tekintetes igazgató úr, kérem alássan, itt van a Veres László diák.

- Jöjjön be.

Egy perc múlva belépett Laci. Sápadt volt és reszketett. Úgy állott, mintha rögtön halálra ítélnék.

Megdöbbenve nézett a nagybátyjára, aki szótlánul, szintén félve pillantott rá. Mindkettőjüket megzavarta ez a váratlan találkozás. Percekig nagy csend volt.

- Fiam, azért hívattalak fel, hogy abban a kellemetlen és szokatlan dologban, amely, ami történt, el kell beszélned mindent.

A fiú hallgatott. Sápadt arcán, mély karikás szemein nagy izgalom volt.

A bátyja most vette először észre rajta, hogy milyen erősen serked a bajusza.

A tanár édeskésen szólalt meg.

- Fiacskám, beszéljünk úgy, mint jó barátok. Hát ugye, tegnap este elment hazulról... Rendben van. A kedves bátyja elmondta, ami történt... amennyit ő tud...

Az igazgató közbeszólt. Restellte, hogy esetleg az ő jelenlétében hazudjon a túlbuzgó alantas.

- Hány óráig tartott a vacsora az este?

A diák ránézett s nem felelt.

- Feleljen! Tíz óráig, vagy tizenegyig. Ugye, tízig?

Laci hallgatott.

- Tehát tízig. A bátyját valami mellékes körülmény félrevezette, vagy talán nem jól jár az óra otthon, ő úgy emlékszik, hogy tizenegyig...

Hallgatott, megerősítést várt. A fiú nem szólott.

- Tehát tízig. Akkor te bementél a szobádba, ott mit csináltál? Semmit?

A fiú némán állott. Lenézett a földre.

- Tehát semmit. Miért mentél el hazulról? A tanár úrnak azt mondtad, hogy Gacsalékhoz mégy, a szöszedetért. Mert Gacsal is most tanulta a latint... Látod, most már szégyelled magad. Könnyebb utolérni a hazugot, mint a sánta kutyát. A tanár úr már akkor tisztában volt veled, hogy itt valami baj van! Hiszen ő éppen Gacsal Róbert úréktól jött, ahol Róbert-este volt. És ott beszélt a barátoddal, aki bevallotta, hogy a latint még nem tanulta, mert az derék fiú, az nem tud hazudni... És nekem mit mondtál? Hogy a nagynénid beteg. Találkoztam vele ma. Teljes egészségben ment reggel a templomba, mikor én idejöttem az iskolába... És azután hogy jutott eszedbe, hogy bemenj a Víg kamarába, ahol azelőtt sohasem voltál... Hogy tud ilyen gyorsan elromlani egy fiatalember?... Hát szereted a szüleidet? Azok szerény emberek, akik alig várják, hogy önálló ember legyen a fiukból, akit olyan borzasztó áldozatok árán tanítottak ki... Nem igaz, tanító úr?

A tanító felriadt. Egyre az öccsét nézte, az elszánt, konok arcát. Úgy nézte, mintha sohasem látta volna életében ezt az arcot. Mintha csak hasonlítana, feltűnően emlékeztetne valakire az ismerősei közül...

Magasnak és fejlettnek látta az öccsét, s ha csak úgy emlékezni akar rá, tulajdonképpen mindig egy kis mosolygó, csendes gyereknek látja, akinek rövid nadrágja van, vékony lábszára, és nagy csomó szíjba kötött könyvet cipel magával. Sokat nevetett rajta és mindig bolondozott vele, ha hazajött:

- No, fráter! feleltél?... vagy csak felálltál?

És most ez a hosszú kamasz olyan idegen valaki volt a szeme előtt, mintha sose lett volna senkije. A bajusza pelyhedzik... Nagy, vörös ökle remeg, s az arcán konokság és makacsság van.

Az igazgató szavára felijedt. Nem értette, miről van szó.

- Hát ne hallgass tovább... Nézz úgy ránk, mint a szüleid képviselőire. Itt van a nagybátyád. Kifogástalan, derék, művelt úriember, akit mindenki szeret, mindenki becsül és akivel a legjobb baráti viszonyban vagyunk mi kartársai. Mondhatom, hogy csak neki köszönheted, hogy most ilyen szelíd és bizalmas módon vagyunk hajlandók elintézni a dolgodat... Mondd el, hol voltál reggel két órától háromig.

A fiú arca váratlanul megrándult. Pirosság gyúlt ki az arca élén. De még jobban lesütötte a fejét és hallgatott.

- Beszélj, fiam, beszélj! - mondta kissé indulatosan az igazgató.

De Laci nem szólt egy szót sem, hiába várták.

A tanítóban düh kezdett elkeveredni.

- Hát miért nem beszélsz? - kiáltott rá az öccsére.

A fiú felemelte fejét, s belenézett a bátyja szemébe. A tekintete nedves volt, zavaros, semmit sem lehetett belőle kivenni.

- Hol voltál az éjszaka?

Laci még egy pillanatig nézett, nézett a bátyjára, aztán csendesen lesütötte a szemét, s elfojtva, valami sóhaj szállott ki a melléből. Kopó megigazította cvikkerjét, s annak az aranyzsinórját feltette a fülére, mert izgatottságában lerázta volt onnan. Aztán mézédés hangon szólalt meg.

- Édes fiam, úgy szóljon hozzánk, olyan bizalommal, mint ahogy a gyermek az édesanyjának vall be mindent.

Lacinak elborult a homloka, s eszébe jutott a szomorú nyár, a kiállhatatlan és kétségbeejtő otthon, ahol az édesanyjának, akit a világon legjobban szeretett, nem tudott többé bevallani semmit.

- Otthon voltál tegnap, vagy sem?... Te fektetted le a káplánt? Mi! - kiáltott a tanító. - Majd megtanítalak én!

- Csss - intett az igazgató.

- Ej mit, beszéljen ez a kölyök, vagy kettéhasítom! - kiáltott a tanító. - Mi! Úrfi! Kitanítottalak! Jó volt! És ilyen szégyent hozol a fejemre! Hol csavarogtál? Disznó! Kiszökik az ember házából, és isten tudja, hol fetreng.

Az apró ember pattogva ugrált egyik lábáról a másikra. Az arca ki volt vörösödve, s nagy bajusza lelógott, egészen letakarta a fekete szájnylását.

Laci már szomorú arcot ernyesztett, szinte olyan volt, mintha beteg volna.

- Tessék csak hagyni! - kiáltott a tanító - majd kiveszem én belőle! - s odalépett a fiú elé. Megfogta a kabátja gallérját, s erőszakolta, hogy odanézzon a szeme közé.

- Na, beszélj! De beszélj!... Te vitted ki a káplánt? Te fektetted le?

A fiú arcán meglátszott, hogy beszélni akar. Olyan határozottan állott hátrább, hogy a bátyja eleresztette.

- Igenis, én fektettem le a káplán urat.

- Na és hol voltál reggel háromig? Kettőtől háromig? - kérdezte Kopó hátraszegett nyakkal.

- Odahaza voltam az ágyban!

- Hazudik!

- Nem szoktam.

- Nem szokott!... Hát tegnap este nekem! Azt mondta, hogy a szószedete Gacsalnál van!

- Én nem mondtam.

- Nem?! Tíz óra tizenhét perckor találtam az utcán - s a notesze után kapkodott; abban is benne van.

- Engem nem tetszett az utcán találni.

A tanárnak elképedt az arca, s a cvikker is leesett az orráról bámulatában.

- Nem találkoztam veled az utcán?

- Nem. Velem nem!

Az igazgató felállott az asztal mögött. Kegyetlen, vérfagyasztó szigorral nézett a fiúra.

- Velem sem?

- Igazgató úrral sem.

Síri csönd lett.

A fiú bátran és nyugodtan nézett hol erre, hol arra. Nem sütötte le a szemét, sőt, mintha mulattatta volna egy kicsit a nagy hatás.

- Mikor nekem a bátyám szólott, hogy menjek aludni, akkor én még ittam egy pohár bort ott bent az asztalnál velük, és aztán elmentem az irodába s egész este Horatiust tanultam. Éjfél után, nem tudom, hány óra lehetett, bejött a néném és kiáltott, hogy jöjjen hamar, bementem a szobába. Ott feküdt a káplán részegen a földön, mert leesett a székről és mellette feküdt a bátyám, a feje bent volt az asztal alatt, mert ő is leesett a székről, és úgy feküdt ott, mint egy csecsemő. Én a káplán urat megfogtam és kivittem, nagyon nehéz volt, mikor le akartam tenni az ágyra, akkor nekem esett, és én az ágyba estem, s a káplán rám esett. Ő is nagyon megnyomott, mert nehéz annak, aki gyenge, nehéz megmenekülni, hogy egy olyan marha le ne tiporja - mondta szinte hang nélkül. Akkor hirtelen: - De én kimásztam alóla! - kiáltotta hangosan s tüzzel folytatta: - Megfeszítettem minden erőmet és kibújtam alóla. A kabátom be volt gombolva és az erőlködésben két gomb le is pattant róla. Ez a két gomb.

A tanító úgy hallgatta, mint valami álmot. A gombokra nézett, a hiányzó gombokra, s valami furcsa elképedés fogta el. Az a két gomb! A felesége is azt emlegette, azt a két gombot!

- Hallatlan! Ilyen eset még nem fordult elő tanári prakszisomban! - mondta Kopó -, hogy valaki így tudjon hazudni.

- Kérem szépen, tanár úr, én nem hazudok.

- Ismételd még egyszer. Találkoztál-e velem, vagy nem az utcán?

- Én nem találkoztam.

- És a Víg kamarában sem voltál?

- Sohasem voltam, mióta élek.

- Ha mind a tíz diáknak a nevét felolvasom, ha mindet idehívatom, akkor sem voltál?

- Nem.

- Egész éjjel otthon voltál és szépen aludtál.

- Igen.

- Figyelmeztetek, hogy tekintsd úgy a dolgot, hogy ebben a percben már ki vagy csapva az ország összes iskoláiból.

Rémes csönd.

- Csak a legtöredelmesebb gyónásoddal teheted jóvá...

Csőnd.

- Elmehetsz.

A fiú sarkon fordult, s biztos, nyugodt lépésekkel ment el.

A három férfi összenézett. Kopó zavarában levette cvikkerét és törölgetni kezdte. Mikor késszen volt vele, hunyorgatva nézett át rajta a világosság felé. Az igazgató összeszedte az arcát. Igyekezett fakemény lenni. Őt is megrázta ez a perc, amelyben meg volt elégedve magával, de félt, hogy nagyon is röviden végzett, és hogy az isteni hatalom körébe vágott. Nagyon, nagyon örült volna, ha valami csoda segítségével eltűnne minden, ami történt, ha az a diák visszajönne és sírva bocsánatot kérne, és el lehetne intézni a dolgot valami kis szobafogsággal...

De hiába vártak, nem jött vissza a diák. Csengetett a pedellusnak.

- Küldje be újra Veres Lászlót.

- Igenis, tekintetes igazgató úr, utánaszaladok. Elment.

- Elment?

- Igenis.

Az igazgató intett, hogy hagyja. S menjen el. Aztán sápadtan nézett a tanítóra. Most a nagy feladat előtt úgy elveszítette erélyét, amilyen irgalmatlan tudott lenni, mikor egy-egy elégtelen osztályzatról volt szó. Még beszédes is lett. Mintha ő lett volna mindennek az oka, s most tisztára akarná mosni magát.

- Igazán megdöbbenő, mi lett ezzel a fiúval. Sohasem volt ellene semmi kifogás. Erkölcsi tekintetben mindig megfelelő magaviseletet tanúsított.

- Pedig most is igazat beszél - mondta a tanító -, az a két gomb! Ilyeneket nem lehet kitalálni!

- De kérem, az utcán találkoztam vele! Így beszéltem vele! És meg voltam ijedve. Sírt! Miért sírt! Egy ilyen nagy fiú! Okának kell lenni! Nyolcadosztályosok nem szoktak sírni! Érthetetlen! Érthetetlen!...

Elfordult és félénken mondta:

- Kérem, most már kénytelen vagyok tanári konferencia elé vinni a dolgot. Borzasztóság, borzasztóság.

Éles csengő verte fel őket. Mind a hárman összerezzenek, pedig csak az óravéget jelző csengő szólott.

Aztán úgy érezték magukat, mintha valami kegyetlenül drukkos óra ért volna véget. Fellélegzettek és kezét fogták, hogy elmenjenek.

Az igazgató visszaült a helyére, a tanár kikísérte a tanítót, s visszament a tanári szobába. A tanító pedig révetegen ment le a lépcsőn.

A tantermek egyenként megnyíltak, s amint a tanárok kijöttek, pokoli zsvivaj csapott fel. A hazafele rohanó diáksereg közepén úgy állott Veres úr, mintha a nyáj közé került volna. Csaknem elgázolta a sok apróbb-nagyobb diák.

Kint az utcán nagyot sóhajtott.

Levette a kalapját s megtörülte a homlokát.

És ekkor valaki a vállára csapott:

- Jó reggelt, Bovary úr!

A tanító visszafordult. Az albíró volt.

Az jutott eszébe, hogy ennek a bírónak mond el mindent. Ez hozzá tud szólni a dologhoz, ez megmondja az igazságot.

S mindjárt jól érezte magát, mintha a világmorlás közepett biztos fedél alá húzódott volna.

Nem mert megmondani, mi jutott eszébe. Nem érezte alkalmasnak ezt a pillanatot arra, hogy mindjárt bizalmassággal viszonzza az albíró kellemetlen bizalmaskodását. Sejtette, hogy az az idegen név valami kicsinylést jelent.

Mentek hát előre, s furcsának találta, hogy mikor ilyen nagy és keserves baja van, éppen olyan nyugodtan és jókedvvel kell kísérnie ezt az urat, mintha semmi sem történt volna sem vele, sem az öccsével, sem a feleségével.

Az albíró botjával vidáman veregette a kövezet kemény kockáit, s elunva a hosszas hallgatást, megszólalt:

- Ez az a híres kövezet?... Nagyszerű, mikor Berta bácsi azzal henceg, hogy ilyen kövezet nincs a megyében sehol!

Berta bácsi, a polgármester. Tulajdonképpen Berti bácsi, de olyan jó viszonyban, mégpedig plátói viszonyban van a nagyvendéglő Bertácskájával, hogy az egész város kedélyesen csak Berta bácsinak hívja a háta mögött, még az újonnan jött albíró is. A fiatalember mosolygott, felelevenedett előtte a kis köpcös polgármester alakja, amint a vendéglő hosszú asztalánál a délutáni spriccer mellett adja a bankot, s utánozva a hangját, így folytatta:

- Én csináltam Ilosvából valamit!... Mindent én csináltam itt... Kérem, én vezetem be legelőször a villanyvilágítást!... Az egész megyében nincs olyan kövezet, mint nálunk!... - s természetes hangon tette hozzá az albíró: - Na, az Alföldön minden városban aszfalt van már!

A tanító megszólalt. Meg kellett védenie a városát.

- Ja, kérem, mert az Alföldön nincsen kő! Ott a kő még többbe kerülne, mint az aszfalt. De a mi trachitunk, az ilosvai trachit országos hírnévnek örvend.

- Na, azért szélesebbre is szabhatta volna a járdát Berta bácsi - mondta kicsinylően az albíró -, ha már csinálta.

- Mit csinált az a vén szamár! - fakadt ki a tanító, szokása ellenére igen goromba szót használva. - Nem csinál az semmit, legfeljebb panamázik és tékozol meg smucigoskodik.

Ingerülten húzta össze a szemöldökét, s izgatottan kezdte pödörgetni vastag bajuszát. Érezte, hogy neki most muszáj gorombáskodni. Most, amikor tele van a feje bajjal, ahogy a lapokban szokták írni, mikor „golyó van a hasában”, mikor éppen azon tűnődik, hogyan beszéljen ezzel az úrral az élete legnagyobb bajáról, most kell a kövezetről vitatkozni...

Az albíró mosolygott. Furcsa volt neki megérezni ezeknek a kisvárosi ellentéteknek a szelét. Kövezeteken és apró-cseprő városkai ügyeken élethalálharcok támadnak az emberek közt... Neki, aki messze kívül állott, furcsa volt ez a harc, mint a hangyák élete. Elhallgatott, érezte, hogy őt magát is polgármesterpártinak nézi ez a tanító s kifakadása ellene is szól. Pedig nem akart ellenszenves lenni a kis mokány ember előtt, hirtelen nem is tudta, miért, csak későn jutott eszébe az asszony.

Hallgatva mentek tovább.

A tanító is meggondolta, hogy nem szabad komiszkodnia az albíróval, mikor éppen tanácsot akar tőle kérni. Hát egyet gondolt.

Megállott és rámutatott az utca túlsó oldalán egy hosszú, alacsony házra, amely végig tele volt apró boltokkal. Nagyszakállú zsidók állottak kinn az ajtóknál, s kedélyesen pipáztak, idáig hallatszott furcsa német beszédjük egy-egy elkapott hangja s mindenféle szagok áradtak ki szinte szemmel láthatóan a sötét, alacsony ajtókon, amelyek zömökek, mint a bányabejáratok, s csakugyan aranybánya is van mögöttük az ezeryi portékával telt apró zughelyiségben. A ház mögött magas, dísztelen, sárga emeletes ház állott, amelynek felső ablakai még átkukucskáltak az első ház tetején, mintha lábbujjhegyre állva szeretnének kileskelni a piacra, ahol roppant érdekes látnivalók lehetnek...

- No kérem szeretettel - mondta a tanító -, tessék megnézni ezt a házat. Hát nem volna nagyszerű, lerombolni ezt a viskócsomót és a helyébe építeni egy impozáns, szép, modern épületet, nagy ablakkal, majolikadíszsel, egész pestiesen! Nem volna nagyszerű!

- De. Szép lenne.

- Az egész várost átalakítaná. Modern várost csinálna ebből az elmaradt fészekből! Az állammal kötött szerződés szerint itt kellene felépíteni az új iskolát! Egy olyan épületet, amiben három tanítónak lenne lakása! Modern lakása! Erkéllyel!... az igazgatónak, nekem és Dvihalynak. Hát kérem, ezt akadályozza meg a polgármester.

Tekintéllyel nézett az albíróra, de az elmosolyodott s ő megsejtette, hogy a fiatal, nőtlen ember most önzőnek tartja őt. Kissé megzavarodott s folytatta:

- Kérem, ne azt tessék gondolni, hogy nekem mi károm van belőle, hanem hogy a városnak. Hát lehet ideálisabb dolog, mint itt az iskola! Mögötte az a nagy épület a gazdasági iskola, amit az állam bérel a várostól. Köztük lenne egy szép játszótér. Valóságos paradicsom! Az egész megyében nem volna több ilyen nagyszerű iskolatelek...

Keserűen rázta meg a fejét.

- És most tessék meggondolni, micsoda ember a polgármester úr! Ő az egyház kurátora is, tehát az volt az első vágya, hogy az egyházat megszabadítsa az iskolafenntartástól. Átdták az államnak. Jól van, örültünk neki, mert azt hittük, hogy most már minden jó lesz. Na, legalább bejutottunk az állami státusba. Az állam szerződést kötött, hogy átveszi az iskola összes terheit, de a város köteles ezeknek a rongyos butyikoknak a helyén palotát emelni az iskolák számára.

Csüggedten rázta meg a kezét, s mélyen belenyúlt a belső zsebébe, ahonnan egy magányos, kissé letöredezett borítékú szivart halászott elő. Annak a hibáit nyálazással kiegyenlítette, s tovább folytatta a beszédet:

- De a polgármester most már azt vette a fejébe, hogy a várost is megszabadítja az iskolák terhétől. Hát kérem, mit eszelt ki a ravasz paraszteszével, a csiszlikeszével. Azt eszelte ki, kérem, hogy ha ők felépítik a palotát, az először is sokba kerül, azután elveszti a város ezeknek a boltoknak a bérét! Hát egyszer csak avval áll elő, hogy: itt a gazdasági iskola, ez az államnak iskolának nagy, nem is alkalmas, mert nincs kertje. Vegye vissza a város és helyezték bele az elemi iskolákat. Az állam pedig kap egy nagyszerű telket ingyen, ahová építhet olyan iskolákat, amilyet akar, és hozzá olyan kertet, amilyet tud. És tetszik tudni, miféle telket adna oda a város az iskolaépítésért?... A régi temetőt!

- Nagyszerű! - kiáltott fel az albíró.

- Igenis, instállom, a régi halottak nyakába varrják az egész város közoktatását.

Az albíró hangosan felkacagott.

A tanító észrevette, hogy tanárok jönnek utánuk, s elindult, nem akart velük találkozni. Nagy bánata is eszébe jutott, s egyszerre nem fájt a feje többet a város baja miatt. Megdörgölte a szemét, és rágyújtott egy szál gyufával.

- Na, nem használja az automatát, tanító úr? - kérdezte az albíró.

- Ejnye, el is felejtettem, hogy van - mondta a tanító. - Már csak könnyebben megy így, a régi módon, gyufával.

Az albíró mosolygott.

A másik oldalon kinn állott a mészáros a nyitott szék előtt. Karját keresztbe fonta a mellén, s véres, szennyes köténye fel volt tűzve az övébe.

- Sok érdekes van itt a kisvárosban - mondta az albíró -, de azért borzasztó sok a sablon. Hát nem unalmas, hogy itt az a derék mészárosmester is, hát muszáj annak olyannak lenni, amilyenek a vicclapok ismerik a mészárost. Mintha a Fliegende legrégibb köteteiből mászott volna ki. Vastag, potrohos, bütyökorru - az embernek elmegy a kedve az élettől, ha látja, hogy ennyire nem telik semmi, de semmi eredetiség többé a természettől...

- De kérem - mondta a tanító -, nem bolond ember ám az. Mikor a tavasszal a papválasztás volt, akkor még nem tetszett itt lenni, a Horácsek úr - ennél a szónál átköszönt a másik oldalra a mészárosnak - három hordó bort fizetett a Tímár utcának, hogy ne a fiatal papra szavazzanak, hanem erre az öregre, aki most itt van a nyakunkon.

- Ugyan!

- Mert van neki egy teológus fia, aki még nem lehet pap. Hát azt akarta a derék Horácsek bácsi, hogy ne válasszanak ide egy fiatalembert, aki ötven esztendeig élél, mert azt aztán nem lehet akármikor kitenni. Pedig az ő fiának ide kell kerülni annak idején! Hát kérem szeretettel, sorra járta az összes papjelölteket, és jól megnézte, ki mennyire alkalmas! Ezt az öreget látta legjobbnak. Ez addig kihúzza, míg az ő fiát választani lehet. Akkor osztán hadd menjen is el békével Ábrahám kebelébe.

Ő maga is nevetett a rossz fogaival, az albíró pedig hangosan kacagott, s azt gondolta magában, hogy nagyon kedves, kellemes ember a kis tanító úr.

- De hátha tovább él! Senkiről sem lehet tudni mennyi ideig él.

- Á, dehogy nem! Ennek az a mestersége, egész életében marhákkal volt dolga.

Nevetve értek a nagyvendéglő elé.

- Na, nem tetszik bejönni egy pohár sörre? - kérdezte az albíró.

- Nem lesz rossz ebéd előtt! - mondta a tanító -, úgysis valami dologban szeretnék tanácsot kérni albíró úrtól.

- Kérem szépen, rendelkezésére állok.

Bementek, s tíz perc múlva már mindent elmondott a tanító.

A tanító nem volt meglegedve az előadásával. Nem bírt belemelegedni, s úgy érezte, hogy a mindennapi élet az imént előtölte valami bőséges, szennyes árral ezt az ő rendkívüli és rettenetes nagy esetét. Már amint szaggatottan elmondta, érezte, hogy közönséges, kisvárosi extrasággá vált az egész történet, olyanná, mint amikről most regélt... Nagyon restellte magát, és tudta, hogy nem lett volna szabad az előbb fecsegésekbe melegedni bele. Akit csakugyan akkora baj ér, az nem tud pletykálni!

Harapdálta a száját és húzgálta a bajuszát. Zavartan nézett az albíróra.

A fiatalember hallgatott. Gondolkodva, szórakozottnak látszó arccal nézett maga elé, s leleütötte a szivarja hamvát. Nagyon örült, hogy ilyen közélről lát már valamit. Már régen bántotta, hogy itt él ebben a kisvárosban, amelyről a legfurcsább képe van; s olyan történeteket hall, hogy az embernek a szeme-szája eláll a bámulattól, és neki nem akad a szeme elé semmi. Úgy él itt, mintha puskával a hóna alatt begyalogolná a híres vadász mezőket, és nyakra-főre találkozónék kocavadászokkal, akik a legszebb és legritkább példányokat hozták éppen most terítékre, s neki még csak egy sovány nyúl sem került puskavégre. Le is fojtotta izgatottságát, félt, hogy egy mozdulattal elhessenti a vadat, amely már hegyezett fülekkel áll, mintha szagolná a kopót.

Na, ezt az egyet nem ereszti ki a körből. - S maga elé képzelte a szép kis tanítónét, aki egész éjjel izgatta a fantáziáját, az igazi kisvárosi extrapéldányt, aki hálát ad az istennek, hogy megdöglöttek a malacok... S egészen természetesen szólt:

- Kedves Bovary úr...

Megállott, meghökkent, már leste, nem szalad-e el a vad, pedig még nagyon messze van arra, hogy puskát fogjon rá...

A tanító csodálkozva nézett az albíróra.

- Veres vagyok, kérem, Veres Pál.

- Kérem - tette rá a kezét figyelmesen a tanító karjára, s eltussolva mosolygott -, semmi... Ez a név már valóságos rögeszmém. Semmit sem jelent... Hanem legyen nyugodt, már egészen tisztán látok a dologban. Addig azonban nem nyilatkozhatom, míg a magam szemével nem látom a szereplőket. Kedves uram, ön olyan szíves volt, hogy tegnap este meghívott... azt hiszem, holnapra vacsorára. Fenntartja még ezt a meghívást?

- Ó, hogyne, persze...

- Hát akkor kérem, ne tessék odáig senkinek sem beszélni a dologról. Egyáltalán nem célszerű ezt publikálni... Sőt szeretném, ha az egész városban egyáltalán senki, de senki se tudna meg egy szót sem erről holnap estig...

- Kérem, hogyne... Én nem fogom elbeszélni...

- A vizsgálat érdekében. Tudja, ez már minden nyomozásnál így szokott lenni. És aztán nyugalom. Az embernek filozófusnak kell lenni.

Az albíró összevonta a szemöldökét, s visszasüppedt a sarokba. Ebben a percben már csak tettette a filozófust... Meg volt győződve felőle, hogy az asszony odaadta magát az éjszaka a káplánnak, s a diák ezt tudja, és most fel akarja magát áldozni! Ez volt a legegyszerűbb

hipotézis, mert ennél jobban már semmi sem kompromittálhatta az asszonyt. S az alap, amiből kiindulhatott, az, hogy az asszony bűnt követett el...

A tanító odakocantotta a poharát a bíróhoz, s kiitták a sörüket.

- Na, én most elmegyek - mondta, letéve a poharát.

- Szervusz Pali! - kiáltott rá hátulról Dvihally, aki most lépett be a terembe.

A tanító meghökkenve nézett fel, s elébe sietett a barátjának.

- Dvihally Antal, kollégám és barátom - mutatta be mosolyogva az albírónak, de ennek a nevét nem tudta megmondani. Az albíró kezét nyújtott s mosolygott.

- Á, az albíró úr - mondta Dvihally -, nagyon örülök a szerencsének.

Meghajoltak s egy fél pillanatig tanácstalanul néztek maguk elé.

- Hát ülj le, barátom - mondta Veres Dvihallynak, akin meglátszott, hogy valami bántja, de azért leült.

- Nem rossz, ebéd előtt egy pohár sör - mondta, hogy valami általánosságot mondjon.

Bertácska hozta is már a három pohár sört.

A szomszéd asztalnál városi urak ültek, a következőnél a bíróságiak, ügyvédek. Hangos volt a társalgás, mindenki átszólt a szomszéd asztalokhoz is, hisz körülbelül véletlenség volt, kiből verődött össze egy-egy asztaltársaság. Már mindenki ebédelt vagy válogatott az ételekben s várta a porcióját. Míg ketten voltak, az albíró nem akart enni, de most előszólította az ételhordót, s levest kért.

Nem akart megindulni köztük a társalgás. Az albíró is, Veres is gondolataival volt elfoglalva. Dvihally szórtalan ember volt, aki csak akkor beszélt, ha valami izgatta.

- Mi baj, öreg - mondta neki Veres.

- Nincs baj semmi - szólt Dvihally, hosszú, csontos keze ujjaival egyszerre dörzsölte meg mind a két halántékát. - De mi van az öcséddel? Kicsapják, vagy mi a fene!

A tanító s az albíró meglepetve, szinte ijedten néztek rá.

- Hát ezt már honnan tudod? - mondta izgatottan Veres.

- Zimmer beszélte az elébb az utcán...

- Zimmer! Melyik?

- Hát az asztalos.

- Honnan tudja az azt?

- Nem tudom, de azt mesélte, hogy ma elhívták az öcsédet, hogy megmondják neki, hogy ki fogják csapni. És állítólag téged is felhívtak, hogy előtted mondják meg neki!... Nem tudom, mi igaz, mi nem, de voltak ott vagy négyen a társaságban, azok is hallották.

- Nahát kérem, mit tetszik ehhez szólni! - mondta Veres az albírónak. - Tessék itt valamit titokban tartani. Hogy honnan tud egy Zimmer az én dolgomról! Egy órája történt valami, már az egész város tudja.

- Kérlek, ez nagy dolog! Valakit az érettségi előtt kicsapni! Itt valami hallatlan tanári abszurdumnak kell lenni! Én mindjárt mondtam, hogy ismerem az öcsédet, az ki van zárva, arról nem teszem fel...

- Kellemetlen! - mondta az albíró.

- Hát már az albíró úr is tudja! - bámult el Dvihally.

Az albíró kedvetlenül mosolygott s nem felelt.

- Hát akkor igazán van benne valami!

Többen jöttek be a terembe. Kis idő múlva felállott valamelyik túlsó asztaltól egy sánta fiatal-ember, s idejött Vereshez, akitől halkán azt kérdezte:

- Tanító úr, kérem, igaz az öccsével az a dolog?

- Miért? - fordult vissza meghomályosodott szemmel Veres.

- Mert kérem szépen, én tegnap este találkoztam Lacival. Azaz, hogy ma reggel volt már. Lent volt a népkertben, ott ült egy padon s azt mondta, hogy már egy órája van ott. Mi egy kicsit mulattunk, hát későn mentem haza. Kérdeztem, mit csinál itt! Hát beszélt sok mindent, hogy gondolkozik valami filozófián. Tudom is én min, akkor sem igen tudtam, mert egy kicsit be voltam csípvé. De azért annyi eszem volt, hogy megbámuljam, amit mondott és kérem, azt gondoltam magamban, hogy ebből a fiúból valaha nagy ember lesz! És kérem, ilyen örültséget, hogy ő a *Mester utcában* lett volna! Ugyan kérem, nem az a fiú az! Ezek a szamar tanárok nem is értik annak a gyerekeknek az eszét! Kicsapni az iskolából! Nahát, kérem, ha ezt megteszik, akkor bizony isten meg kell pokrócolni azt a pizsok Kopót!

- Én erről semmit sem tudok!... - mondta Veres, és félszeggel visszanézett két társára, akik feszülten figyeltek a fiatalember halk beszédére.

- Na, ez hallatlan! Semmit se tetszik tudni! - mondta a fiatalember. - Borzasztó, ez a pletyka-város! Az már igaz, kérem, hogy csak Ilosvára ne kerüljön valaki, mert ilyen pletykafészek egész Magyarországon nincs több! Alászolgája, bocsánatot kérek.

- Ki ez a fiatalember? - kérdezte az albíró.

- Nem tudom - mondta Veres -, most beszéltem vele először életemben.

Sűrűn pislogott s megvakarta az állát. Úgy ült, mint valami ijedt kuvasz.

- Az már igaz - mondta Dvihally is -, hogy itt mindenki pletykából él.

- Hát most már mit csináljak? - fordult oda hirtelen az albíróhoz a tanító.

- Már igazán nem tudom. Gyorsan kell tenni. Most aztán holnap estig sem várhatok.

- Megkértem az albíró urat, hogy próbálja meg kideríteni az igazságot... - magyarázta Dvihally-nak, aztán hirtelen ötlete jött. - Kérem, jöjjön velem most ebédre, albíró úr!

- No, de kérem, az nem lehet...

- Dehogynem, az nálunk nem szokatlan. Nem első eset, hogy a feleségemnek váratlan vendéget viszek... Nem is utolsó - tette hozzá egy kissé felcsillant kedvvel.

- Fizetek!

Az albíró habozott.

- Be sem vagyok mutatva önagyságának!

- Na, hiszen majd bemutatom! - mosolygott a tanító.

- Hát jó. Detektív munkára vállalkozom, ilyenkor mindent szabad! A fő a gyorsaság.

- No, akkor menjünk. Ej de soká jön a kisasszony! No, majd fizetünk este... Szervusz! Szervusz, barátom, alásszolgája, alásszolgája.

Jobbra-balra elköszöntek a zsidongó társaságtól, s elmentek.

Az asszony most az egyszer igen megharagudott, amiért ilyen váratlan vendéget hozott az ura. Nem volt semmi hús ebédre, s a többi étel is már mind elfőtt, elázott. A bejáró asszonyt elszalasztotta a mézszárszékbe, s maga a konyhában dült-fült, míg ki nem adta a mérget.

Az albíró máskor nagyon rosszul érezte volna magát, de most mosolyogva látta, hogy a férj azzal a hosszú orral jár-kél, ahogy a férfiek szoktak mozogni, ha az asszonynak rossz kedve van, de azt a vendégnek nem szabad észrevenni.

Az asszony végre meggondolta a dolgot és bejött.

- Zongorázz egy kicsit, fiam - mondta a tanító.

Az asszony nem kérette magát, hanem a zongorához ment.

- Lehet is ezen játszani - mondta. - Én nem tudom, mikor fogja már hangoltatni. Kivált az utolsó két esztendőben nagyon szétverte ez a sok klimpírozás.

Az albíró elnevette magát és figyelni kezdett.

- Majd persze! Ezeknek a bornyúknak fogok zongorát hangoltatni! - mondta a tanító. - Kérem, mindig van két-három tanítványom és a szülőknek az a rendes szokása, hogy addig, míg csak valamit nem tudnak a gyerekek, annyit, hogy egy kicsit henecegni lehessen velük, addig nem engedik, hogy otthon kínozza a zongorát a gyerek. Mindig azzal állanak elő, hogy rossz zongorán kell tanulni, kár otthon a jó zongorát rontani, a tanító úrénak úgylis mindegy... Az igaz, hogy ennek már mindegy.

A fiatalember vidáman nézte a hosszú, sárga zongorát, amely megadással nyúlt el a szoba sötét mélyén.

Az asszony felnyitotta a tetejét, aztán leült elibe, s kotta nélkül nekiment a billentyűknek. A fiatalembernek a szája is nyitva maradt a bámulattól. Az asszony mereven kinyújtott ujjakkal, mint a dobverőkkel, rávert a billentyűkre, amelyek kétségbeesetten s kissé összevissza kezdtek lármázni. Valami csodálatos volt ez a zongorázás, oly szapora és olyan rettenthetetlen, mint egy huszárattak, és valami bámulatosan határozott kakofónia keletkezett, amelynek nem volt egy ép hangja, de imponálóbb volt minden zenénél, amit valaha hallott.

Mikor az asszony bevégezte, frissen kifordult a széken, s a fiatalember arcán kereste a hatást. Mintha mondta volna: Na, ugye! Ez zongora volt! Úrfi!

A tanító tapsolni kezdett; az albíró letette a szivarját, és szintén hozzáfogott tapsolni.

- Jaj de meggondolja! - mondta az asszony s maga is nevetett.

- Dehogy kérem, meg vagyok döbbenve! Nem is álmodtam, hogy klasszikus zenét fogok hallani. Mi volt ez?

- Na, annyit se tud? - A „madáracsicsérgés”.

- Nagyszerű! És hol tanulta?

- Ugyan, ez még gyerekkori tudományom. Sokszor kikaptam miatta. De ezt úgy be kellett vágni, mint a miatyánkot. Most aztán legyen nyugodt, több klasszikus zenében nem lesz része.

- Á, csak egy klasszikus zene van - mondta a tanító -, a kanálcsörgés. No, én megyek borér.

Újabb zongorai műtét zendült fel.

*Mikor megyek hazafelé,
Hasad az ég háromfelé...*

dalolta az asszonyka, s az albíró nézte, nem a zongorával történik-e ez a baleset.

De nagyon kedves és nagyon vidám volt a jelenet. Az asszony kissé falusiasan dalolt, de csinos volt, amint ott ült a zongora előtt, s felvetve fejét szelíden, mosolygósan hajladozva dalolt, s közben nyílegyenes ujjacskáival olyan önkéntelenül és magamegfeledkezéssel pörgette az ósárga billentyűket, mintha ez egészen rendjén való volna.

- Teringettét - mondta magában az albíró -, sokkal csinosabb, mint gondoltam. Használ neki ez az előnyös világítás.

Az előnyös világítás az volt, hogy háttal ült az ablaknak.

Biztos volt benne, hogy az éjszaka *baj* történt!

Tovább nézte az asszonyka ujjait, s látta, hogy azok fehérek, egyenesek, vékonyak. Jó kis kéz - mondta magában -, jó lehet megfogni, kézben tartani... csókolni. De mért ilyen erős és kitartó. Ez nem rokonszenves benne... Nagy erőprodukciónak látszott a zongorázás, ahogy az asszony csinálta. A mereven kinyújtott ujjak csupán a felső ízben, a kézfejnél mozogtak, s hiányzott az a grácia a mozgásukban, amelyet a billentyűkre lehulló, szinte hervadt női kezek tudnak adni.

Az asszony, mintha csak elkapta volna a vágy, egyre-másra szedte elő a nótáit. Dalolt s már szinte el is felejtkezett a vendégéről, dalolt, melegen, érzéssel, pajkosan, hamisan, majd ismét teljes szívvel. Az albíró mégis furcsán érezte magát. A szobában idegen szag volt, régi sok borozás nehéz emléke, rosszul felkotort s leüledni nem tudó füst és por szaga, a bútorok avult enyve, a falak tömlöcszerű hűvössége... Most sokkal jobban átérezte a kisváros lelkét, mint bármikor életében.

- De hogy játszik ez az asszony! - mondta magában nemegyszer, s hiába figyelt a zenére, nem értette meg a dalok egyhangúságát. Mintha mindnek saját szerűen ugyanaz volna a kísérete. Felállott s odalépett az asszony mögé.

Hosszan elnézte a szaporázó ujjakat, s egyszerre csak rájött a titokra. Az asszony nagyszerűen megoldotta a saját élete zenéjének titkát. Valóságos boszorkánykulcsot talált, amely örökre képessé tette, hogy népdalzenével ellássa a maga társaságát. Jobb kézzel játszotta az énekhangot, a ballal pedig minden hanghoz leütötte a szabályos fő akkordot, már ahogy tőle és a zongorától telt.

Az albíró szélesen elmosolyodott, s igazat adott az asszonynak. Le van egyszerűsítve itt az egész élet. Ki van dobva belőle minden bonyodalom, minden művészet. Csak meg kell találni az élet kulcsát, olyan egyszerűvé lesz itt minden, minden, mint a patak folyása. Minden kövecske meglátszik a fenekén... s ki meri azt mondani, hogy nem gyönyörű a patak!...

Szerette volna, ha valami csoda, valami véletlen ráhibázás segítségével megtalálná ennek az asszonynak a kulcsát, mert csak magától adódhatik meg ez neki.

Félig behunyta a szemét, s elgondolta, micsoda kincsek pazarlódnak el méltatlanok kezén. Nem méltó hozzá, aki bírja, aki kapja, s a sors, amelyben elkopik, elpárázik s még sincs menekvés...

Ostoba senkik jönnek, s primitív ujjakkal rávernek ennek az asszonynak a lelkében szunnyadó örök melódiára, mint ő a zongorára, s hangok hallatszanak... Aki eltalálja, hol kell megütöni egy hangszert, az hangot csikar ki... Mindegy, hogy és mint. Hiszen az összevissza hangok is

hangok, egy-egy húr rezgése magában is némi zene... Soha a szerelem szimfóniáját nem játssza le ezeknek az asszonyoknak a lelkén művész.

Egy-egy hang. Tél-túl. Jó, ha akkord kerül össze. Csak zűrzavar zúg végig az életén, s ő maga, ha idegei lassan szétbomlanak, nem is sejtí, hogy hasonlatos a vén zongorához, amelyet szétvert a sok ügyetlen kezű tanuló - s amelyre már olyan nagyon ráférne egy kis hangolás.

Mélán, kis fájdalommal érezte el, milyen szívesen vállalkoznék ő maga is erre a hangolásra. De ért-e hozzá? Ki ért az asszony lelkének hangszeréhez? Mindenki játszani akar rajta, s a legnagyobb művésze is tudatlan dilettáns, aki nem jutott el odáig az öntudatosságban, mint ez az asszonyka a zongorájával szemben.

Lágyság és meghatottság ernyedt el rajta.

Szerette volna, ha ráhajolhatna a székek karjára, ha rátehetné az arcát az asszony puha barna hajára, amely vastag párnával feküdt a szép alakú fejen. Olyan bizalmasnak, olyan naivnak érezte magát, mintha ő volna a diák, aki ideálja fölött áll, s jól érezte magát, mintha most érkezett volna haza valahonnan messziről. A szeretőjéhez? A feleségéhez? A párjához!...

Sírni tudott volna örömeiben. A földön egy széttaposott olcsó erdélyi szőnyeg volt, szeretett volna leülni rá, s fejét odahajítani az asszony ölébe és elandalodni, elaludni, mintha az anyja, a kedvese, a Nője szoknyáján pihenne. A szíve dobogott és reszketett, és gyönyör meg álom öntötte el, és nem bírt tisztán számot adni magának önmagáról, s azt mondta magában, hogy „sohasem hal ki az emberből a romanticizmus”.

- Daloljon valami régi dalt... - mondta egy percnyi szünetben.

Az asszony habozás és kételkedés nélkül dalolta:

*Hervadj, hervadj száradon
Mit nevétsz reám,
Hév nap, akit megsütött
Hervadj violám.*

*Gondosan neveltelek,
Ablakom megett,
Reggel, este öntözém
Barna földedet...*

Édesen nyúltak el a hangok, s csodálatosan hozzájuk illett az öreg zongora, amelyen egy gé már negyedórája nem akart szólani s most egyszerre új életre riadt...

Az albírónak könny szökött a szemébe, és kitérta a karjait, és átölelte az asszony szép nyakát, amely fehérén emelkedett ki a babos kék blúz kivágásából.

- Gyönyörű...

Az asszony bár maga is tele volt valami efféle hangulattal, meglepetve, gúnyos arccal állott fel.

Már mielőtt ledobta volna, szétváltak a férfikarok, s a gúnyos asszonyszem kijózanodott, öngúnytól hunyorgó férfiszemekkel találkozott. - Az asszony nem szólt egy szót sem. Felállott és kiment. A férfi elővette az asztalról a szivarját. Örömmel látta, hogy nem aludt ki, még vékonyan füstölög.

- Hja, persze - mondta magában -, egyszerű kulcsa van a zenének! Az ember mindig előlről kezdí, s úgy megy végig rajta... Sohasem a végén kezdeni!

Belevetette magát a szövet-fotelbe, s maga elé bámult.

Fel kellett állnia. Rosszul érezte magát. Fájt a hangulata, s szúrta valami. Rugó szegte ki a mállott szövetet.

Kavargott, zsi bongott benne valami fájó rosszullét. Egész vére örvénylett, s úgy járt lassú léptekkel le s fel a szobában, mintha hajó földézetén járna.

Úgy érezte, hogy belesüppedt az életnek egy mély és kellemetlen rétegébe, amelyről eddig fogalma sem volt, s ahol veszedelmek fenyegetik.

Aztán elmosolyodott, s cinikusan mondta magában, hogy számárság az egész. Mesterségesen izgatja magát. Az a baj, hogy még sohasem volt dolga úgynevezett tisztességes kispolgári asszonnal. Pedig hát nagyon egyszerű az egész. A férj tehetetlen, öreg, az asszony nagyon is tüzes, élvágó... Akinek kell, elég, ha kinyújtja a kezét és leszakítja... Nem adja meg magát mindenkinek egyforma simán... Sajnos, ő kissé előkelő ennek az asszonynak, akinek eddig csak tanítókkal, legfeljebb káplánokkal volt dolga. Most tartja magát egy kicsit a bestia.

A bestia! Ez a szó megtetszett neki. Szinte belekapaszkodott és ismételte magában. Ebből merített erőt és bátorságot. Hisz az csak természetes, hogy annak a bestiának viszonya van mindenkivel, hogy megcsalja az urát!...

Az ajtó nyílt, és a tanító lépett be. Néhány üveg bort hozott. Mindkét kezében volt két-három üveg, s ügyetlenül fogta a nyakukat az ujjai közt.

- Na - mondta meglegedetten -, most már nem kell félni, bíró úr!...

Leállogatta a palackokat a hűvös sarokba s vidáman beszélt.

- Messze van a pince. De legalább jó pince. Száraz. Jobb, mint a szövetkezeté. Átküldtem az öcsémet a káplánért.

A bíró megütődött. Rábámult a tanítóra, mintha lehetetlen volna megérteni az ilyen egyszerű kijelentést. Egyáltalán a kis ember vastag bajusza mögött semmi titokzatosság nem látszott. Egészen úgy viselte magát, mintha minden rendben volna; neki kedves vendége van, akit el akar szórakoztatni, s hogy nagyobb legyen a társaság, elküldi az öccsét a káplánért.

- Nagyon örülök neki - mondta kissé erőltetve a fontoskodást -, úgyis szükséges, hogy együtt lássam a szereplőket... Csak tessék rám bízni a dolgot, minden rendben jön.

A tanító nem válaszolt, kissé mosolygott.

- Hát a feleségem hol van? - kérdezte - szegényke persze tele van a konyhával. Ma igazán nagyon megleptem. De nem árt az az asszonyoknak. Akkor látszik meg, milyen gazdasszony valaki, ha váratlan vendégei jönnek.

Bejött a takarítónő, egy sovány hátrakötött fejű tót asszony s terített.

A két férfi az ablakba állott, miután egy-egy pohár bort lehörpintettek, s ebédváró hangulatban szerették volna egymást szórakoztatni.

Az albíró csak arra volt kíváncsi, milyen arccal jön be az asszony. Pirosan jött be, meglátszott, hogy a konyhából jön. Egyéb nem látszott rajta.

- Hol tartják ezek a lelküket? - gondolta a fiatalember, s egyikről a másikra nézett. A tanító olyan természetesen kínálta a vendégét helyel az asztalnál, mintha nem is lehetne másképp, csak hogy ő ma itt ebédel, a tanítóné pedig oly közvetlen hangon duplázott rá erre a kínálásra, hogy azt kellett hinnie, hogy ő régi jó barátja ennek a háznak, s bizonyára hónapok óta készül a mai ebédre.

- Hogy tetszik magának a mi kis városunkban? - kérdezte az asszony.

- Jól érzem itt magam.

- Persze, sok szép asszony van... Hát udvarol sokat?

- Ugyan kinek?

- Na!... A felső tízezer csupa szépségekkel van tele.

Az albíró kényelmetlenül mosolygott.

- Hol van az a felső tízezer? - kérdezte.

- Valahol ott a csillagok körül - nevetett gúnyosan az asszony. - Ahol csupa katonatisztek léteznek és tisztnek meg ügyvédnek, közjegyzőné, járásbíróné, hat csillaggal, hat lányával és maguk boldog fiatalemberek ott szíhatják be a levegőt!...

Keserű gúny volt a hangjában, az albíró megérezte, hogy annyira kényes pont ez, hogy nem illik védenie.

- Hja, hiába, ott *telik!* - mondta az asszony. - Lehet nagy *flanc*, ahol van pénz. A közjegyző, az megkeres legalább egy tizenöt ezret, járhat a közjegyzőné, mint akármék pesti dáma.

Az albíró befejezte a levesét, amely sós is volt, kissé állott ízű is, és visszaidézte magában a közjegyzőné alakját. Mindig nagyon disztíngvált, nagyon finom úri asszonynak tartotta. Ahogy a lakását összevetette ezzel, amelyben most volt, érezni kellett a világok távolságát. Ott minden letompított, harmonikus, művészi, itt rikító olcsó színnyomat a falon, két képecske, az egyik boldog, s a másikon duzzogó fiatal házaspár... A szemközti falon... Darabja egy korona rámostul.

Az asszony hangosan kacagott, sértően, bántóan.

- Vagy a polgármester-kisasszonyok! Az orruk olyan pisze, hogy beleesik az eső, mégis magasan hordják! Na, mikor már felveszik a piros ruhát, akkor már gyönyörűek! mint a légy a málnaszafiban.

A fiatalember nevetett, s felvont homlokkal emlékezett a csúnya, de kedves kis cigányleányokra; roppant kedvesek voltak a piros ruhában... nagyon ügyesen teniszeznek...

- Persze, magának a szívét hasogatom, hogy az ideáljait *lesimfelem*.

- Dehogy, nekem nem ideálom egy sem...

- Na, azért nem szeretné, ha a doktor-kisasszonyt, az Arankácskát emlegetném.

A fiatalember kissé elpirult.

- Csak tessék.

- No ne piruljon! Gratulálok, jó gusztusa van. Cz! Jaj, ha a szél megfújja, elviszi. Meg nem áll vele Pozsonyig.

Az albíró félnevetett.

- Mért éppen Pozsonyig?

Az asszony nevetett s nem felelt.

- Tessék parancsolni húst... Na, de ne ezt a csontosat, hanem ezt... Meg kell magát házasítani, még a tálból sem tud szedni. Na, de nem tudom kit vesz el, ha így választ.

- Hát bizony a házasság olyan, mint a rántott csirke - mondta a tanító.

Az albíró legalább százszor hallotta ezt a hasonlatot, de minél többször mondták előtte, annál kevésbé értette, mért oly népszerű ez a bölcsesség.

- Sose tudja az ember, kit választ. A püspökfalatot keresem, és a mellekasát kapom! - viccelt tovább a tanító.

Az asszony ügyet sem vetett a beszédére.

- Maga már választott? - kérdezte a fiatalembertől.

- Én?

- Nem is én.

A fiatalembernek vér tolult az agyába. Lapos pillantást vetett a tanítóra, de az borzasztóan le volt foglalva azzal, hogy lerágja az inakat és porcogót arról a csonttól, amit az asszony ott hagyatott övele, hát merészen nézett az asszony szemébe, s egész hűségét beleöntve a pillantásába, azt mondta:

- Már választottam.

- Ugyan kit!?

- Kit?...

- Szőke?

A fiatalember megnézte az asszonyt s megrázta a fejét.

- Barna?

- Se nem szőke, se nem barna.

- Az az igaz magyar fajta! - mondta a tanító, s diadalmasan felnézett, mert sikerült rossz fogaival megbirkózni a csonttal. Letette a csontot nagy ízlésesen a tányérja szélére, s mocskos kezét jól megtörülgette a rengeteg nagyságú szervétában. - Én is olyat választottam! - tette hozzá.

Az asszony és a fiatalember összemosolyogtak. Aztán felnevettek; megértették egymást.

- Nahát, nem? - mondta a tanító. - Hát szőke az én feleségem? vagy barna? Tudja mibe szerettem bele, mikor legelőször megláttam?... Az arany fogába!... Isten bizony! ha nem lett volna arany foga, sohasem láttam volna meg! Hisz nincs rajta semmi más feltűnő.

- Ugyan, vén számár! - nevetett az asszony, hogy az arany foga kicsillogott, s megsejtve, hogy az albíró azt nézi, eltakarta az asztalkendővel.

- Na de bizony! Már mikor legelőször megláttam, mindjárt feltűnt nekem az arany foga! teringettét - mondtam magamban -, *azért* csinos leány!

- Fogja már be a száját! - mondta az asszonyka, és hangosan kacagott.

Koccintottak.

- Hiszi, nem hiszi... - mondta az albíró az asszonynak -, tegnap este mikor mondták, hogy maga a tanító úr felesége, én is azt kérdeztem, nem az a szép kis asszony, akinek arany foga van!?

- Ugyan, magának is hamar megárt a bor!

Nevettek.

- Hát bizony, lelkecském - mondta a tanító -, az a fog nagyon kifizette magát. Anélkül sose mentél volna férjhez!

- Na, elég baj, hogy megtörtént. De ha egy jó udvarlót is szerez, akkor megbocsátom neki, hogy betétem.

Nyílt az ajtó, s belépett a káplán meg a diák.

- Alászolgája - köszönt a káplán -, még csak most tetszenek ebédelni?

- Tessék hozzánk jönni! - állott fel a helyéről a tanító.

Előrement s kezet fogott a káplánnal, aztán be akarta mutatni a két idegent egymásnak, de még most sem tudta az albíró nevét, hát úgy kerülte meg az akadályt:

- Itt a káplán, albíró úr!

A két fiatalember kezet fogott egymással, s mindenik valami szót mormogott a foga közt, bizonyára a nevét.

- Na, jöjjön csak, üljön le - mondta az asszony, fesztelenül kezet adva a káplánnak.

- Már ebédeltem...

- Nem baj az, csak üljön le. Maga is Laci... Maga nagyon éhes már, ugye, Laci?

A hangja gyöngéd volt, s szinte kérő, engesztelő. A fiú nem válaszolt egy szóval sem, leült az asztal végén a helyére, s lesütött szemmel maradt ott. A bíró erősen megnézte. A fiú arca kedvetlen volt, de nem látszott, hogy sorsfordulat előtt áll, sőt az sem, hogy rendkívül nagy emóciót okozott volna neki valami. Jó étvággal evett, sőt szinte mohó volt, és a kanalán kívül látszólag semmi sem érdekelte.

A káplán csendes kis mosolygó embernek tűnt fel előtte, olyannak, aki nem sok vizet zavar s úgy el tud tűnni a jelenlétével, hogy senki sem veszi észre.

Mi dolga volt ennek az asszonynak ezzel a két gyerekkel!

- Hát maga mit csinált ma? - kérdezte az asszony a káplánt. Az albíró szíve megvonaglott; keservesen látta, hogy a tál túróscsusza, amit a cseléd behozott, nem galuskaformára van vágva, mint az alföldön szokás, hanem metéltnek... Torkig volt már vele, hogy ebben a városban minden ételt másképp főznek, mint náluk. Csaknem újra kell tanulni az evést, mintha külföldön élne... Hány Magyarország van ebben az országban! Ahány fajta konyha!...

- Aludtam - mondta mosolyogva a káplán. - Úgy aludtam, mint a bunda.

Kissé fáradtan bámult rá az asszonyra, és rajta felejtette a szemét. Mintha felakadt volna a szeme. Aztán jóízűt ásított.

- Na, maga is híres vitéz! - nevetett az asszony.

Az albíró orrát megcsapta a tészta vajjas illata! Éppen kezében volt a tál s szedni akart belőle, de hirtelen letette. Elkeseredés fogta el. Idegennek, messzevalónak érezte magát. Mért van ő itt; mit akar, mit keres itt! Egyáltalán minek tette be a lábát ebbe a házba, ebbe az egész városba. Jött, hogy a szíve megfájduljon! Micsoda lehetetlen helyzetbe került! Hát az maga nem borzasztó, hogy tacskókkal került egy rangba... Ő ezzel a senkivel versenyezzen az asszony szívéért... Nevetséges! Kell is neki a szíve. Van is ennek szíve! A teste! Az felizgatta! És most már nem is hagyja itt! Míg meg nem kapja!

- Maga nem szereti a vajjas ételt? - kérdezte az asszony, s az albíró úgy érezte, mintha a hangjával megsimogatta, megcirógatta volna, mint a tavaszi szellő.

Elmosolyodott s összenézett vele. Az asszony szeme csúfondáros volt, s mégis azt kellett látni belőle, hogy csak öneki szól ez a tekintet! Hogy csak őrá tud így nézni!... Ha kellő alkalom volna, egy pillanatig se habozna, hogy az egész testét odaadja neki.

Az arca égett, a vére forrt, s férfi voltát érezte, és nem értette, honnan van az, hogy ennyire érzéki gondolatokkal tölti meg őt ennek az asszonynak a közelléte.

- Ma nem muszáj tortúrát állania ki, van vajtalan galuska is... Gondoltam, hogy maga nem szereti...

A poháron csöngetett és a vénasszony nemsokára hozta is a galuskát, alföldiesen túrózva, tejfélelve.

- Nagy huncut asszony! Ha száz férfit kell jól tartani, mindnek magától kitalálja a gusztusát! - mondta a tanító.

Az albíró kissé elborult. Hátha igaza van a férjnek.

De miközben nagyszerű étvággal és szinte kéjes örömmel ette a túrós tésztát, megbékült. Nem kötheti le az asszonyt. Férje is van, bizonyára másvalakije is... Nem baj, csak neki is jusson belőle elég. S bízott az ösztönében, hogy fog jutni! Az a része fog neki maradni belőle, amely éppen neki kell...

Kopogtak az ajtón.

- Szabad! - kiáltott egyszerre a tanító és a felesége.

A pap lépett be, s utána Dvihally.

Az öreg pap széles, lapos képű lutheránus pap volt. Az arca fájdalmas és mégis elégedett, mint azoké, akiknek semmi bajuk a lelkükkel, csak a köszvénnel meg az asztmával...

A tanító hangos szóval ugrott fel.

- Á, isten hozta nagyiszteletű uramat! - Tessék beljebb kerülni! Szervusz, pajtás! - tette hozzá a kollégája számára.

A pap kezét fogott a tanítóval, s abban a pillanatban már odanézett a tanítóné szemébe. Az albíró, aki szintén felállott, mint a káplán s a diák, a vendégek tiszteletére, elfogta ezt a pillantást, és megremegett tőle. Ez egy határozott és rimánkodó szerelmes pillantás volt. Hát ebbe az asszonyba az egész világ szerelmes?

Míg kezét fogott az öreg pappal, ellenségesen mérte végig. Ez hát az a pap, akit a vastag mérsáros kinézett arra a kis időre, amíg az ő fia is választani való lesz. A vén bűnös, és ez alatt a kis idő alatt még élvezni akarja ezt az asszonyt. Az öregember esedező pillantása egy kis reménységet adott neki. Mintha azt jelentette volna, hogy valami történt már köztük. Talán már megpróbált közeledni, és az asszony kidobta!... A fekete Dvihallyra fordult most a figyelme, mert éppen az fogta az asszony kezét. Már látta, már tudta, hogy ez is szerelmes!... Mennyi ideig fogta a kezét!... S hogy megkedélyesedik a száraz ember, aki csupa ridegség, szinte zörög minden vonása.

Nahát itt jó társaság került össze, mondta magában.

Elfordult, ki az ablak felé, s égett a szeme. Arra gondolt, hogy azonnal elmegy innen. Nem bolond, hogy agyoneméssze magát! Egy ronda személy miatt!... Hiszen ő meg van bolondulva máris! A fene egye meg az egész ügyet. Mi köze neki ehhez az asszonyhoz? Se nem szép, se nem okos, se nem kedves! Hát emiatt járja ő a bolondját! Még elmehet, még nem késő. Még nem fog talán meghasadni a szíve a bánattól!

Ebben a pillanatban az asszony elment a háta mögött, és meztelen, puha könyökével megérintette az arcát.

Lehunyta a szemét, s engedte, hogy a vére pezsegve rohanjon végig az erein s csontjain.

Pillanatok teltek el, s nem mertte felnyitni a szempilláját, mert azt hitte, ezzel elmúlik a kéjes izgalom. Az arcán égett az a könnyű sáv, ahol végigsiklott rajta az asszony bőre; a vére meg volt bolondulva, s amint végig-végigrohant a testén, újra csak visszafordult, s arra a helyre tódult, mint valami vad csorda, amely a kőfalán át érezte meg, hogy kint a zsákmány, amely maga adja magát, s mégsem lehet megrohanni.

Mintha elvágták volna a beszédet, elnémult a társaság. Ki a szivarját verte le a tányér szélére, ki a kézelőjét húzgálta vagy köhögött, de egy időre mindenki elvesztette a fejét. A pap sápadt volt, a káplán vörös, a diák reszketett, a tanítónak felakadt a szeme. Dvihalynak pedig leereszkedett a szemhéja a szembogarakra, s olyan nyugodtan bámult, mint egy fakír.

Mind észrevette ezt a mozdulatot.

S amint egy rövid és kínos szünet után egymásra néztek, egyszerre tisztába jött mindenki azzal, hogy mi van itt. Mintha leesett volna a hályog a szemükről, úgy nézték sorra egymást, míg csak sorra nem találkozott a tekintetük, amikor is ijedten és zavartan kapták el a szemüket.

Hat férfi és egy asszony. S mind a hatan egyformán emésztő szenvedéllyel lesik ezt az egy asszonyt. Mind a hatan egyformán gyűlöletesek egymásnak, s mindannyian készek a végsőkig menni harcban és önfeláldozásban ezért az asszonyért.

A csönd már túlságosan megnőtt. Az albírónak felpattant a szeme s körülrebbent a társaságon. Közömbös és kifejezéstelen arcokat látott, s meg volt nyugodva, hogy senki sem vett észre semmit.

Az asszony az ebédlőszekrényénél állott, háttal a társaságnak. Gyümölcsös tányérokkal csörömpölt, s mikor visszafordult, örömmel látta, hogy az albíró olyan könnyed és fesztelen, amilyennek kell lennie. Maga sem volt egészen tisztában vele, mit tett az elébb.

Voltaképpen semmit. Megérezte, hogy ez az egy férfi elkívánczik innen, s asszonyi ösztönrel épp ezt az egyet akarta ideláncolni.

- Hál' istennek - mondotta magában -, hogy senki se vette észre. Ugyan mit gondolnának!

Elmosolyodott, mert nem érezte valami nagy dolognak, amit tett. A diák a poharát forgatta, pergette. Szórakozottan és maga elé báméskodva.

- Mi lesz már azzal a pohárral!? - kiáltott rá a bátyja. A hangja szokatlanul erősen, durván tört ki, amint megszakította a csöndet. - Haszontalan fráterek! Úgy bámul maga elébe a birkaszemével... Majd adok én neked éccaka csavarogni!

A késével nagyot csendített a tányérján. Az asszony elámulva hallgatott rá.

- Kérem szépen - fordult a tanító az öreg paphoz -, ilyen fickókat nevel az ember a nyakára. Ez a semmiházi, ez a naplopó... Kérem, itt ülünk az este az asztalnál, megvacsorázunk, velünk iszik persze! azt mondom neki, hogy „eredj már a dolgozóra tanulni!” Hát kérem feláll, elmegy és reggel jön haza! Ki fogják csapni az iskolából.

Az asszonyban meghűlt a vér. Merően nézte az ura arcát. Az egyszer sem nézett feléje, mégis tudta, hogy neki beszél.

- Jól is teszik! Egy ilyen csavargó nem való művelt emberek társaságába. Hol bitangoltál, te?

A fiú összevonta a szemöldökét, s rekedt hangon, de erősen mondta:

- Én nem voltam sehol. Bent voltam a szobában és tanultam.

- Hiszen csak járjon a szád, hogy felpofozlak. Nem vagyunk az igazgatónál. Annak hazudhattál a szemébe, hogy nem találkoztál vele az éjszaka. De én úgy elverlek, hogy akkor is bőgni fogsz, ha...

- Mi az kérem, mi az? - kérdezte a pap, s az arca ráncai a megdöbbsent részvétet mutatták.

- Az egész város látta az éjszaka összevissza csavarogni, olyan helyeken, ahol becsületes embernek semmi keresnivalója.

- Én nem voltam sehol! - kiáltott sírósan a fiú -, itt ülök a szobámban és tanulok, és most... Hát nem én vezettem be a káplán urat a szobájába?!

A káplán rémulten és nyitott szájjal bámult rá. Csendesen, tünődve, szótlánul intett, mintha öntudatlanul igyekeznék megfeszíteni az emlékezetét, hogy mi is volt, hogy is volt.

- Hát természetesen - mondta az asszony.

- Ugyan, mesebeszéd! - rántotta el a vállát a férj, de a világért sem nézett volna a feleségére. - Nekem mondta a direktor, hogy ő maga találkozott vele az utcán.

- Hát osztán?

- Mit hát osztán?

- Mit mondott arra Laci?

- Mit! Azt hazudta, hogy nem igaz. Majd az igazgató hazudik... - És a gazember maga vágta le a ruhájáról a gombokat.

Az asszony szúrós szemmel pillantott a fiúra, s elmosolyodva látta, hogy két gomb hiányzik a kabátjáról. És ó édes gyermek, nem arról a ruháról, amiben tegnap volt.

- Micsoda beszéd ez! - kiáltotta. - Hát én is hazudom, Laci is, az igazgató is? Hát akkor mi az igazság? Nevetséges.

- Nem nevetséges az, hanem nagyon szomorú. Hogy a mai fiatalság ilyen arcátlan... Egész éjjel odabítangolni, lebuja!...

- Micsoda egész éjjel! - pattant fel az asszony, hogy csak úgy tüzelt a nagy fekete szeme. - Éjfélkor itthon volt! Nem? Az lehet, hogy éjfél előtt oda volt, az is, hogy azután újra elment... Node csakugyan, mikor ma reggel bementem; olyan volt az arca, mintha le se feküdt volna... Nem találtam ki, Laci?

A fiú, aki ámulva és csodálkozva hallgatta az asszony beszédét, most lesütötte a fejét, s bűnbánattal húzta össze a nyakát.

- Nagy feneket kerítenek mindennek! Ennyit tudnak a férfiak! Ahelyett, hogy kitalálnák, mi az igazság.

Nevetett, s az arany foga kicsillant piros, széles, szépmetszésű ajkai közül. Az albíró felnevetett rá.

- Na, Bovary úr, megvan az igazság - mondta s poharához nyúlt.

Koccintottak. A diák nem vett poharat, csak lesütött arcából lesett ki egy pillanatra a borozó férfiakra.

De mindenki hallgatott, s szótlán itta ki a borát.

- Majd meglátjuk, mi az igazság, ha az úrfit kicsapják - morogta kedvetlenül a tanító, s boros nagy bajuszát zsebkendővel törülgette.

A diák föllállott, megbiccentette a fejét köszönésül, s el akart menni.

- Ni, mekkora lógó - mondta a bátyja. - Most hoz szégyent a fejemre... Te! Hát találkoztál az igazgatóval, vagy nem?

- Persze hogy találkozott - segített rajta az asszony.

De a fiú lesütötte a fejét és mogorván hallgatott.

- Eredj előlem, mert kettéhasítalak - dörmögte a kis tanító, s elfordult.

A diák kiment az ajtón, válla közé húzott nyakkal. Amint az ajtót behúzta maga után, a férfiak meglegedve néztek össze. Egy vetélytárs elment, s egy jó kiadós téma maradt.

- Mi is volt az? - kérdezte kenetteljesen a pap.

Mindenki vetett valami szót, s végül a tanító, aki most szokatlanul beszédes volt, elmondta eleitől végig az egész históriát, azzal a bátor részletességgel, ahogy a kisvárosi ember tízszer sem fél ugyanazt a dolgot feltálatni.

Az albió szórakozottan hallgatott. Elnézte a magas vaskályhát, amely „ezüstporral” volt fehérre fényezve, csak az ajtaja volt körös-körül fekete füstös, s a csövek egy-egy darabján hagyott foltot a kiszüremlett füst. A csövek igen horpadtak voltak. Aztán kinézett a templomra az ablakon át. A templom az udvaron állott, házak és magas kerítések vették körül, csak homlokzata szögelt ki az utcára. A templom ősi katolikus építmény volt, ablakai gótikusak, magas, egyszerű pillérekkel, de a tornyát már a lutheránusok építették rá, ez közönséges pipa-kupakstílusú volt, egyetlen érdekessége, hogy a toronyőr számára lakás volt a harangok alatt és erkély körül a tornyon, de olyan alacsonyra, hogy onnan ugyan nem messze láthatott, aki kilátást akart volna keresni róla. A toronyőr kürtője kellemetlenül szögelt ki a sarkon. Az alacsony tetejű szentély, mint egy bárány bújt a magas tetőzetű főhajó mögé. Mállottak voltak a falak, a lilásvöröses vakolat nagy darabokban lehullott, s a szürke malter és a fekete-vörös téglaváz kitetszett. Olyan szomorú volt a templom, az istenháza, mint az árva, akinek nincs gondviselője, mint ez a város, ez a nép, ez az élet, ami itt folyik. Menyecske ment lent az utca túlsó oldalán, sötétbarna alapon tompa piros virágok voltak beszöve a ruhájába. Fűzőld kötényszalagja messze látszott, s piszkos, fekete lába ruganyosan lépett. Egy pillantásig, míg elhaladt az ablak szélességén, megelevenedett az albió; ezek a parasztok még őrzik a természet szépségének valami foszlányát. Egy paraszt ment el most az ablak előtt. Csudálatos jelenség. Kis karimájú csiperke kalapja úgy van a búbjára taszítva, mint valami királyi főveg; vállán a ronda daróc olyan kevélyen lóg, mint egy drágaköves mente, s derekát úgy kifeszíti, lábát olyan önérzettel kapkodja a könnyű bocskorban, mintha régi nagyurak régi dicsőségéből maradt volna rá némi örökség. Pedig be szomorú, írástudatlan, számhoz nem értő, az élet fényűzéseiből mit sem ismerő kis emberke, és micsoda hihetetlen rongyokat, ezeresztendő piszkokat visel emberi önérzete emelésére.

- Ugyan kérem, nem fogják kicsapni! - mondta a káplán, s magáról megfeledkezve, biztatóan nézett az asszonyra.

Az urak mind megütődtek a fiatalember vakmerőségén, de amint felfedezték az asszony arcán a megvillanó örömet, egyszerre megtalálták az okosságot.

- Nevetséges volna, hogy ilyen semmiségért kicsapjanak valakit...

- Persze hogy nevetséges! - szólt rá szigorúan a főnöke, az öreg pap, s reszketett az ajka -, de azért megtörténhetik.

- De hiszen, ha ez megtörténhetik, akkor én rögtön elmegyek ebből a városból - szólt határozottan, fenyegetően az asszony.

A férfiaknak megremegett a szemük. Folyvást ittak, s ez még valószínűbbé tette előttük a lehetlenséget, hogy az asszony elmegy a városból. És az albíró előtt nagy-nagy tisztasággal bontakozott ki a helyzetük: röghöz vannak ezek kötve! soha ezek, soha nem mehetnek el ebből a városból, éljenek bár száz esztendőig, s történjék akkora földindulás, amely az egész világot felforgatja... Csak itthon emberek, férfiak, valakik. Ha innen elmozdulnak, rögtön párává lesz eddigi életük minden eredménye... És a nő. Idegen, más városból került, más népből, idegennek jött, és persze idegen is maradt; a házasság is csak valami olyan dolog neki, mint a hivatal. Persze nem otthon van, nem a vérei, a nép közt: nem érzi teljesen az itteni levegő súlyát. A trójai harc ez megint: az asszonyért. S háttérben a görög történelem: faluk háborúja.

- A leghallatlanabb dolog is megtörténhetik! - állította újra a pap. - El tudom képzelni, hogyha magára hagyatva áll ez a fiatal gyermekifjú, a legsúlyosabb katasztrófa éri a pályáját. De hát, természetesen, nem azért származik az ember jó családból, nem azért vannak rokonai, barátai, atyafiságos összeköttetései, hogy egy haszontalan botlás miatt egész életére vége legyen... Ne féljen, asszonyom, majd az igazgatótanácsi ülésen elintézem az egészset.

Az asszony hálásan, melegen nézett az öreg pap jóságos arcára, s odanyújtotta neki a kezét.

- Köszönöm, édes nagytiszteletű uram.

A vén pap mohón, soká szorította, veregette az asszony kezét.

Dvihally komoran hunyorított.

- Az késő - mondta vakmerően s kicsinyelve -, mit lehet tenni, mikor már az igazgatótanács elé megy a dolog! Addig kell, míg azok a barmok fel nem fordítják a világot. Holnap délután lesz gyűlés a filléres takaréokban. Majd ott megmondom neki, az igazgató úrnak a magamét. A markunkban van! Kitekerem a nyakát, csak próbáljon mozogni.

- Az mind semmi! - pattant fel a káplán -, vagy-vagy! Én még ma felkeresem; ha le nem mond a tervéről, felpofozom és kihívom párbajra.

- Jaj, de kedves! - kacagott fel az asszony, és megveregette a fiatalember piros arcát.

- Tiszteletes úr! - kiáltott az öreg pap. - Elment az esze! Ilyet még ki is mondani! Hallatlan! Ezért az egy szóért örökre elvesztheti a papi hivatást. Azon a szegény fiún csak nekem van módom segíteni!

- No, és nekem! - kiáltotta Dvihally.

Egy percnyi csönd lett. Az asszonynak roppant tetszett a versengés, az albíró mulattatta.

- Csak nekem! - mondta határozott hangon most a férj.

Erre mindenki elhallgatott. Dvihally új szivart gyújtott, a káplán bort töltött. Ittak.

- Hogyan? - kérdezték egyszerre hárman is.

A tanító hallgatott.

- Azt még nem tudom - mondta mogorván -, de majd megtalálom a módját.

Egy percre valami terhes csönd lett. Mindenki úgy fogta fel a tanító szavát, hogy ő akar férji jogai s kötelességei szerint elébe vágni a társaságnak. Megérezték, hogy tovább mentek, mint amennyire a közönséges emberi tisztesség engedi. Mert hiszen tudják ugyan, hogy Veres Pál nagyon türelmes férj, s ennek bizonyára oka van. De azért mégiscsak ő a férj, s ha akarja, szétugraszthatja az egész kompániát.

Megörültek neki, hogy nyílt az ajtó, s vendég jött.

Sovány, beteges arcú úrinő lépett be.

- Szervusz, Toncsikám! - kiáltott fel a háziasszony és túl élénken sietett elébe.

- Á, Dvihallyné önagysága! - mondta a házigazda, s abban a percben kisimult az arca, és menekült, örömmel menekült a perctől, amikor kénytelen volt valami terhes indulattal gyötrődni. Nem élet úgy az élet. Az embernek megfájdul a feje, és elromlik a kedve. Nem lehet másképp megélni, csak felületeskedve. Röpködni, ugrálni, s minden igazi gond és gondolat elől elszórazkozva szökni. Így még csak tűrhető az élet, de hogy az ember egy percnél hosszabb ideig feszüljön neki valami kemény dolognak! A tanítónak ragyogott az arca, mikor barátjának feleségét üdvözölte, mintha igazán szerencse érte volna.

Az urak mindnyájan felállottak, és kezet fogtak a vendéggel. Ők is megkönnyebbülést éreztek, mintha lidércnyomástól menekültek volna. Ez a felszabadulás a házigazdából ömlött szét, s mégis szinte túlzásnak tetszett, hogy Veres annyira fesztelen és vidám. Amint a vendégről sorra rájuk esett mosolygó pillantása, önkéntelenül keresték a mélyén a lappangó gyűlöletet. Nem találták semmi nyomát. A házigazda igazi házigazda lett, aki egy pillanat alatt kizökken a házi pörpatvarból, a családi élet égető gondjából, s mihelyt ajtót nyit rá valaki, rögtön azzá a boldog emberré alakul át, aki csak egy van ezen a világon, akinek az ingét keresi a mesebeli király.

- Isten hozta nálunk! Na, ez nagyon szép, hogy egyszer már bekukkan hozzánk. Bravó, kedves komámasszony! Ideje valaha ki is mozdulni hazulról, de most iszunk ám egy jót a komámasszony egészségére! A rézangyalát!

Az albíró megfogta a vendég sovány, ráncos, kilúgozott kezét, s halkán elmorogta a nevét.

- Nem ismered az albíró urat? - kérdezte a háziasszony. - Ma nagyon kedves volt az albíró úr, az uram elcipelte hozzánk, és nem tiltakozott ellene. Pedig itt majd megöli az unalom.

- Ellenkezőleg, nagyon is jól érzem magamat!

- Koccintani, koccintani! Teringettét, az albíró úr már sose issza ki a poharát. Há, nem úgy verik a cigányt! Ki kell inni! A macska rúgja meg!

Nevettek. Aki ebben a percben látta őket, nem is álmodhatta, hogy érdek és ingerültség, féltékeny harag és halálos gyűlölet hangulata volt valaha köztük. Fesztelen és boldog társaság volt együtt, amelynek egymáshoz semmi köze, hát vidámak tudnak együtt lenni.

- Ó, én bizony már csak nem iszom! - mondta a vendéghölgy. - Nem bizony, köszönöm szépen.

- Az nem iszik - mondta Dvihally, a felesége felé intve a poharával. - Még ha az orvos rendel, akkor se lehet beleönteni egy csöppet se.

- Nohát akkor igyuk meg az ő részét is! - kiáltotta a házigazda. - A rézangyalát! Az ő kára! A mi hasznunk!

Összeütötték a poharakat, s a két asszony bement a nyitott ajtón a belső szobába.

- Hogy vagy, Toncsikám? - kérdezte a háziasszony, s odább tett egy-két könyvet a kerek asztalkán.

- Megvagyok valahogy - sóhajtotta a vendég olyan hangon, mintha csöpp tüdeje sem volna, s akkora bánattal, mintha temetés lenne a házában.

- Hát a cseléded, az a te Ágnesed megjavult-e már?

- Á, nem lesz abból semmi! Annyit mérgeskedek, hogy már azt hiszem néha, elvisz az ördög. Csak képzeld, az elébb is mit csinál. Van egy vekkerem, már nagyon öreg, nem jár másképpen, csak ha a tetejére állítja az ember. Hát kimegyek az elébb a konyhába, éppen eltörülgette az edényt, és a bitang, ahelyett, hogy behordta volna a helyére, hát csak a kezébe veszi az órát és lecsavarja a srófokat róla s elkezd piszkálni. Mit csinálsz te! mondom neki, ahogy benyitok, hogy mi van már, hogy olyan csend van abba a konyhába. Hát elképzelheted, hogy a guta majd megütött, mikor látom, hogy az órát piszkálja. Mit csinálsz, te. Hát csak elkezd röhögni, hogy majd meghasad, azt mondja, hogy meg akarom csinálni!

Elhallgatott, mert úgy érezte, hogy mindjárt epeömlést kap.

A háziasszony nevetett s egyúttal méltatlankodott.

- Hallatlan, micsoda bitangok! Hát osztán.

- Hát elvettem tőle és nézem, forgatom, nem jár! Már azt is elrontotta! Hát képzeld, most már nem jár az az óra, csak ha az ember a bal oldalára állítja felfordítva.

- Sok méreg van a cselédekkel.

- Ennyi még nem volt soha eggyel sem! Ez olyan, mint egy ördög. Mióta betette a lábát hozzám, azóta nincs a helyén semmi, keresem a portörölt, nincs, keresem a pohártörölt, nincs. Hol van? Hát nincs. A szoknyám aljával letörülöm utána a port! Hát tudod, de ujjnyi vastagon van a fehérség mindenben. Azt mondom neki, hogy ebédre bableves lesz, tisztítson krumplit. Szoktunk beletenni.

- Én is szoktam, úgy jobban szeretjük.

- Nahát, mondom, tisztítson krumplit a bablevesbe. Jó. Később meg eszembe jut, hogy én nem ehetek babot, mert a gyerek mindjárt sír, olyan keserves ez a szoptatás, igazad van, hogy neked egy nincs. Ilyen öreg asszonynak, mint én vagyok, még mindig gyereket szoptatni!

Egy pillanatig hallgatott, felsóhajtott, aztán megszólalt:

- Ja, igaz, mondom, tisztíts krumplit, Ágneska. De azután eszembe jut, hogy én nem ehetek babot, hát legalább főzzünk egy kis gulyást, abból majd eszem valamit. Hát mondtam neki, hogy Ágneska, gulyás lesz. A bab nem leves lesz, érted-e, mondom neki, hanem vastagétel. Még rá is kérdeztem újra, hogy érted-e? Persze, ő mindent ért! de semmire se figyel. Hát tudod-e, mit csinált az a bitang? belefőzte a krumplit a cuspájzba.

- A szemtelen.

- Mikor jól tudja, hogy ha cuspájznak főzzük a babot, akkor nem teszünk bele krumplit.

- Akkor én se főzök bele!

- Kiadom neki a pelenkákat, hogy mossa ki. Képzeld, hogy el akartam jönni, most húzom ki a szennyestáca mellől. Igazán majd megüt a guta. Ennyi bitangságot még nem értem! És csak röhög, csak röhög, csakúgy sikít, mikor valami rosszat tesz, majd kicsattan a kacagástól. Hogy az egy szőnyeget egyenesen húzna valaha! Na és azok a fülek! Mindenfelé felkunkorodva a szőnyeg sarka! Már úgy összetörte a szőnyegeimet, hogy soha ki nem simulnak. Semmit sem

kímél, semmire sincs gondja, mindent szándékosan összezagyvál, már olyan pokol az életem, hogy most is azért jöttem el hazulról, hogy egy kicsit kiszellőzzek.

- Na, hát mért nem kergeted már el?

- Mit csináljak - nyögte, mintha valami nagy betegség lázában beszélne, s azt vallaná, hogy nem lehet szabadulni a betegségtől, azt már el kell túrni, míg magától nem fordul jobbra vagy balra.

- Mit csináljak, ha nincs más. Honnan vegyek egy másikat, hisz egyik rosszabb, mint a másik. És nyolc forintot kell neki fizetni; és ma azt mondja, hogy ő elmegy Pestre szobalánynak!

A háziasszony felkacagott.

- Szobalánynak! Na, annak való éppen.

- De képzeld - sírta tovább a vendég -, azt mondja, hogy ő Pesten mindjárt kap tizenkét forintot.

- Majd mit mondok.

- Hogy a Matykó-lány is annyit kap.

- No, az is egy nagy bitang.

- Olyanok ezek ma mind. Jó neked, hogy csak magad vagy, de én az öt gyerekemmel hova legyek... És még most is szoptatni!... Igazán olyan kíméletlenek ezek a férfiak. Nem bánják a szegény asszonyt. Csak már elvinne az ördög, hogy ne lennék itt, hogy ne enne a méreg avval a bitanggal is. És pákosztos, ma megint, ahogy délben kimegyek, min kapom rajta, a kezében egy kanál és ott a forralt tej egy lábasban, hát csak lekapja a tej pilléjét, befalja, és úgy tesz, mintha semmit se tett volna. Hát ne üsse meg az embert a guta. Amit csak kihoz ebédre, az mind elfogy. Igazán tegnap alig kóstoltuk meg a saláta-cuspájzt, kimegyek mikor eszik, hát színig, de színig rakva a tányéra, és falja befele, csakúgy csorog a két szája szélén a lé, úgy telerakja a pofáját, hogy már nem bírta nyelni, és fog egy nagy karé kenyeret, s azzal nyomja lefelé a torkán. Ugyan te, mondom neki, hát nem tudsz legalább szebben enni? Tudok én, azt mondja, és elkezd röhögni, hogy majd kipukkan. Na, hát ez az én sorsom, hogy ilyenek csináljanak bolondot belőlem.

A háziasszony a legfeszültebb figyelemmel hallgatott.

- Jaj, én olyan jó vagyok evvel a takarítónéval, mintha nem is volna. Ez a legjobb; csak elvégzi a dolgát és megy. Örülök, ha már nem látom.

- Hát te csak szerencsés vagy mindenbe. De lenne csak öt gyereked, az se maradna nálad. Nem is lenne elég. Nekem mikor még csak egy-két gyerekem volt, cselédre se gondoltam, azt se tudtam, mi a cseléd. Kínlódjon velük az ördög. De most!

Az albíró belépett hozzájuk.

- Titkokat tárgyalnak a hölgyek?

- Mégpedig nagyokat! - kacagott fel a háziasszony. - Magának valók. Kár, hogy nem hallotta.

- Valami nagyszerű - mondta az albíró, és beleült a fotelbe, amelyet a háziasszony elébe mozdított -, mikor a hölgyek házi dolgokról beszélnek. Szóba jönnek a cselédek, a férjek, azután természetesen a ruhák, a barát nők, a pletykák.

- Ugyan, honnan tudja azt maga?

- Óh, én is voltam kisfiú valaha, és akkor mindig az édesanyám szoknyája mellett guggoltam.

- Azért lett magából olyan nagy szoknyahős!

Az albíró nevetett.

- Úgy gondolja.

- Hallottam! Maga is jóféle csapodár lehet. És ahelyett, hogy a lányok körül forgolódna, mindig az asszonyok után szalad.

- Asszonyok után?

- Hát hiába, nem az a szép, aki szép, ugye, Toncsi?

- Hanem az, aki tetszik az embernek! - mondta Toncsi.

- Aki szép, az tetszik.

- Aki tetszik, az a szép maguknak.

- Na, jól van. Maga szép és nekem tetszik. Most már szeretném tudni, azért szép, mert nekem tetszik, vagy azért szép, mert szép.

A háziasszony minden szó után hangosan felkacagott. Nem is tudott felelni, akkorára megjelent az ajtóban a káplán.

- Pardon, kérem - dugta be a fejét -, itt olyan érdekes társalgás folyik, hogy én is bátor vagyok...

- Maga csak maradjon kinn. Mit ért maga azon a nyelven, ahogy itt beszélnek. No, még a kellene, hogy a szent kis káplánokat is elrontsuk.

A káplán képtelen volt a legcsekélyebb élcet is kivágni, hát csak mosolygott.

- A szentek gyakran romlottabbak mint az ördögök! - mondta az albíró.

- Na, ebben igaza van! - kiáltott fel a háziasszony, s ragyogó, meleg tekintettel nevetett rá a káplánra.

Az albíró elkomorodott. De csak egy kis arcrándulással tűnt ez fel rajta. Azt pedig csak a vendégasszony vette észre, aki nagy figyelemmel vizsgálta az albíró arcát.

- Üljön hát le! - mondta az asszony a káplánnak, s az abban a percben engedelmesen le is ült.

- Vajon hát történt valami az éjjel? - mondta magában az albíró.

Az asszony barna szeme odacsillant rá, s ő abban a percben elfelejtett mindent.

- Nagyon bájos lakásuk van - mondta minden gondolkozás nélkül.

- Igen? - nevetett az asszony, aztán lebiggyesztette a száját. - Ronda, ócska ház.

Az albíró elmosolyodott s körülnézett a boltíves szobában. Értette az asszonyt. Messziről látni, képnek szép és kedves az efféle zug, de egy egyszerű asszonykának nem ilyen vágyai vannak manap. Fényes, világos, tiszta lakás, tükörablakok és erkély. Talán igaza van.

- Majd lesz már szép lakásunk - mondta Dvihallyné - az új épületben.

- Lesz! - szólt gúnyosan a háziasszony - csak azt várd. Majd a polgármester, azt hiszed, eltűri, hogy a tanítóknak szebb lakásuk legyen, mint neki van. Az belepenészedett a maga ócska házába, hát nem is akarja tűrni, hogy valaki jobb lakást kapjon. Hát csak ott volt a gimnázium-építés. Az igazgató lakását úgy elrontották, hogy alig lehet használni. És csak azért, mert irigyelte, hogy egy tanárnak úri lakása legyen.

- Honnan ismeri az igazgató lakását? - kérdezte az albíró.

- Ismerem, mi köze hozzá.

- Pardon!

Az asszony jóízűen nevetett, s békítve tette hozzá:

- Ne akarjon mindent tudni, mert hamar megvénül.

De míg ezt mondta, az arca szórakozott lett, s arra gondolt, hogy el kellene mennie neki magának az igazgatóhoz. Akkor talán nem csinálnának semmit a kis sógorával.

- Hát az így megy? - kérdezte az albíró - ilyen kicsinyes irigységből csak nem merne senki afféle komiszkodást kezdeni.

- Ajjaj! Persze hogy nem merne! - kacagott fel a háziasszony. - Tudja, milyen nehezen kapta meg a város a katonaságot? Nem? Hát tudja, az úgy volt, hogy valamikor már a császár magától elrendelte, hogy Ilosván katonaság legyen, mert Ilosva természetesen olyan nagyszerű hely, hogy el se lehet képzelni katonaság nélkül. Az ám, de akkor a város azt szavazta, hogy köszönjük alássan, nem kérünk belőle. Most osztán, mikor ők kívánták meg a hadsereget, odafenn mondták, hogy nincs eladó katona! Hű, micsoda utánajárásba került, míg a herceggel valahogy ki tudták csinálni, hogy tegyék ide a katonaságot. Nem is kaptak, csak honvédséget.

- Hát mért nem kellett nekik először a katonaság?

- Mert akkor még fiatal volt a polgármester felesége. Hát féltette a tisztektől.

Hangosan nevettek.

- És tudja, hogy most miért kell katonaság?

- Miért?

- Mert eladók a polgármester-kisasszonykák. Hátha valami tisztecskéket meg lehetne szerencsétleníteni velük!

Az ajtóban megjelent az öreg pap.

- Ej, ej - mondta papos szelídséggel -, milyen jól mulatnak! és minket otthagynak unatkozni.

- Üljön ide mellém, szentatyám! - mondta a háziasszony, aki már szeleskedett.

A pap egyáltalán nem vette tiszteletlenségnek a tréfa szót, hanem igyekezett gyerekesen viselni magát, s tréfálva csücsült le a fotelbe.

- Hadd fiatalodjak - mondta.

- Bizony, nem ártana - csípett a szemével a menyecske.

- Nem bizony - mondta a pap -, mindjárt több becsületed volna az asszonyok előtt.

- Nohát, az most is van elég. De nem az a fontos a menyecskéknek! Nem a becsület!

A komoly Dvihallyné már hozzá volt szokva, hogy barátnője fesztelen a legidegenebb férfiakkal szemben is, de azért ezt mégis megsokallta.

- Hogy van a nagy tiszteletű asszony? - kérdezte síri hangon.

- Köszönöm - mondta az öreg pap lehülve, s kedvetlenül tette hozzá: - Kűszködik a köszvénnnyel.

- No majd mi is azt tesszük annak idején! - kacagott fel a háziasszony.

- Maga sose lesz öregasszony! - mondta a pap.

- Remélem is.

- A rézangyalát, az én feleségem! öregasszony! - szólt be a másik szobából a férj, mintha csak hallgatódzott volna. - Idehozom már a poharakat, mert mi ketten odabent nem győzzük meginni az összes pityizálni valót.

Dvihallyt a felesége félve nézte. A magas, komor ember szárazan lépett be, s leült magának egy kemény székre. A felesége tudta, hogy régen érdeklődik a barátnője iránt, de most csodálkozva látta, hogy nem is titkolja rosszkedvét és irigységét. A szegény, elnyűtt asszony tudta, hogy most napokig morózus lesz az ura, s keresztet vetett magára. Istenem - sóhajtotta elszántan a lelke mélyén -, öt gyerek is sok! Mit csinállok, ha megjön a hatodik is...

A háziasszony eleven volt, mint a kéneső. A szeme csillogott, az arca piros lett, ötletesebb volt, mint bármikor életében. Egyszerre le tudta kötni mindenik udvarlóját, s olyan gazdagnak érezte magát, hogy ez a délután egész életére kifizetheti! Megmarad a múlt boldog önérzete: volt idő, mikor féltucat férfi tülekedett egy pillantásáért.

Míg ők vidáman verekedtek apró csatázó szókkal, egyszerre csak egy félszeg kislányka topant be. Tizenöt éves, fejletlen leányka volt, foltos, fehérpiros arcocskája lángvörös lett, mikor a nagy társaságot meglátta, s apró szemei csak pislogtak zavartan, mint a fogságba esett madárkáké.

- Á, Marica, a kis Maricuka! - kiáltott a házigazda -, mit hoztál, Maricám? Mit csinálnak apukáék?

A háziasszony felállott, és elébe sietett a leánykának. Ez félve és rendkívül halkán, úgy, hogy maga is alig értette, mit mond, ott az ajtóban szólott:

- Mamuska átküldött, hogy tessék megkezdeni a horgolást, itt nem tudom, hogy jönnek a pálcikák...

Olyan rémülten beszélt, és olyan kétségbeesetten nézett fel a néni arcára, hogy ez elnevette magát, aztán gyöngéden derékon karolta és átvitte magával a másik szobába. Ott megállott az ablak előtt, s mivel már erősen alkonyodott, megerőltető nézéssel vizsgálta a mintát.

- Fiacskám, ez nagyon egyszerű - mondta, s hangjában benne volt a tapasztalt nő vigasztalása, hogy nem kell megijedni a férfiktól, hiszen azok nem is komoly veszedelmek az emberre, mint ilyen kis buksi fővel gondolja még a lányka. A kislány abban a pillanatban elfeledte zavarát és ijedtségét, s értelmesen figyelt a magyarázatra. Rögtön megértette a horgolás figuráját, mert nyílteszű kislány volt, s egy perc múlva már tudta is, mit kell csinálnia.

- Kisztihand - mondta, s azonnal sarkon fordult. Ment, mintha itt se lett volna. A tanítóné kissé komoran nézett utána, megbántotta ennek a gyereknek a közömbössége. Meg kellett éreznie, hogy nem respektálja őt eléggé. Ebben a kislányban már, mint a tenger vizének cseppjében, benne volt a kisváros arisztokráciájának minden gögje. Az a tengervíz keserűségével és savával telített gög, amely fanyarra húzza az ínyét annak, aki belekóstol. Ennek a gyereknek az apja csak egy uradalmi gazdatiszt, de a családi szellem olyan előkelő, mint magánál a hercegnél. Ez már tudja, hogy tőle leereszkedés, ha átszalad a tanítónéhoz, s kitüntetés az a bizalmasság, ha megkérdezi tőle, mi baj van a pálcikákkal. Magától is kitalálhatta volna, de mért találja ki, ha így könnyebb.

Hja, ez az a nagy boldogság! Azért ő mégiscsak a tanítóné. És ha húsz férfi szalad is utána, mégse emelkedik vele a tekintélye. Inkább alászáll. Könnyelműnek fogják tartani. A nyavalyások! mondta magában, s hirtelen gyűlölködve nézett a kislány után. Persze, rajtuk nem akad meg senkinek a szeme. Az anyjának olyan az arca, mint egy szőrös majomé. Soha nem mert az

urán kívül férfi ránézni. És mégis ebben a percben dühösen irigyelte, hogy az az asszony tagja a legfelső társaságnak ebben a városban, és nem adta vissza a vizitjét!... A legképtelenebb sértés a kisvárosi társadalomban, amit nem lehet elfeledni. Kis elégtétel volt neki, hogy már ő sem adta vissza a vizitjét néhány fiatal párnak. Sajnos, csak amolyan jobb családból való iparosok voltak azok, de reszketve várja, hogy egy valóságos rangbeli úriasszonnyal tehesse meg valahol. Az ablakba állott, és összeszorítva fogait, kinézett a templomra. Egy pillanat alatt úgy elromlott a kedve, hogy alig ismert magára. Kedve lett volna kiadni az egész társaságnak az útját, s leborulni a rozoga díványra és sírni, sírni. Fogcsikorgatva.

Lépéseket hallott a háta mögött, és csikorgott a padló. Mindjárt gondolta, hogy a pap jön. Csakugyan ez jött.

- Hát az én kis báránycám?... mit csinál itt?

Hamar letörülte zsebkendőjével az arcát, szemét, feldúlt arcából megsápadva nézett vissza.

- Csak nem történt valami!... - döbönt meg a pap.

- Nem.

- Édes gyermekem - mondta a pap, s elhallgatott. Zavartan, hosszan bámult az asszonyra, aki előbb élesen nézett a szemébe, aztán elfordította a pillantását.

- Édes gyermekem - morogta újra a pap, s felforrt a vére a saját hangjában megcsikorduló érzéstől. A szeme meghályogosodott, s a könnyes fátyolon át mindent lehetőnek látott, amire titkon vágyakozott.

Hogy az asszony nem felelt, biztatásnak érezte s gyorsan kezdte mondani:

- Ha maga, ha tudná, ha én meg bírnám mondani, hogy... drága gyermekem. Ha maga boldoggá akarna tenni egy öreg embert... a bizalmával! - mondta nagyot nyelve hozzá.

- Az isteni és emberi törvények, az erkölcsi törvények, mégiscsak a szív a legelső. Mindennek lehet parancsolni, de annak nem. Miért kínozza magát hiába, vallja meg a bánatát, kislányom... Ki érti itt magát, hogy magát valaki megértse, ahhoz elég élettapasztalat kell, és ki szereti úgy magát, hogy kész mindent kockáztatni. Én már nyugdíjba mennék, ha... Drága kislányom, imádom magát!

Az asszony nem is figyelt arra, mit hebeg és zagyvál össze-vissza, de ez a szó brutálisan arcul ütötte.

- Megbolondult! - szólt rá durván az öregemberre.

Ez az első pillanatban azt sem tudta, melyik lábára álljon, s rimánkodva fogta meg az asszony kezét.

- Utálatos vén szamár! - mondta az asszony egész hangosan, és elkapta a kezét.

A pap fakó arccal bámult rá, s a szája nyitva maradt. Csorba, kikorhadt fogai kimeredeztek meglilásodott inye közül, s ajka lepittyedt, sírós remegéssel, mint az egész kis gyerekeké. Hosszú pillanatoknak kellett eltelniök, s akkor lehült a vére a sarkáig, amint felfogta, micsoda veszélyben forog. Ha az asszony szavát csak valaki is meghallja!

- Mit gondol maga rólam! - habogta azzal a szándékkal, hogy lehazudja fejeéről a bűnt.

- Azt, hogy egy undok vén disznó! - mondta az asszony, s boldog volt, hogy durván és lepletlenül támadhat rá egy magánál sokkal magasabb rangú és mindenképpen hasonlíthatatlanul tekintélyesebb valakire.

A pap rémulten kulcsolta össze a két kezét. Egy szemrándulással irgalomért esedezett, a másikkal csendet parancsolt.

Az asszony nem törődött vele tovább. Az ablak mély íve alá beljebb lépett s kinézett az égre.

Az öregember, akinek soha még ilyen visszautasításban nem volt része, s aki semmiképpen sem tudta elhinni, hogy vége a régi szép időknek, mikor a tanítónék kitüntetésnek vették, ha kegyeibe fogadta őket, lassan tudatára kezdett jönni annak, mi történt vele.

- Hallja - lihegte bagószagú szájjal, közelhajolva az asszonyhoz -, úgy próbálja valakinek elmondani, amit akar, hogy kicsapatom az öccsét, ha anélkül nem tennék is meg!

Az asszony megvető arccal fordult vissza.

- Maga?

- Nem vagyok én magának maga! Nézze meg az ember!

- Utálatos vén.

- Hát a fiatal jobban tetszik! Mi? A káplánka! Mi? Nahát az úrfi holnap utazik innen! De előbb ki fogja vallani, hogy mit csináltak itt a múlt éjjel! Különben megsemmisíttetem a diplomáját!

- Majd megsemmisíttetem én a magáét, csak be ne fogja a száját!

A pap tajtékozott erre a komisz hangra. Tudta, hogy kofafecsegés, de nem bírta magával, különben is sokkal műveltebb volt, mint nyugodt pillanatokban a modora mutatta, s még annyit visszavágott:

- Gyönyörű bizony, mikor egy asszony udvarlókkal veszi körül magát!

- Vén bakkecske! - feleselt undorodó megvetéssel az asszony, s elfordult - mintha egy béka mászott volna rám.

- Alásszolgája, alásszolgája! - hápogta a pap, s el akart menni, hogy megakadályozza magát valami igazi botrány provokálásában.

De ebben a percben kilépett a káplán. Persze, ő nem vett részt a másik szobában semmi társalgásban, neki az asszony volt az egyetlen gondja, s most azzal az érzéssel jött ki, hogy a fejével játszik ugyan, de azért megzavarja a főnöke egyedüllétét a szép asszonnyal!

- Tiszteletes úr! - szólt rá ridegen a pap.

- Kérem alássan!

- Azonnal távozzék innen!

- Kérem szépen.

- Egy szót sem. Konzisztórium elé állítom. Hallottam mi történt.

- Kérem... - hebegett a káplán és elsápadt.

- Látja! Látja - mondta a pap, s az asszonyra nézett. - Elviszem innen! Érti? Elmegyünk innen!

Az asszony komiszul rántotta fel a vállát, mint egy szolgáló.

- Menjenek a fehér ló... fenekibe! - mondta s elnevette ettől a szótól magát. Szinte a fülébe csengett az apja hangja, aki számtalanszor szokott odaküldeni mindenkit, a feleségétől kezdve a császárig. S tetszett neki, hogy ő egészen úgy viseli magát, mint az apja szokta. Koppánylány!

A pap nem bírt többé szólani. Annyira alacsony és rút és közönséges volt ez a jelenet, hogy neki is sok volt. Ráparancsolt a káplánra, s ijedtében az is köszönés nélkül nyitott ajtót. Elmentek.

A tágas, alacsony, boltozatos szobát, amely tele volt zsúfolva bútorokkal, alig verte fel az egész heves jelenet. Szinte kár volt, hogyha nem érzéskitörésben, de hangban tompított volt a jelenet. Úgy ideillett a fehér falú, középkorú vén házba, hogy a falak felújultak tőle, s a régi, jó heves indulatú emberéltre emlékeztek.

Az asszony utánuk nézett s lángoló arccal megfordult. Bement a másik szobába, ahol az ura magyarázta az albírónak, hogy a parasztok kindruszt kevernek a mészbe, azzal húzzák végig a ház tövét. De azt csak a magyarok teszik, a tótok kékítőt tesznek a mészbe, ettől biztosan fel lehet ismerni, miféle fajta lakik valamelyik házban.

- Hova ment a nagytiszteletű úr? - kérdezte szelíd nyögéssel Dvihallyné a belépő háziasszonytól.

Ez haragosan összerántott szemmel villant rá. Láta, hogy senki sem hallott semmit az előbbi jelenetből, de ez az asszony mindent látott a vele szemben levő ajtónyíláson át. Egyszerre úgy meggyűlölte, szinte kifakadt belőle a gyűlölet, mint a genny a felszúrt sebből. De csak beharapta a szájaszélét, s közönyös vidámsággal nevetett bele az albíró szemébe.

- Hát elment a pap? - kérdezte a házigazda.

- Mind a kettő - szólt csendesen Dvihallyné.

- Mi a patvar! - ugrott fel a gazda - csak nem ettek meszet!

- Mit avatkozol te itt a más dolgába? - szólt oda Dvihally mogorván a feleségének.

Az epés arcú sovány asszony elhúzta a száját.

- Én nem avatkozom. Nekem mindegy. Felőlem mehetnek. Én nem szaladok utánuk, az bizonyos.

- Kár, fiam, neked sem ártana egy kis testmozgás! - szólt a háziasszony malíciával.

- Látom, hogy másnak sem használ.

A háziasszonynak megállott a szeme a vendégén s végignézte. Mintha azt mondta volna:

- Ó te szájalom, te akarsz velem kikezdeni?

Mosolygott rajta, s az arcáról csakúgy ömlött a lekicsinylés. Az albíró elámulva nézte, mi történik itt.

A másik két férfi hallgatott, s mindenik úgy tett, mintha nem tudná biztosan, hogy rögtön kitör valami asszonyi vihar. Békítőleg és mentegetőzve állott fel Veres.

- No lelkecském, ne menjek utána a papéknak?

- De jó lesz, ha mi megyünk utánuk! - mondta Dvihallyné sírós hangon.

- Ugyan mi a fene van veled! - gorombáskodott rá az ura. - Egyszerre csak megbolondulnak az asszonyok.

- Hahaha! - kacagott fel hangosan Veres, mintha azzal jóvá lehetne tenni mindent. - Az már igaz, hogy az asszonyokról sose lehet tudni, mikor mi történik velük! hajjaj, mintha mindig tűzhányóhegyen sétálna a szegény férj, sose tudja, mikor robban fel a sarka alatt valami dinamit.

Az albíró még jobban behúzódott a dívány sarkába, ahol a gyorsan leszállott alkonyatban eltűnt a forrongó indulatú emberek előtt.

- Gyerünk haza - szólt felállva Dvihallyné s csaknem tántorgott.

- Ugyan, ülj le, megütött a szél? A teremtésit! - mormogott Dvihally.

- Gyere haza innen! Gyere innen haza! - csuklott ki könnyesen a felesége.

- A fenébe. Egy kis tisztességgel lehetnél.

- Tisztesség! hahaha! na, ez jó... Na, gyere haza, öregem!

- Hát mi bajod van? - kérdezte éles hangon a háziasszony.

- Semmi, lelkem, csak elég volt ma délutánra ennyi a vizitból.

- Remélem, nemcsak ma délutánra!

- Na, azt én is remélem!

A háziasszony megint elnémult. Nem tudta, mit kezdjen vele. Legjobban szeretne volna megfogni a barátnője nyakát és kihajítani a szobából.

- Fű, fű! - lihegett Dvihallyné - én nem bírom ki tovább az ilyen levegőt.

- Hát eredj a patvarba! Ki híjt ide.

- A szívecskéje! - mondta rosszakarattal a háziasszony, aki kezdte sejteni, hogy a féltékenység hozta ide a hazulról soha ki nem mozduló savanyú asszonyt.

- Az bizony! Az bizony! De nagyon sajnálom, hogy láttam, amit láttam. Hát igazán, hogyha a szívem el nem hoz, isten tudja mi történik...

Mindnyájan tudták, hogy a legkeményebb becsületsértés rezgett az élessé vált hangban. Dvihally felugrott és megfogta a felesége karját.

- Eredj haza, ha bajod van - kiáltott rá reszkető hangon, dühtől fulladozva.

- Majd csak ha te is jössz.

- Én? Te!... vigyázz!

A háziasszony gúnyos hangja csengett fel:

- Ó, csak menjen a koma is! Alászolgája! Nagyon örültünk a szerencsének.

Dvihally megtorpant, s mereven bámult az asszony arany fogára, amely csillogott a félhomályban. Aztán elkomolyodott s meghiggadt. Merevvé lett, mint egy összeesett gumilabda, amelynek semmi tartalma többé, csak az anyag merevsége tartja fenn a formáját.

Szótlanul fordult, átment a másik szobába, vette a kalapját, botját s köszönés nélkül, mereven, egyenes tartással haladt ki az alacsony ajtón.

A felesége utána, sűrű, befelé zokogó csuklással.

- Ha tudnád, ha láttad volna - pityeregte és sápította -, ó, öregem, istenem, istenem...

Veres Pál meggondolta magát, egy percnyi lelki vívódás után otthagya a feleségét, s hamar utánuk ment, hallatszott, amint az ajtót behúzta maga után, s a lépcső megnyikordult a lába alatt. Nemsokára az udvaron hallatszott, amint utánuk szólott Dvihallyéknak:

- Várjatok csak, fiam, már csak hazakísérlek benneteket.

Az albírótt forróság futotta el. A keze reszketni kezdett, a térde remegett, s hőség öntötte el nagy hullámokban a testét.

Magára maradt az asszonnyal, s abban a pillanatban nem törődött azzal a furcsa, érthetetlen civakodással, ami lefolyt a szeme előtt, elöntötte a láz, az érzékiség, hogy egyedül maradtak.

Fel akart állni, felugrani. Tudta, hogy most igazán az övé ez az asszony. Leszakíthatja. Megölelheti. Száráról leérett gyümölcs. És a keze reszketett a dívány karján, és annak az ócska plüss borítékát úgy simogatta, markolta alig érintő tenyérrel, mintha az asszony húsára tenné a kezét.

De hát mért nem ugrik fel, mért nem ugrik a zsákmányra, amely odaremeg neki és perzsel a hőségével.

És sötét van. Most felgyúl kinn a szentjánosbogárka-fényű villanylámpa, és a vékony sárga fény odavetődik az asszony arcára. És az asszony is csak áll, vár, vár.

Szeme kimered, a fénybe néz...

Végre mozdulatra erősödik a fiatal férfi, megreccsen alatta a dívány rugója, s ez bátorrá teszi.

Feláll, s most már közeledik, kiszámított lassúsággal, minden lábnyom egy mérföldnyi nap-hőséggel teli. És minél jobban látja, tudja, hogy az asszony minden ellenállása, minden energiája odaadássá alakul, annál bátrabb, erősebb, tudatosabb.

Kinyújtja a kezét, s gyors, alattomosan merész lendülettel belekap az asszonyba. A karját fogja el, két keményhúsú, finom vastagságú karját, s előnti tőle a tűz, mintha villamos battériát érintett volna.

És az asszony lehunyja a szemét, s engedi a karját, és számot vet a világgal, és nem bánja, akármi történik is többé...

A férfi csókos szája belesüpped az asszony dús hajába, karja úgy ölel, mint az örület, s illatos finom arca lejjebb rohan a homlokra, a szemekre, a forró, a hőségtől, a szerelemvágytól, a régen, régen ki nem elégített érzékiségtől kicsattanó, tűzpárát lihegő szájra.

És ekkor nyílik a másik szobában az ajtó. Erős fény önti el a szobát, s ők mégis alig bírnak szétválni.

A férfi lerogyik az előbbi helyére. Az asszony ismét nekitámaszkodik az asztalnak.

Háttal van, mikor belép Laci az égő lámpával.

A fiúnak ég a szeme. Tudja, mit tett. Egész délután leste, mi van idebenn, s látta, mikor elment a pap, a káplán, a Dvihally-pár meg a bátyja. Megrémült, kik maradtak itt, mi történik idebenn. Szinte agyonfeszítette a fejét egy ötletért, mi címen jöjjön be. S mikor eszébe jutott a lámpa, rohant a konyhába, és ott összetörte a rendszeren használt kisebb talpas lámpát. A nagyot kellett meggyújtania.

- Kezét csókolom! Jó estét kívánok! - mondta, s remegett a hangja.

Az asszony visszanezett rá, s erősebben hunyorított a kellelénél, hogy azzal leplezze belső eltorzult remegését.

A fiú letette az asztalra a lámpát s állott.

- Üljön le, Laci! - szólt az asszony kiszáradt torokkal, s akaratlan magázta a fiút, mint egy idegent.

Azzal az ablakhoz lépett, idegesen felnyitotta, kihajolt rajta. Tenyerébe tartotta az arcát, s szem előtt kék és vörös karikák ugráltak. Ezek lassan valami intenzív kis fényponttá alakultak, s megerőltette a látását, hogy lehunyt pilláinak belsejére megrajzolva lássa, mi az a fénykép. A lámpa volt. Igen-igen parányi lámpa.

És aztán arra gondolt, hogy majd hazajön az ura.

És dühösen mondta magában: Jó, hogy az embernek van legalább ura. Akivel nem lephetik meg...

Összecsikorgatta a fogait, s felfeszítette kínjában az ajkait.

Harapni akart.

De csak lihegett, és várta, hogy elmenjen innen mindenki, és magában maradjon az urával.

Összerántotta a szemöldökét, s kemény parancssal, követelő vággyal gondolt a saját, külön, rongy férfijára.

Hosszú időre megakadt minden szó. A diák konokul leült egy fotelbe, a homlokát összeráncolta, s a pofacsontjai keményen szegződtek ki a sovány bőre alól. Az albíró bágyadtságot érzett a heves és kielégítetlen felindulás után, s visszahanyatlott a dívány sarkába. A szemét egy-egy pillanatra lehunyta, s úgy érezte, hogy el tudna aludni. Aztán az asszonyra bámult, aki az ablakon kihajolt, szűk szoknyája ráfeszült a combjára, és erős plasztikájú aktot jelzett a lámpa keményen világító és mégis mély árnyékot vető fényén. A fiatalemberben újra elkezdett pezsegni a vér, s megfájult a gerince a bujaságtól. Gyűlölködve pillantott a diákra, mozdulatlan arcából odavillanó szemmel.

Találkozott a tekintete a fiúéval, s elszégyellte magát. Látta, hogy a tacskozó kárörömmel ül mellette, mint az eunuch. Elkomorodott s összeszorította a fogát. Mégiscsak utálatos ez az egész kisváros. Ma van először itt életében. És ma már csak azért nincs túl mindenben, amit egy asszonymál el lehet érni, mert annak egész csomó olyan hirteleni kegyeltje van, mint ő, akik egymást lesik, egymástól féltik.

Olyan olcsónak érezte a húsvásárt, hogy a szaga is megcsapta az orrát. Alacsony, becstelen, erkölcstelen, utálatos, utolsó nép! - szitkozódott magában. És örült, hogy messze van ettől a népségtől, örült, hogy nem keveredett bele a korpába. Most utálhatná magát. Mert érezte, hogy akármilyen jólesett volna is a hirtelen szenvedélyt kielégíteni, mély és kínos utálat maradt volna utána. Mi becse van az ilyen legyengült örömnél. Hányan járhattak előtte, ha ilyen könnyen megy már a dolog...

Szeretett volna messze lenni. Mintha megfertőztetné a levegő, amelyet beszív. Valami tiszta és finom érzés után vágyott, s eszébe jutott a közjegyzőné.

Elfordította a fejét, hogy ne lássa a tanítóné formáját, s lehunyt szempillákkal, alig átszűrődő fényben maga elé igyekezett idézni a közjegyzőné finom kis törékeny alakját. Kedves kis okos hangját hallotta, parfümjét megsejteni igyekezett s csillogó, szürke szemeit csakugyan sikerült egy pillanatra meglátnia. Milyen más ott a levegő. A tiszta szellemi társaság levegője van nála, magasabb témák, finomult ízlés, harmonikus környezet, érzékekre nem ható, csevegő hang.

El is megy. Már rég nem látta a kedves asszonykát. Pedig szívesen fogadja. Szegényke, hisz alig van társasága ebben a barbár világban, ahol senki sem emelkedik fölül a parasztok levegőjén. Az ura, az egy kikent-kifent úr, finnyás és pipeskedő, mint egy francia vígjátéki közjegyző s otromba, mint egy ilosvai gubacsapó. El mindjárt ahhoz az asszonyhoz; úgy vágyik rá, mint a fenyvesillatra a tüdőbeteg.

Nyikorgás, kopogás hallatszott. Vizsla szemmel rontott be a tanító, s nem bírt uralkodni félelmén és gyanúján.

Mikor aztán meglátta a csöndes társaságot, roppant felderült. Az arca kigyúlt, mint egy lampion, s csatakiáltását hallatta:

- A rézangyalát! Micsoda házigazda vagyok én! No, de hát két fiatalember csak elmulattat egy asszonyt! vagy mi a patvar!

Az asszonyka az ablakból visszanézett a világos szobába, s felegyenesedve, újra az éjszakába fordult.

Senki sem felelt egy szóval sem a házigazda riadalmára.

- No, de most aztán magunk közt folytatjuk ám, ahol elhagytuk. Új poharakat, asszony!

- Bocsánat, kedves tanító úr - állott fel törődött mozdulattal az albíró -, de nekem el kell mennem.

- Á, persze! Olyan nincs! Abból nem eszünk, albíró úr!

De az albíró határozottan állott s várta a beszéd végét, amely csakúgy dőlt a házigazdából.

- Dehogyan megy el innen, éppen most, na még csak az kéne. Olyan kedvünk lesz mindjárt, mint a pinty! nem tehetek róla, ha némelyik ember úgy ugrál, mint a görény, azt se tudja senki, mifene baja. Mi nem vagyunk olyanok! Ugye, nem.

- Szó sincs róla - mondta az albíró -, de nekem dolgom van...

- Este kilenckor?

- Na, igen, nem tudtam, hogy ilyen kedves... meghívás...ban lesz részem. Már tegnap elígérkeztem valahová... s el kell mennem...

Olyan hihetetlenül szórakozott volt, hogy azt sem tudta, mit beszél s néha azt sem, micsoda szót kell mondania.

- Kár, igazán nagyon kár - csattant fel a tanító. - Mondhatom, tiszta szívemből, mondhatom, hogy ez nagy kár, na albíró úr, nem kell olyan csökönösnek lenni, mint a szamár... azaz, hogy, na látja, én apertén kimondom, amit gondolok... azaz, hogy jár a szám.

- Alászolgája, tanító úr - nagyon köszönöm a meghívást, sajnálom, hogy nem volt alkalmam arra, amiről beszéltünk, s nem is lesz. Nincs is szükség idegen beavatkozásra. A fiatalúr nagyon derék, nagyon tapintatos fiatalember, nem kell semmitől se félni, meg vagyok győződve, hogy a tanári kar jól ismeri őt, és nem fognak kázust csinálni abból a semmiségből.

A diák felállott és lángvörös arccal hallgatta az albíró kegyes, leereszkedő szavait. Az asszony még nem fordult vissza az ablakból, de fülelt, s valamit kezdett sejteni, maga sem tudta, mit.

- Alászolgája, tanító úr! - mondta az albíró, azzal a mozdulattal nyújtva kezét, hogy feltétlenül, s azonnal lerázza magáról ezt az egész házat.

- Csókolom kezét, nagyságos asszony! - bókolt aztán az ablak felé.

- Jó napot! - szólt az asszony visszafordulva. Az arca hideg volt és gögös, szinte eltorzult a merevségben. Kezet sem nyújtott.

A fiatalember megütődött s zavarba jött. Erre nem volt elkészülve. Hát őt dobják ki!

- Nagyságos asszony! - s nem bírta megállani, hogy meg ne sértse - nagyon boldog voltam, hogy ezt a délutánt a nagyságos asszonynál tölthettem.

Az asszony végignézte, hidegen, lenéző, megvető, gúnyos szemmel, az ajka kiállhatatlan fumigálást fejezett ki, s nem méltatta feleletre. A fiatalember alulról fölfelé, egész testében elvörösödött, s úgy hajolt meg, mintha leforrázták volna.

Mereven megfordult, elment.

A tanító utána.

A diák ott maradt állva, ahol volt, s nem mert felnézni. Mikor a tanító kikísérte az albírót, nyilván azzal a szándékkal, hogy ezt is kibékíti, a diák még mindig nem mozdult.

Az asszony csendes, lompos lépésekkel feléje ment, s látta, hogy a fiú úgy reszket, mintha a delej közeledne hozzá.

Az asszony szemébe egy kis könnycsepp szökött, s kétségbeesetten merész mozdulattal egészen odalépett a fiúhoz, szinte hozzásimult, felnézett rá, csak valamivel volt alacsonyabb szemsíkja a fiúnál, s kényszerítette, hogy a gyerek nedves, reszkető pillantását az övébe eressze.

A fiúnak kinyílt a szája, de az állkapcsa csak megrándult, kétszer-háromszor egymás után, s hang nem jött ki a torkán.

Az asszony szelíden, jósággal, megértéssel, szánalommal, biztatással belemosolygott az arcába, s erre a fiú azt mondta gyorsan, dadri hangtalansággal:

- Kezit csókolom, jó éjszakát kívánok.

Az asszony derűsen elmosolyodott. Sohasem érezte magát ilyen jónak, ilyen jótevőnek, ilyen ártatlannak és anyának.

- Jó éjszakát, Lacikám! - mondta s felemelte a tenyerét, megsimította a fiú arcát. Előbb bal tenyérrel a hajtól le az állig, aztán a jobbal is. És úgy fogta két tenyérbe a fiú arcát, mintha a forráson vizet merítene, s könnyörületes dolgot cselekedett: csókra, valami sírós, lágy csókra adta a száját, s a fiú úgy eresztette rá a magáét, mint egy gyerekszáját. Az asszony abban a pillanatban megrázkódott, s kemény szorítással markolva meg puha tenyereiben a fiú arcát, egy szilaj, tüzes, csattanó csókot ültetett be a férfigyerek ajkainak fészkébe.

Azzal eleresztette s visszasietett az ablakhoz.

- Jó éjszakát - mondta -, jó éjszakát.

A fiú szeme előtt szivárványszínek játszottak, egész testében reszketett, mintha forró hideg lelné. Még annyit látott, hogy a sógornéja int neki, hogy menjen el. Kézzel int. Muszájnak érezte. Megfordult és révedezve elment.

Az asszony elvárta, míg a fiú léptei kiértek a másik szobából is. Megfeszített figyelemmel leste kinn a koppanásait. Hallotta, mikor becsapta az ajtót maga után a folyosó végén, s boldogan fogta rá, hogy hallja, hogy a gyerek sírva veti le magát az ágyra. És erre kitört belőle életének minden keserősége, és levetette magát a díványra és felzokogott.

Kisírta magát, mire az ura hazajött.

A férfi szivarozott, kedvetlen volt, s mikor a szivart letette, az ajkát harapdálta. Nagy bajusza lecsüngött, s szemöldökei olyan mogorván vonaglottak, mintha nemcsak érezné, de mutatni is akarná a morózusságot.

- Hajaj - sóhajtott nagyokat s szórakozottan tett-vett a szobában. A feleségére oda se nézett. Látta, hogy sírt, s azt mondta magában.

- Most már bögsz! Mikor mindent elrontottál. Üsse meg az istennyila az asszonyészt. De hetykék vagytok. Ha már egy kicsit jól megy a dolog, már megvész mind. Azután aztán bög.

Érezte a megaláztatást, amit az albírótól kapott, aki ridegen, ellenségesen, szinte durván rázta le a nyakáról az utcán. Dühösen, hogy már a közjegyzőéig kísérte. Tudta, hogy soha többet nem áll szóba vele, de gondolta: lesz még szőlő, lágy kenyér, lesz még a kutyára dér. Majd visszafizetheti még ő a komisszást. Csak úgy lerázza magáról? Kiadja az útját?... Hanem most már bizonyos, hogy a polgármester ellen fellázítja a népet. Már látta is magát - amint dülva-fúlva járkált le s fel a szobában -, hogy hol tárgyal a város polgáraival és szónokol az urak ellen. Nem lesz többet polgármester a vén gazember ebben a városban. Csak teljen ki ez az esztendő!

A tanítónak a polgármester volt a mentsvára. Akármi keserűség érte, mind arra ment ki, hogy a polgármesteren fogja kitölteni a bosszúját.

- Hát persze - igaza van a feleségemnek! - A polgármester lányát fogja elvenni. Jó - hát a papát megugratjuk egy kicsit a lakodalom előtt. Talán nem is veszi el a lányát, ha kiteszik az öreget a polgármesterségből.

Zavaros gondolatai közt úgy rémlett, mintha ez is az albíron lenne bosszú, ha elvinné a gusz-
tusát a polgármester-kisasszonytól.

- Na, vesd meg az ágyakat, osztán feküdjünk le - mondta olyan arccal, mintha egy rendes nap
estéje után volnának, mikor is legtermészetesebb dolog a világon az, hogy lefeküdjék az ember.

Az asszony meg se mozdult.

A tanító tovább járkált, de nem volt kedve ahhoz sem. Vakargatta az orrát s igyekezett elszó-
rakozni. Már unta a haragoskodást, szeretett volna valami közönségesebb dologra gondolni.
Eszébe jutott, hogy milyen jó dolga volna most, ha sose házasodott volna meg. Meg volna
vetve az ágya régen, lefeküdné, aludna, ha reggel felkél, úgy kellene gondolkozni rajta, mi is
volt az, ami tegnap olyan kellemetlen volt? Azazhogy gondolkodna rajta a fene! Majd még arra
gondol az ember, hogy mi volt a kellemetlen! Jobb azt elfelejteni minél előbb.

- Na, nem fekszünk le?

Az asszony felnézett. Gyűlölködve.

- Hát iszen ha még nem vagy álmos!... - tette hozzá a férj.

- Menjen, feküdjön le!

Az asszony szava kegyetlen volt, rideg és éles. Szinte elváltozott a hangja.

A tanító megrángatta a nyakát, s elhúzta a száját. Aztán megállott az ablak előtt, s nagy gond-
dal kezdte a bajuszát húzgálni, pederni két kézzel, mint a macska, ha mosdik. Még dorombolt
is hozzá, valami dalt dudorászott.

- Kár volt magának megházasodni! - szólalt meg az asszony keserűen.

A férj felvonta a szemöldökét, s kinézett a villanylámpára, amely most úgy tett, mintha hunyor-
gatna.

- De még nagyobb kár nekem magához menni!

Az asszony felült félfekvéséből.

- Jajaj! Késő bánat! Előre láthattam volna!

Felállott, el akart menni, de aztán megint visszaült s mereven maga elé nézett. A gyomrára tette
a kezét, mert görcsöket érzett. Összegubbaszkodott.

- Akkor is gazember volt, mikor elvett.

A tanító idegesen megmozdult az erős kifejezésre.

- Nyomorult gazember.

A férj elhatározta, hogy ezt nem tűri, de csak nagyot lélegzett és megvakarta a fejét.

- Csak azt szeretném tudni, minek vett el!

Odanézett rá, várt valami szót.

- Mi? Egy ilyen roncs! Egy ilyen nulla! Hogy mert elvenni egy fiatal teremtést!

A tanító úgy érezte, mintha por repült volna a szemébe, megdörzsölte a szemhéját.

- Gazember. Hát mit szól maga ahhoz, ha én megcsalom magát!... Ha nem volnék becsületes asszony... százszor megtehettem volna. Okom van rá. Még, még maga az isten se vádolhatna érte.

A férj egyik lábáról a másikra helyezkedett. Nagyon rosszul érezte magát. Szégyellte magát, s nem mert semmit válaszolni.

- Hallja, mit beszélek? - kiáltott rá beteges nyögéssel, s jobban összekuporodott, mert egyre erősebbek lettek a belső görcsei. Már nyál futott szájába, s verejtékes lett a homloka.

- Nem vagyok én süket.

- Hát akkor feleljen.

- Mit?

- Hogy mert engem szerencsétlenné tenni az egész életre!?

- Hát miért volnál szerencsétlen?

- Miért?...

- Azt hiszem, csupa multság az egész életed. Hát mondjál csak egy asszonyt is, aki annyit mulatna a városban, mint te.

- Gyönyörű.

- Hát nem mindenütt ott vagyunk? Ha színészek jönnek, minden előadáson ott vagyunk. Ha multság van, sohase maradunk el.

- Csak az Elite-bálról.

- Na ja, ha én nem vagyok annak a kompániának a tagja! De másutt mindenütt. És majdnem mindennap, vagy mi vagyunk valakinél, vagy valaki van nálunk. Nem is tudom, mikor feküdtünk le ilyen hamar. Azért vagyok most is annyira álmos. Hiába, nem vagyok már elég fiatal. Igazán, alig bírom nyitva tartani a szemem.

- Nyomorult, tehetetlen gazember - lihegte az asszony s nyögött kínjában, az egész belseje fájt.

- Nézd csak, anyukám - feküdjünk le most szépen -, holnap aztán majd mindent megbeszélünk.

Az asszony felállott, mert egyszerre megszűnt minden fájdalma, sietett felhasználni az időt, míg újra nem kezdődik a kólika, vagy mi az ördög, s átment a másik szobán keresztül a hálószobába. Gyertyát gyújtott, hozzáfogott ágyat vetni. Mindjárt vetkőzött is. Közben elfújta a gyertyát. Leült az ágya szélére, sírt, beleborult az ágyba, s úgy terült el, mint a beteg.

Ki volt merülve, érezte, hogy a szempillái rögtön elnehezednek, s a száját nyitva feledve, elaludt.

Észre sem vette, mikor az ura belopódzkodott s a sötét szobában gyorsan lefeküdt.

Hosszú, bódult álom után, éjfélén túl ébredt fel, de az első percekben kábult volt még, s nem tudta, mit hallott, valami szokatlan neszt; mikorra meg kitisztult a feje, elfelejtette felébredése pillanatának megfigyelését.

Elmúlt az álomossága. Sőt egyre frissebbnek érezte magát. Olyan üde volt egyszerre a teste, mintha fiatal lány volna. Csak egy vékony lepedővel takaródzott, s még azt is soknak érezte. Koromsötét volt. A férje a másik ágyon szuszogott a szoba mélyén, lábtól volt összetéve a két

ágy a fal mellett. Nagy hőség csapta meg s tüzelt a teste. Ki kellett takaródnia. Ahogy a bőrén végigsiklott a keze, a testisége felgerjedt.

- Olyan szép vagyok - suttogta magának mámorosan -, és senki sem fogja megtudni soha. Olyan telt a testem. Szép minden részem. Mi a kiaszalt Dvihallyné, mégis több része van az életből, mint nekem, még ma is...

Végigsimította magát, szinte szerelmes tapintással, s egyszerre intenzív erővel tört fel benne minden keserűség, amely az este fáradtan és bágyadtan gyötörte.

- Bűneimért bűnhődöm! Nyomorult vagyok. Eladtam magamat. Mit várhattam huszonhat éves koromban egy öreg férjtől. Szegény leány az egész világ lába kapcája, mindenki beletörüli a sáros csizmáját. Persze, raboskodni hivatalban, mint a tömlőcben, szekatúrák közt. Még ez is menekvés volt!... Az ember azt hiszi, megnyílik az élet, és fenét... Hisz az arcom már nem is szép. Már nem vagyok üde kislány. Tele van ráncsal a szemem környéke. Ha rosszul alszom, másnap olyan vagyok, mint egy boszorkány. De a testem sohasem volt ilyen szép! Ilyen erős, ilyen telt. Hiszen fehér vagyok! Az én korombeli asszonyoknak már mindnek puffadt a hasa és ráncos, mint egy krumpliszák. A lábukon olyan csomós erek vannak, mint a csirkebél. És nyögnek, nyavalyognak, nem bírnak hegyre mászni, kenegetik a hátukat, és jajgatnak, ha hozzájuk ér a férjük. Haj, hogy tudnék én birkózni! Szétroppanna a csontja, akit megölelek.

Elvágta magát az ágyban s kinyújtózkodott.

Percekig fetrengett és hő testét tovább forgatta a forró matracon.

- Lacika! fiacskám! - súgta bele egyszerre a párnába és elismételte: - Lacika! kis szeretóm!

Biztos volt benne, hogy az ura ébren van a másik ágyon. A horkoló szuszogás megszűnt, és egyenletesen, de mélyen lélegzett.

- A nyomorék, teszi magát, hogy alszik.

És ez felverte dühét, beleszédült.

- Nem, az nem lehet, tanító úr! hogy soká tűrjem ezt! Én is ember vagyok, Mária leánya, nem szent! Kétszer menekült meg a szégyentől. Az én számságom meg a komisz tacska segítségével!...

Összeszorította a fogait, s érezte, amint a testében előmlik, elárad valami nagy, nagy elhatározás. Elzsibbadt tőle az egész teste. Megszűnt pillanatokra a gondolattermő ereje, aztán egészen hatalmába kerítette az ötlet. Átengedte neki magát. Még nem volt képes, hogy megmozduljon s megvalósítsa, de már úgy érezte, mintha túl is esett volna rajta. Gyorsan leviharzott benne az elszánás láza, s aztán csak a kivitele forrongott tovább az ereiben.

Vége az eleven özvegyiségnek. Fel fog állani és kimegy, és csak próbáljon útjába állani az az ember!

Aki ott fekszik, olyan közel, hogy fejen rúghatná, s aki teszi magát, hogy alszik.

Primitív s szinte állati szűk gondolatai, de hihetetlen tágas testi érzései voltak.

Egész elgyengült bele. S mégis a gyengeség adta meg az erőt, hogy felkeljen, felálljon, leszálljon. Nem bánta, hogy talpa alatt nyikorog a padló deszkája. Nem, hogy a kulcs kenetlenül csikordult a zárban, s hogy valami cűg bevágta az ajtót, amint ismét beeresztette a kilincsbe.

Lázasan, félönkívetben ment a hideg téglákon, s úgy fogta meg a diákszoba vaskilincset, ahogy a lázas beteg a hideg kanalat: Muszáj bevenni, ami benne van.

Belépett a szobába. Megállott az ajtón belül. A hold besütött az ablakon, s az inge fehéren villogott.

Semmi nesz. Ó, az aranyos gyerek. A drága kisfiú. Alszik. Nem ébred fel.

Pillanatokig várt, hogy meg ne riassa. Aztán elmosolyodott. Szegényke. Ha most föléd, kísértetet lát és felsikolt! És elmegy a kedve a szerelemtől.

És asszonyi gyöngédséggel megszánta az ártatlant, a szűz fiút s nagy elájulással villant fel, mit kell tennie. Remegő kézzel nyúlt a vállához és kioldta a két gombot!

S aztán úgy állott, mint egy villi. A sárgás, titkos holdszínben. És tudta, hogy a teste világít, mint a fényforrás és a szívéből tűzsugarak kévei lövellnek ki minden szívdobbanással.

És mégis folyton tart a csönd.

Nem bírja tovább. Lehunyja a szemét s azt suttogja:

- Laci!

És hangosabban, ijedtebben, boldogítóbban:

- Laci!

Káprázatos némaság. Iszonyú ijedelem fogja el.

- Laci! - sikoltja és az ágyhoz rohan.

Az ágy üres. És a szoba is üres. És a madár távol, távol van.

S mialatt a nagy vértódulástól elszédülve leomlik az ágy elé, tudja, tisztán, biztosan, halálosan igazán tudja, hol van a fiú.

Arra ébredt fel, mikor elment.

Mikor elment hazulról az éjszakába. Felváltani apróra a nagy aranyat! A kéj kövér aranypénzét, amelyet ő adott az ajkába az este.

Hosszú ideig hever, talán az eszméletét is elveszti egy időre.

Bágyadtan, betegen ébred egy óra múlva. Újra görcsei vannak, mint az este. Le kell kuporodnia a földön, és forrósága van s egyúttal fázik.

Kínos lázgyötrelem verődik ki a testén, az arcán, a homlokán. Hányás fogja el s nyomorultnak, szerencsétlennek érzi magát. Meg kell várnia, míg magától elmúlik a rohama, akkor feltápáskodik és megkeresi az ingét. Nagyon el van keseredve, s örülni sem tud a szerencséjének, hogy az elmúlt önkívületben nem vesztette el az erényét. Igazi egyénisége kerül felülre, s imás boldogság buborékol fel valahonnan a szívéből: mintha az isteni kéz maga vigyázott volna rá, az vitte volna el előle a vétek lehetőségét. Hirtelen teljesen megszűnik testi fájdalma, mintha nem is lett volna, s ő kiszökik a szobából, frissen és boldogan. De alig lép kettőt, a hideg téglán, újra rácsap a kín, belemarkol a beleibe a görcs, hogy azonnal le kell guggolnia. Nyög és reszket, és sír. Mikor egy kicsit enyhül a gyötrelme, kiszámítja, hol talál legkevesebb zajjal egy korty pálinkát. A konyhában rum van.

Bekapaszkodik a konyhába, előkeresi az üveget és iszik. Ettől még rosszabbul lesz, le kell ülnie. Azt hiszi, hogy most mindjárt meg fog halni.

Nem is tudja már, hogy kerül be az ágyára. Nyögését alig bírja elfojtani, nagybetegen fekszik.

Nemsokára elalszik s még az sem bírja ébren tartani, hogy megfigyeli, hogy a férje ébren mozog és sóhajt.

Erősen megvirradt, mikor felébredt. A férje már nincs a szobában.

Amint egyet fordul az ágyban, valami hideget érez, ami a combjához tapad, s oly gyenge, hogy nem bír mozdulni.

- Ja, már tudom, mi bajom volt - mondja s kiszámítja, a hónapnak hányadika van ma. - Na, csak van nekem szerencsém - teszi hozzá, s kínosan elmosolyodik. - Egyéb se volt hátra, csak egy gyerek a nyakamra! Szépen néznénk ki.

Újra elalszik a gyengeségtől s a nagy vérveszteségtől. Délfelé kelt fel.

Mikor felöltözik s vánszorogva, mint az őszi légy, a tükör elé vonszolja magát, meg sem tud ijedni attól, amit lát.

Egy teljesen megvénült asszonyarc mered rá a tükörből. A szeme nagy feketekarikás, az arcán mély ránc húzódik le a két szájszél mellett, a nyaka beesett s mély gödre van elől a kulcsfont öblében.

- Vége a regénynek! - gondolta magában, s úgy emlékezett máris a fiatalságára, az öröme, a szerelemre, mint az öregasszonyok. Érzéstelenül, közönyösen, szívremegés nélkül, szárazon: Bolondság az egész.

- Baj is az... Annál jobb... Hamarább túl van az ember rajta. Most legalább értem, mit jelent az, hogy öreg férjhez a fiatalasszony hozzáöregszik.

Bejött az ura. Friss volt, jókedvű, eleven. A szeme csillogott és ugrált, mint a bolha, s valami kis alatomossággal lesett az ő arcába:

- Na, anyjukom!... Megjött a fiú az iskolából, a Laci. Nem vagy kíváncsi, mi az ítélet?... No, mi bajod? Hisz egészen odavagy... A rézangyalát.

Az asszony elfordult, s könny csordult le a szeméből végig az arcán.

- Mi közöd hozzá, hogy mi bajom!... Örülj, hogy te legalább jól jártál... Megfiatalodtál mellettem...

A Vig-kamara az igazgatói iroda előszobájában szorult.

A hosszú, keskeny előszobából kétoldalt két ajtó nyílt. Az egyik az igazgató irodájába, a másik a tanári tanácskozóra vitt. A fiúk a jobb oldali ajtó felé füleltek. Bent a tanárok beszélgetésének a nesze szűrődött ki. Tegnap késő estig tartott a vizsgálat, a vallatás, mostanra rendelték fel őket ítélethirdetésre.

Kinn gyönyörű idő volt, a nap ferdén bevetett sugarakkal fűtötte a szobát, ahol a fiúk úgy állottak, mint a beszorított birkák. Némelyiknek az arca kétségbeesett volt. Szegő összeszorította a térdeit, s három darabra roppanva szinte széthullott minden tagja a félelemtől, pedig ő volt az egyetlen, akinek egyáltalán semmi oka sem volt a félelemre. Mácsik, a puha piros képű úrfi, aki ott is vétkes volt ilyenféle erotikus bűnökben, ahol nem is gyanították, viszont egy cseppet sem volt megilletődve.

- Ugyan mit számárokodtok - vigasztalta a többit -, csupa nagyképűség az egész! Hisz meg se büntethetnek. Az a bajuk odabenn, hogy nem tudják megtalálni a kellő kifejezést, hogy eresszenek szabadon bennünket. Fűtyülök rájuk.

Kiütött a bőre alól a komolyságot affektáló bíró; szinte előre lehetett látni, hogy fog valaha a léhák gyöngye a törvényszéki teremben márványarcot ölteni. Fölényesen legyintett, aztán vicsorított eszébe. Ott állott az előszoba másik végén, a folyosói ajtónál a pedellus, akinek az volt a kötelessége, hogy vigyázzon, ne leskelődhessenek az ajtón a fiúk.

- Berti bácsi! - szólt suttogva Mácsik.

A pedellus hozzá volt szokva hajdani katonakora óta, hogy a szólításra azonnal ugorjon. Tétlen ácsorgásából felriaszitva, szólt:

- Mi tetszik, ifiúr?

- Ugye, maga vesztette el a königgrätzi csatát?

- Mán, ifiúr kérem, én akkor lógerbe vótam Olmücben.

- Ajaj, hát akkor *azért* vesztett el a csata. Mindjárt tudtam, hogy magának *kellett* valami részének lenni benne.

A fiúk hátat fordítottak a szobának s az ablakon néztek ki, hogy ki ne törjön a hangos kacagás. A pedellus maga is mosolygott és csóválta a fejét.

Kis idő múlva Mácsik azt súgta a fiúknak:

- Ej, ha eszem lett volna, hoztam vón az öregnek egypár britannikát! - Aztán megszólalt:

- Berti bácsi!

- Ne lármázzék az ifiúr!

- Csss! Épp azt akarom mondani, hogy maradjon csendben! - s kópéskodva intett neki, hogy csendesen legyen. Aztán lábujjhegyen a tanári ajtó elé lépkedett s odahajtotta fejét a kulcslyukra. A pedellus ijedten emelte fel a kezét.

- Az istenfáját! Nyughassék az ifiúr!

Odaugrott s el akarta lódítani.

- Na, mi baja, Berti bácsi, hiszen csak hallgatózom!

A fiúk nekidültek a falnak. Jobbra-balra szédelegtek, Kovács le is guggolt, mert nem bírta állva lefojtani a gyomrába a nevetés hangját.

- Ejnye Berti bácsi, ezért adtam magának ma reggel három britannikát!

Most már hangosan kitört a kacagás.

- Tisztuljon az ifiúr!... - fenyegetőzött halk morgással a megsértett önérzetű pedellus.

Ekkor pár éles szó hallatszott át a tanári szobából. Senki sem értette, csak Mácsik, aki még mindig ott szemtelenkedett az ajtó sarkában. A szép fiúnak elnyúlt az arca, s ijedten fülelt. De a pedellus már nem törődött a zajjal, megfogta a karját, s betaszította a többi közé, ő maga pedig ott állott az ajtó előtt, mint egy jó, zömök kherubin.

- Mi az, mi az! - zaklatták a fiúk Mácsikot.

- Nem értem jól. Valaki bejött, s azt mondta, hogy... megöltek valami asszonyt.

- Kérlek, megcsalta az urát! - hallatszott ki a Benedek tanár éles hipokrita hangja. - Hanem a donzsuan is kitörte a nyakát!

A fiúk ámulva néztek össze. Veres Lacinak dobogott a szíve. Ha reggel nem látta volna a bátyját, hogy elég türelmesen jár-kél az udvaron, most rá gondolna.

Bentről csengettek a pedellusnak, ez kinyitotta az ajtót s belépett. A fiúk megfeszített figyelemmel lestek. A pedellus egy perc múlva visszajött. Kinyitotta az igazgatói szoba ajtaját és beintett.

- Tessék bemenni! - mondta keményen.

- Á, á, nem akarják, hogy meghalljunk valamit! - szólt Mácsik.

A pedellus is bement velük. De most, hogy ők is messzebb voltak a tanárok fülétől, hangosabban kezdtek beszélni.

- De ki az, aki megcsalta az urát! és ki az úrfi! - szólt Mácsik hangosan.

- Barátom, ez a legnagyobb dolog a világon - szólt vastag, nyers hangján Kardos. - Becsületemre.

- Meghalt az asszony? nem hallottad? - kérdezte Palotay, aki szórakozott volt. Kutatta, hol történhetett meg a baj.

- Nem hallottam.

- Ha megölték, meg kellett halni neki. Nem igaz? - mondta Kardos.

- De ki lehet! - suttogták többen s riadtan összenéztek, mintha közék állt volna titkos lehelével a Halál, hogy majdani leckékről, elméletekről matúráztassa le őket.

- Hja barátom - szólt sokatjelentően Palotay -, biztosítlak, hogy nincs ebbe a városba egy asszony se, akit meg ne ölhetne az ura, ha a hűtlenségért halál jár.

Némelyek irigykedve néztek a magas, elegáns fiúra. Az iskolában mindig szánalmasan tudatlan volt, de már ők is tudták, hogy az asszonyok nem kérdik, tudja-e valaki az aoristosokat, hanem azt nézik, milyen a „föllépése”.

Elhallgattak, és mindenki sorra szedte magában az asszonyismerőseit, s némelyikük verejtékes homlokkal bírálta el, vajon nem ez vagy az járt-e pórul ezzel vagy azzal.

Veres Laci lebágyadva, szomorúan állott a csoportban, eddig sem igen bírt ügyelni semmire, most még jobban magába süllyedt; mellére esett a feje, s többet nem látott, nem hallott semmit, csak a saját gondolatain zakatolt az elméje. Legjobban szeretete volna, ha őt most mindjárt kicsapják az iskolából. Vétkesnek érezte magát a szerelemben, mintha neki kellene magára venni a büntetést, minden asszonyért, minden bűnös nőért. Meg volt alázva, meg volt gyalázva s rettenetesen ki volt ábrándulva. Az éjszakára gondolt, és siratta az idealizmusát, a szüzségét. Rühesnek érezte magát, s rettegett, hogy „valami betegséget kapott”. Ó, ha otthon maradt volna, ha nem ment volna el az éjjel!... ha valami isteni csodával megmenekül a bűnökkel, utálatosságokkal teli éjszakától... A kiábrándulástól... Ez az egész!? - ismételte magában - ez a szerelem? emiatt teszik tönkre magukat az asszonyok, a férfiak? ezért vágyják egymást a nemek? Mintha leszakadt és szétporlott volna körülötte az egész világ. Minden illúziója odavolt. Az elveszett paradicsom ez! A megismerés döntötte meg a fantázia paradicsomát. Álmos volt, hihetetlenül álmos, és mégis tudott ötleteket termelni az agya, s valami nagyszerű felfedezésre jutott: az a szó, hogy elveszett paradicsom: s az a bibliai kép, hogy Ádám és Éva a megismeréssel elvesztette a paradicsomot, semmi mást nem jelent, csak azt, ami ővele történt. Immár ő is elvesztette, örökre elvesztette, visszahozhatatlanul a paradicsomot. Mit jelent már neki a kapun túl levő nagyszerűség, amely annyira izgatta, lelkesítette, foglalkoztatta, amelytől annyit várt, hogy nem merte remélni az eljövételét, féregnek érezte magát kezdve magát, akinek a porban kell csúsznia és földet ennie. És mégis azt hitte, a nő az áldozat, s hogy ő a gyilkos. És úgy érezte, mintha azzal az egy aljas tettel ő az egész női nem ellen vétkezett volna... A magasztosultság pillanata után viszont mintha elfűjt volna a szél valami nehéz, nyomasztó ködöt, egyszerre úgy rémlett neki, mintha az összes asszonyok egy üres, utálatos edény lennének, amely felé szomjúhozva zarándokol a férfinem, s nem kap tőle semmit, csak a kielégülés helyett csömört. És irtózva nézett ezekre a fiúkra, akik már mind keresztül kellett hogy menjenek ezen a kiábránduláson, amin ő ma esett át, és mégis jókedvűek és izgatottak és vágyakoznak, élnek, várnak, keresnek. Mit, mit? mi van a halál után?

Úgy látszik, a halál után jön az élet. Már ő is rendes, közönséges emberré tud bizonyára lenni, meghaltak a nagyszerűségek, most már nem vár túlzott valamit semmitől... Körülnézett. Mindenkiné az arcát nézte. Kitágult szemekkel, mintha most akarna tisztába jönni az igazsággal. S eszébe jutott, hogy mikor tavaly a legbizalmasabb barátja, szobatársa, Jenő, egy éjjel elment arra az útra, ahonnan ő ma tért meg, másnap reggel csodaváró szemmel leste az arcát: lehetetlennek tartotta, hogy az egész arcán, az alakján, az egész lényén meg ne lássék az a nagy változás! Át kellett alakulnia fizikailag a nagy dologtól: ott kell lenni letagadhatatlan jelekben az egész fizikai lényében, hogy ím ez a fiú már férfi, mert nővel egyesült. És eszébe jutott az a nagy diák, aki évekkal ezelőtt az ő füle hallatára állította, hogy ő meg tudja ismerni minden lány arcán, hogy szeretett-e már, és hogy hányszor szeretett! Lehet-e ennél természetesebb dolog a világon. És lehet-e természetellenesebb, mint hogy most nem mutat rá ujjal mindenki, s hogy ezek az utálatos cinkosok nem nevetnek röhögve a szeme közé, s nem kiáltják neki:

- Na lám, most már te is közülünk való vagy!

Összehúzta magát vékonyra és kicsire, hogy eszébe jutott, milyen tiszta volt ő még tegnap a vétektől, s aztán szétlapult a mozdulata: hiszen most már éppen olyan ocsmány és fertőzött, mint a többiek. Ó, mennyire nem volt tegnap fogalma arról, milyen ragyogó angyali tisztaságban él! s milyen vággyal, milyen boldogan ment a vágóhídra...

Szinte úgy tetszett neki, mintha ebben a nagy öntudatlanságban mentsége lenne, mintha ez mentené meg az ítélettől, aztán meg eszébe villant, hogy mi az a testének véletlen és gyávaságból megőrzött érintetlensége, amelyre mindenki büszke! Hiszen lelke fertőzött volt, mielőtt sejtelve lett volna arról, mi fertőzhette meg. Hány viaskodó éjszakája volt! Hány száz, hány

ezer bűne maga ellen! Kisfiúcska volt, legfeljebb öt éves, mikor legelőször játszott álmában kisleánnyal... S aránylag nagyfiú volt, nagy gimnazista, mikor megtudta az igazságot, amely olyan egyszerű, mint minden igazság. Ma is belekábul a meglepetésbe. Az ember eredete annyira primitívnek, hihetetlennek és rútnak tetszett előtte, hogy nem mertte elhinni. Nem is hitte el. Megszépítette, felruházta, angyalnak és áldott gyönyörűségnek képzelte el és világ-nagyszerűségű ténynek és elíziumi gyönyörökkel gazdagnak... És most, most látnia kellett, hogy a valóság mennyire elmarad a képzelet mögött...

És ez megint egy kis vigasztalást hozott a számára. Az önérzés hiúsága jött pártjára; hát a valóságos szerelem csak ezeknek az állatoknak, ezeknek a bárgyú, lelketlen és képzelem nélküli halandóknak olyan sok, olyan becses valami! De neki, a nagy fantáziájú s gazdag érzelmű embernek az semmi. Hol van az a nő, aki úgy tudja őt ellátni forraló képzeletekkel, mint ő maga. Hol, akibe szerelmes tudjon lenni, amilyen szerelmes a saját maga alkotta nőideálba!... Aki annyi kéjt tudjon neki nyújtani, amennyit ő maga idéz fel magában a zárt ajtó mögött.

És összevonta szemöldökét; sovány arccsontjai kiszégeződtek és szikáran, fakón állott, mint a veszett kutya. Készen, hogy megmarjon mást és megmarja önmagát.

Csikorduló foggal vicsorgott, s lihegve szerette volna lábikrán harapni a Sorsot, amely idevetette a földre, hogy legyen az Élet kapcája.

Semmit sem hallott abból, ami körülötte történt. Úgy állott ott az ablaknál falnak támaszkodva, mintha önkívületben volna. A fiúk valami rettenetes baját sejtették, és nem merték, sajnálták háborgatni. De ő már mosolygott, fájdalmasan, a tűrők és magukba merültek mosolyával, s fáradt, álomszerű önkívületében mintha fölbe emelkedett volna a száraz, szikkadt emberi józanságnak. Olyan mindegy, olyan nagyon mindegy volt neki ez a semmiség, amelyben most figyelik, mit csinált; megbüntetik, felmentik, hazugnak mondják vagy szemet hunynak: az Élettel viaskodott, s az a remény kezdett halványan feltűnni előtte, hogy eljő a győzelme. Mit tudja ő, mi az a győzelem, hol lehet, hogy lehet elérni: de annyit tud, hogy ki van törölve az életről neki az asszony, és kidúlt előtte minden céloszlop, amit mások állogattak fel az ifjúságot félrevakító görögtüzes elhítetéssel. Utálja a szárazföldet, amelyen megveti a lábát az ember, mert sáros és poros és ocsmányságokkal rakott. És az éterbe vágyik, valami tisztultabb régióba, ahol nem irtóztatja az emberi észjárás kövér, hájas izzadmánya: a szolid erkölcs, a becsületes következetesség, a kitaró szorgalom... Magasabb igazságokat! Ismeretlenebb sikereket! Hatványozott ideggyönyöröket! Örületet! Örületet! mert megöl a valóság. Megfullaszt ez az élet, mint a szennyes árvíz, amely dögöket és trágyát és ismeretlen városok csatornaömlését sodorja. Hadd lakmározzanak benne a hullók, ő itt megfúl. Megfúl.

A torkához kapott és felhördült.

És ekkor nyílt a szoba ajtaja. Bejött rajta az igazgató s még két tanár.

Az igazgató az asztalhoz ment, a fiúk várakozva húzták ki magukat.

- Fiaim - mondta az igazgató fanyalgó, szónokiatlan modorában. - A tanári kar ma egy rendkívül irgalmas és jóságos határozatot hozott. Előttünk feküdtek az összes adatok, hogy ti mindannyian mennyire megérdemeltétek volna a legszigorúbb büntetést. Azonban a tekintetes tanár urak nem a ti vétkeitekre figyeltek, hanem a saját szívükre. Amely azt mondta nekik, hogy az ifjú emberek a ti korotokban nagyon hajlandók az olyan érzékiségekre és könnyen túlteszik magukat az iskolai szabályokon. Ezért nem akarja a tekintetes tanári kar, hogy éppen az érettségizőknek, éppen az iskolából elmenőknek a megbüntetésével mintegy azt jelezze a világ előtt, hogy ebben az iskolában, ebben az intézetben olyan erkölcsű ifjúságot nevelnek, amelyikről nem lehet feltenni, hogy később kilépve az életbe, az emberiség tisztességes erkölcsi parancsait is meg tudják tartani! Fiaim, íme tudomásukra adom önöknek, hogy a tanári kar

mindannyiukat elítélte érdeme szerint való büntetésre s egyiküket, mindnyájan tudják kit, az összes magyar iskolából való kizárásra ítélte... Azonban a tekintetes tanári kar számot vetett azzal, hogy ti, ifjú barátaim, csak véletlen könnyelműségből tettétek, amit tettetek, és most hozzátok fordul a tanári kar: tegyétek szívetekre a kezeteiket s mondjátok meg, bűnösök vagytok-e. Ha őszintén és töredelmes szívvel elismeritek bűnötöket, akkor bűnbocsánatot nyertek. Elismeritek?

- Elismerjük! - kiáltották a fiúk lelkesen.

- Nos, tehát én akkor kijelentem a tanári kar nevében, hogy önöket nem tekintjük többé gyerekeknek, hanem olyan ifjú férfiaknak, akiktől azonban el lehet várnunk, hogy azon a néhány napon keresztül, amelyet ez intézet falai között töltenek, példásan viseljék magukat, s úgy komolyságukkal, mint egész magaviseletükkel példát adnak a fiatalabb növendékeknek, hogy kell fiatal férfiaknak megfelelni azoknak a szabályoknak, amelyeket eredetileg fegyelem alá való gyerekek számára hoztak! Megígérik?

- Igenis, megígérjük! - kiáltották a fiúk, s Szegőnek könny csillogott a szemében, de nem merte letörölni, mert eszébe jutott, hogy piszkos a zsebkendője.

- Adjanak tehát kezet erre az ígéretre, s váljunk meg majd egymástól úgy, mint egymást megértő férfiak, s ne úgy, mint a lélek mélyén ellenségek.

A fiúk sorra az igazgató elé léptek s kezet fogtak vele. Veres Laci is haladt a sorban, de nem adta oda a kezét. Csak elment észrevétlen a többi közt. Az igazgató későn vette észre, a szeme megvillámlott, de lenyelte az ádámcsutkáját, meg visszaköhögte, hanem mégis egyet gondolt: Eleresztette.

- Barátom - mondta odakinn Mácsik. - Szépen beszélt a diri! Ez férfias volt.

- Igen - dörmögte Kardos. - Becsülöm érte.

- Hej, de jól járt - mondta egyszerűen Víg Pista. - Ha most megbüntettek volna, bizony isten úgy megpokrócoztuk volna a matúra után, hogy egy csontja se marad épen.

S egyet káromkodott utána.

Kopó jött hirtelen felfelé a lépcsőn, s mind elhallgattak. A tanár ellenségesen villogtatta végig rajtuk a szemüvegét. Láta, hogy elkésett, már el vannak bocsátva. Kiszemelte Veres Lacit a többi közül, s rákiáltott:

- Jöjjön csak, jöjjön csak vissza! Jöjjön csak, barátom!

A fiúk megzavarodva néztek utánuk, és suttogva igyekeztek le a lépcsőn.

- Ezt az egyet felpofozom, ezt nem engedem el! - szólt fojtott hangon Víg Pista, s nagy ökleit összeszorította.

A tanár szélvész módra sietett be az igazgatói szobába.

- Kérlek szépen - mondta az igazgátónak. - Ezt nem lehet eltérni! Ennek az egynek nem lehet megkegyelmezni. Hát kérlek, ez a fiú, ez a silány, kérlek, ez az éjszaka! az éjszaka! *ott* volt!

Az igazgató kegyetlen savanyú arcot vágott.

- Ugyan kérlek, hagyj már békén! Úgyis tele lesznek a lapok most azzal az esettel. Nem akarom, hogy éppen mikor egy házasságtörési dráma van a városban, hát éppen most iskolai botrány is legyen! Azért vagyok tán az igazgató, hogy az ilyen dolgokat eltussoljam.

- Igaz, igaz - helyeselték a bent levő tanárok.

Kopó dühösen megfordult s kinyitotta az ajtót. Kiment az előszobába, Veres Laci elé állott, s mint egy pulyka, fújta fel magát.

- Na, barátocskám, maga ép bőrrel szabadul. Szemtelen fráter. Nem szégyelli magát, nem sül le az arcáról a bőr? Hát haza mer menni a bátyja házába? A sógornője becsületes színe elé! Pfúj! Köpedelem. Piszok ember. Ilyen emberek is élnek a világon. Megrontja a levegőt, amerre jár.

Levette a szemüvegét, átnézett rajta, homályos volt kivette a zsebkendőjét, s megtörülgette.

- Az ember csak nevel, prédikál, harcol, előli magát az idegenek gyerekei miatt, és ilyen szemét emberek kompromittálják a nevelési eredményeket.

Veres tanító úr tett-vett a szobában, s nagyon unatkozott. Szeretett volna valami ürügyet kitalálni, hogy elmehessen hazulról.

- Ez az asszony egész megvénült - mondta magában, s félszemmel vizsgálta a feleségét. - Az ember elvesz egy fiatal lányt, hogy míg él, mindig legyen körülötte egy fiatal, friss menyecske, osztán tessék.

Az asszony már fel volt öltözve s beteg, fáradtan, hanyagul, csak muszájból takarított. A bejáró asszony be-bejött s megkérdezte, mit csináljon a főzéssel.

- Bánom is én! Amit akar! - mondta végre türelmetlenül az asszony.

Az ura felhúzta a szemöldökét magasra, s mély ráncok gyűrődtek alacsony homlokán.

- Ilyen egy jó asszony - mondta magában -, aki azt mondja az ebédre, hogy csináljon a cseléd, amit akar. Ez kellett nekem éppen. Mikor én már legénykoromban is olyan háztartást vittem, hogy akármelyik házasember jött el hozzám, mindig megirigyelte. Milyen búcsúkat tartottam én, a katolikus kollégák is mind hozzám jöttek. Pedig csak egy magányos úr voltam... Malacom volt, disznóm; volt úgy, hogy tehenet is tartottam; na, egye meg a fene. Késő bánat, eb gondolat. Avval tettem tönkre magamat, hogy megházasodtam.

Az asszony beleült egy karosszékbe, s kibámult az ablakon. Nagy, szomorú szemei most nem csillogtak, bágyadtan meredtek az ablakra.

- Majd elintéződik minden. Jön egyik nap a másik után...

- Lelkem - szólalt meg a férj -, megyek egy kicsit a városba.

Bólintott rá, mintha részt venne az életben, pedig csak úgy magától billent a feje. Aztán az ablakra nézett, s úgy vonta valami, hogy kivesse magát rajta. Szinte szédült bele. De erőtlen testének egy porcikáját sem bírta mozdítani.

A tanító már a szobában feltette a kalapját; meghúzta előlről, hátulról, hogy jól álljon a fején, botot vett a kezébe, és megrángatta a ruháját, mintha azzal rendesebb lett volna.

Egy kis lelkiismereti furdalást érzett, mikor lement a lépcsőn, mintha valami azt súgta volna neki, hogy otthon kellene maradni, beteg az asszony, meg kell vidámítani. De abban a percben kiverte a fejéből a gondolatot, s türelmetlenül igyekezett másra, valami nem kellemetlenre, valami közönséges dologra fordítani a figyelmét.

- Szombat van - mondta magában. - Holnap vasárnap lesz.

Rendes léptekkel haladt át az udvaron, ki a kapun. A sikátoron akart felmenni a nagyvendéglőhöz, mert az a rövidebb út, de egyet gondolt s kiment a nagyutcára.

- Á, alászolgája, Klein úr! - köszönt vidáman a fiákeresnek. A testes, vörös arcú Klein nagy mozdulatokkal köszönt vissza.

- Hogy van, tanító úr, hogy van! Pardon, még nem is gratuláltam az igazgatói kinevezését! Gratulálom.

A tanító furcsán nézett rá, bántotta a fülét a helytelenül használt grammatikai forma, de jólesett a barátságos megemlékezés.

- Köszönöm. Na, hogy van, Klein úr?

- Rosszul, kérem nem megy a seft... Persze, az uraknak jó, haha, azok csak úgy ugratják egymást kifelé az ablakon. Banda, kérem, csak az asszony kell nekik, meg a rablás.

- Mi az, mi az? Kiugrattak valakit az ablakon?

- No, hát maga igazgató úr, hol volt? Hisz mindenki arról beszél. Az a fiatal albíró, aki nemrég van itt a városban. Csinos, magas, elegáns fiatalember...

- Az albíró! - szólt megdöbbenve a tanító.

- Igen, a közjegyző az éjszaka hazamegy, kérem, és ottkapja a feleségével az albíró. És, kérem, az a számár fiatalember kapja magát és kiugrik az ablakon, és kérem, ott van egy csomó fa, olyan ölfá, és úgy megüti magát, hogy be kellett vinni a kórházba. Úgy, ahogy volt, csórén.

A tanítónak mozgott a szája, de nem jött ki rajta a hang. Csak pislogott. Aztán kezét nyújtott Kleinnak, és szaporán továbbment, mintha sietnie kellene valahová.

Néhány lépés után már megcsendesedett. Mire a harmadik házhoz ért, belenyugodott a változathatatlanba.

Szembejött a polgármester. Köszönt neki.

- Jó napot, tanító úr - mondta a polgármester, s kezét nyújtott.

- Alászolgája, polgármester úr.

Az öreg megállott kényelmesen, asztmás fúvással s szólt ilosvai dialektussal:

- Na, megint csak botrány, megint csak botrány. Idehozzák mindenféle idegen fiatalembereket és azok csinálják egy csomó ostobaságot, és a város jó hírét tesznek tönkre.

- Könyörgöm - szólt a tanító s szemöldökét fontoskodva húzta fel kemény fekete kalapja alá, és sűrűn pislogott apró fekete szemével -, könyörgöm, tegnap egész délután ott volt nálam ez a fiatalember, nagyon szolidul viselte magát, mondhatom, nagyon tisztességesen. Ebédeltünk, egy kicsit boroztunk, semmi kifogást nem lehetett tenni. A feleségem is meg volt elégedve vele. Egészen korrekt úriembernek mutatta magát. Hanem könyörgöm, este, mikor elment, lehetett úgy kilenc óra, könyörgöm, akkor már valami zavart láttam rajta. Mondhatnám, valami furcsaságot.

- Aha, aha.

- Kérem, én éppen azért el is kísértem. És könyörgöm, elmentem vele a doktor házáig, persze! a közjegyző a következő ház! Nem akarta, hogy odáig elkísérjem! megáll és kezét nyújt és azt mondja: alászolgája.

- Aha.

- Könyörgöm, mikor én hazamentem, még mondani akartam a feleségemnek: te, ennek a fiatalembernek valami rossz jár az eszébe. Ez egészen úgy viseli magát, mintha betörni akarna valahova...

- Aha.

- Meg is halt?

- Nem halt meg!

- Nem? - mondta a tanító, s megijedt, hogy most valami kellemetlen pletykát csinált, ami még visszafordulhat.

- Az a baj - ismételte a polgármester -, hogy mindenféle idegen fiatalembereket hozzák ide a hivatalokba, az iskolákba, ezen kellene segíteni. Vannak nekünk derék fiaink, a városban születtek, és azok kintelenek messze földön kínlódni, és nincs is állásuk, és ide csak szépen idehelyezi a miniszter büntetésből mindenféle egyéneket. Ha azok valamit teszik, hát kérem, jönnék az újságok, és a várost kompromittálnak.

Kezet nyújtott s elment. Veres összevonta a homlokát:

- Miért mondtam én ennek, hogy *könyörgöm!* De számár vagyok!... Á, polgármester úr, azért nem békülünk! Á, könyörgöm, nem lehet levenni az embert a lábáról...

A trafikosné a másik oldalon kinn állott az ajtóban és integetett a tanítónak. Veres át is ment.

- Jaj, tanító úr, kérem szépen, mi volt ez, istenem! - mondá a trafikosné, és összecsapta a kezét.

- Az este nálam volt, kilenc óra lehetett, mikor elment, de mondhatom, semmi kifogást nem lehetett volna ellene tenni...

Összevissza beszélt, s mindent elmondott, mi történt tegnap délután, csak akkor jutott eszébe megkérdezni, hogy is történt a baj.

Egyszerre ő lett a város középpontja, a legérdekesebb ember. A borbély illő tisztelettel átjött a másik oldalról, s úgy hallgatta a beszédét... megállott mellettük egy csizmadiamester is, aki bőrkötényben jött végig az utcán, igen tekintélyes presbiteri tag volt, úgyhogy nem lehetett tiltakozni a kíváncsisága ellen. Messziről Máté Pista alakja tűnt fel, most is vadásruhában volt, fegyverrel a vállán, s a túlsó oldalról kiáltott Veresnek, hogy jöjjön át.

A tanító el is búcsúzott a csoporttól, és azok még együtt maradtak egy kis ideig, míg megtették a szükséges megjegyzéseiket, aztán a trafikosné bement a trafikba, a borbély a műhelyébe, csak a csizmadia állott ott legtovább; meg is mondta a borbély rá, hogyha egy csizmadia megáll, akkor azt csak bivallyal lehet kivontatni a pozíciójából.

- Hát öregem, hallom, nálatok volt tegnap ez a szerencsétlen flótás - mondta Máté Pista.

- Igen, tegnap ebédőtől este kilencig ott volt!

- Most jövök éppen Druhonyecről, hallatlan, micsoda dolgok történnek ebben a városban. Hát most mi lesz, az asszonnyal mi van?

- Nem tudok, barátom, semmit.

- Na, gyerünk be egy pohár sörre, majd ott meghallunk mindent.

A kis város csöndes volt. Az utcákra forrón sütött le a nap, de ők, amint a nagy porban előre haladtak s meglátták, hogy a városház tornáca előtt néhány ember álldogál, izgatottan mondták:

- Micsoda forradalom. Barátom, az egész város fel van fordulva!

A tisztí étkezőben már többen voltak. S mindenki kíváncsian nézett Veres tanítóra, mert hiszen már mindenki tudta, hogy tegnap délután nála volt az albíró.

- Hm, hm - szólt Máté Pista. - Tegnapelőtt délután még itt ült, ebben a sarokban. Ugye, Kovács úr! Mindig ott ült abban a sarokban!

- Na, nem ül többet.

- Neem?

- Meghalt!

- Meg!?! - kiáltott fel Máté. Veres Pál újra nyitva felejtette a száját, mint mikor az első hírt hallotta.

Aztán leült egy szó nélkül, s csak akkor jött magához, mikor Berta hozta a sört. Felvette a poharat s kiürítette. Jót tett neki a hideg sör.

- Hát ilyen az élet - szólt. - Szegény fiú. Ha rám hallgat, ma is él, sose lett volna semmi baja. Mondtam neki az este, mikor el akart menni, hogy: Albíró úr, ne menjen el. Pityizáljunk itt szépen, csendben, magunk közt, mint jó barátok. Azt mondja, hogy „nekem dolgom van!” Ezt mondta, szóról szóra emlékszem rá, „nekem dolgom van”. Este kilenckor? mondom én. Na, ugye, kilenckor ment el, jól emlékeztem. Este kilenckor? „Hát még tegnap elígérkeztem valahova!”

- Á, á - szisszent fel mindenki.

- Már tegnap elígérkeztem valahová! ezt mondta! Kérem, már tegnap elígérkezett valahová, tudniillik tegnapelőtt!...

- Azt jó tudni! Ez fontos! - mondta egy kopasz, veresszőke úr és felemelte a söröspoharát, amely félig volt. Veresnek üres volt a pohara, hát mielőtt tovább beszélt volna, megvárta, míg Berta kisasszony újat adott, már bent volt vele a szobában.

- Az fontos, kérem - folytatta a másik úr -, mert ez megdönti az asszonynak azt a vallomását: a közjegyző maga beszélte el, hogy *nem várta*, nem is gondolta, hogy elmegy oda az albíró, és hogy nagyon izgatottan ment oda a fiatalember!!! Kérem, ha izgatottan ment, annak az az oka, hogy nagyon is készült valamire!

- Nem akartam hagyni, hogy elmenjen - folytatta Veres a sör után -, még azt mondtam neki: „albíró úr, nem kell olyan csökönyös lenni, mint a szamár!” ezt mondtam neki: nem kell olyan csökönyös lenni, mint a szamár. Az öcsém is megmondhatja, az is ott volt.

Kicsit hallgattak.

- Ilyen az emberi sors - szólt egy kövér úr, a városi közgyám. - Sose tudja az ember, mikor hal meg. Az én hivatalomban csuda megrendítő halálesettel dolgozunk. Itt még szerencse, hogy egyik részről sem maradt gyerek.

- Hogy-hogy, egyik részről sem? Az asszony nem halt meg.

- Hát hiszen még az is meghalhat. Mindnyájan halandók vagyunk - szólt titokzatosan a közgyám. De aztán nem akart titkot tartani; bólongatva, sóhajtva tette hozzá:

- Azt megölte az ura.

- A vén trottili - mondta Máté Pista -, barátom, hisz az már nem ember! Nem férfi. Egyszer a vadászaton bevallotta, hogy már három éve nem tett kárt asszonyba.

- Bezzek, nagy kurmacher vót valaha! - szólt nevetve a vörös úr.

- Hát az öcséddel mi lett? - kérdezte egy szemüveges fekete úr Verest.

- Felmentették.

- Hát annak mi baja volt? - szólt bele Máté.

- Semmi - legyintett Veres, és amint ránézett a Bardócz kolléga kíváncsian mosolygó arcára, előbb az jutott eszébe, vajon mire értette tegnapelőtt este ez az úr, hogy *sajátságos!* azután, hogy mi is volt az éjjel?... Beharapta a szájaszélét s hülyén nézett maga elé.

A kopasz vörösszőke úr felnevetett.

- Igazán, minden szenzáció csak addig tart, míg nagyobb nem jön. Kis halat megeszi a nagy hal, kis botrányt a nagy botrány. Egy kis diákcsinny volt az egész. Már nem is gondol rá senki. Szegény fiúnak az éjszakájára voltak kíváncsiak a professzorok. Kopó sorra járta az egész várost, hogy hol volt Veres Laci éjjel kettőtől háromig?

Hangosan felkacagtak.

- Mi a patvar! - kurjantott Máté Pista, s az öklével előbb a fejéje, aztán az asztalra csapott. - Fene abba a Kopóba, nekem jó barátom az öreg, de diákkoromban nekem is sok kellemetlenségem volt vele. Hát még most is olyan indiszkrét? - aztán a barátja vállát rázta meg.

- Te, hát az öcsédből is lesz már mégis valami, ha éccaka kettő és három között, nem lehet tudni, hol jár!

Veres rábámult s azt mondta magában:

- A feleségem hol volt kettő és három között!

- Mi! Megbutultál, öregem?

A tanító megrázkódott s természetesen elmosolyodott.

Ebben a percben felnyílt a folyosói ajtó, s Veres meghökkenve látta, hogy az ő cselédasszonyuk lépett be rajta. Iszonyú rémült volt az arca, s látszott, hogy gazdáját keresi, de nem látta meg hamar, mert árnyékban ült.

- Mi baj, Tetka? - kiáltott rá Veres.

- Jaj, tekintetes úr, a tekintetes asszonka kiugrota ablakon.

Mindenki felpattant, csak Veres Pál maradt ülve.

- Odajöte Kalafszkyné nacsága, elmondot, micsoda baj történte éccaka a nagyságos közjegyző uracskánál. Arra tekintetes asszonka csak kiugrota ablakon.

Veres tanítónak elmeredt a szeme, és lepittyent a szája.

- Én szaladtam pan doktor uracskáért, és Kalafszkyné nacsága vízzel locsolta tekintetes asszonkát. És mikor jöte orvos úr, a pan csodadoktor mondot nekünk, hogy nincsen semi baj, mert tekintetes asszonkának nem lesz semi baj, ojan szerencsésen este le, csak mintha - követem alásan - s megtörülte az orrát a fejkendő csücskében - segreeste vóna.

Valaki hangosan felkacagott.

Veres Pál odanézett, aztán felállott, mindenki nevetett, és ő is elmosolyodott.

- Nahát, hál' istennek... Fizetek, kisasszony... Ha az ember kihúzza a lábát hazulról, mindjárt valami baj van otthon.

- Bizony, elég két halott egy napra - mondta az árvagyám. - Ámbár itt sincsen gyerek.

- Szegény asszony - szólt dallamos hangján Máté -, de mi jutott eszébe! Milyen égi szerencse, hogy semmi baja se lett! Meghatotta az albíró esete...

Veres Pál még ott állott. Nehezen indult el. Szórakozott volt.

- No, csakhogy a feleségemnek nincs baja, a többit nem bánom... azaz, hogy... Kár azért a fiatalemberért - s búcsúzóra megemelte a kalapját. - Bizisten a nevét se tudom. Ő se tudta az enyémet. Mindig valami Bovari úrnak szólított, pedig többször mondtam neki, hogy Veres Pál vagyok. Ami mégis nagy különbség!...

.oOo.